

ISSN 1728-5496

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abay Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы

Серия «Педагогические науки»

Series «Pedagogical sciences»

№1(69), 2021 ж.

Алматы, 2021

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№1(69), 2021 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. **Қ.Қ. Жампеисова**

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., профессор **Ш.Ж. Колумбаева**

Жауапты хатшы:
п.ғ.к., доцент **Б.А. Қиясова**

Редакция алқасы:
п.ғ.д., профессор **А.А. Романов**
(Ресей, Рязань),
п.ғ.д., доцент **Ю.Б. Дроботенко**
(Ресей, Омск),
психол.ғ.к., доцент

Н.Б. Михайлова (Германия),
п.ғ.д., профессор **В.П. Тарантей**
(Беларусь, Гродно),
доктор **Ибрахим Иылдырым**
(Түркия),
п.ғ.д., профессор **Н.Н. Хан**,
п.ғ.д., профессор **С.А. Ұзақбаева**,
п.ғ.д., профессор
А.Н. Көшербаева,
Г.С. Саудабаева,
п.ғ.к., доцент **А.Е. Берикханова**,
ф.ғ.к., доцент **Б.Е. Букабаева**

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2021

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат
министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 27.05.2021 қол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 15.75 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 118.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

**М А З М Ұ Н Ы
С О Д Е Р Ж А Н И Е
C O N T E N T**

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ
ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ МЕН ҰЛТТЫҚ
ТӘРБИЕНІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННАЯ МЕТОДОЛОГИЯ
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И
НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ**

Жампеисова К.К. Қазақстан республикасының оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеу моделі.....	5
Kolumbayeva Sh.Zh., Feyzuldayeva S.A., Zhumash Zh.E. Methodology primary school teacher's training through the implementation of interdisciplinary continuity of the university	16
Әбдулқаюм Кесиджи, Берикханова А.Е. Еуропадағы қазақ диаспорасы жастарының тәрбиесіндегі ұлттық бірегейліктің өзекті мәселелері.....	23
Калимолдаева А.К., Ербол М. Заманауи жастарды отбасы құндылықтары негізінде тәрбиелеуді зерттеудің әдіснамалық тұғырлары.....	29

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»,
№1(66), 2021 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. Жампеисова К.К.

Зам. главного редактора:
к.п.н., профессор Колумбаева Ш.Ж.

Ответственный секретарь:
к.п.н, ассоциированный профессор
Киясова Б.А.

Редакционная коллегия:
д.п.н., профессор Романов А.А.
(Россия, Рязань),
д.п.н., доцент Дроботенко Ю.Б.
(Россия, Омск),
к.психол.н., доцент Михайлова Н.Б.
(Германия),
д.п.н., профессор Тарантей В.П.
(Беларусь, Гродно),
доктор Ибрагим Иылдырым
(Турция),
д.п.н., профессор Хан Н.Н.,
д.п.н., профессор Кошербаева А.Н.,
Саудабаева Г.С.,
к.п.н., доцент Берикханова А.Е.,
к.ф.н., доцент Букабаева Б.Е.

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2021

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 27.05.2021.
Формат 60x84 1/8.
Объем 15.75 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 118.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического университета
им. Абая

ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ

ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

- Майгельдиева Ж.М., Курманбаев Р.Х., Қоянбаева Ұ.Б. Из опыта внедрения lesson study в учебный процесс вуза.. 36
- Мамытбаева Ж.А., Қияқбаева Ұ.Қ., Мамаева А.Е. Жоғары оқу орындары жағдайында педагог-тәрбиешілердің зерттеушілік мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздері..... 48
- Киясова Б.А. Формирование творческой личности в условиях онлайн образования, важнейшая задача высшей школы..... 52
- Маликова Н.Т. Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлау мәселелері..... 58
- Saudabayeva G.S., Sholpankulova G.K., Toleukhanova A.D. Theoretical fundamentals of formation of diagnostic competence of future teachers – psychologists..... 66
- Сатынская А.К., Утилова А.М. Профессиограмма педагога инклюзивного образования..... 73
- Кажимова К.Р. Батырбаева Ж.Б. Туралбаева А.Т. Болашақ педагогтардың инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық дайындық мәселелері..... 82
- Shatayeva A.M., Makina L.X., Batayev D.A. Features of the future of tutoring for the teacher of chemistry in inclusive education..... 91
- Рахимбекова А.Т., Алпысбаева Н.С. Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби және жеке қасиеттеріне қойылатын талаптар..... 100

**Abai Kazakh National Pedagogical
University**

BULLETIN

of Pedagogical sciences
№1(69), 2021 y.

Periodicity: Four issues per year
Since 2001

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of pedagogical sciences,
professor: K.K. Zhampeisova

Deputy editor-in-chief:

Candidate of pedagogical sciences,
professor Sh.Zh. Kolumbayeva

Deputy editor-in-chief

Candidate of pedagogical sciences
Kiyassova B.A.

Editorial board:

Doctor of pedagogical sciences,
professor Romanov A.A. (Russia),
Academician, Doctor of pedagogical
sciences, professor

Drobotenko Y.B. (Russia),
psychology, of pedagogical sciences

Mihailova N.B. (Germany),
Doctor of pedagogical sciences,
professor Tarantey V. P. (Belarus),

Doctor Ibrahim İldirim (Turkey),
Doctor of pedagogical sciences,
professor Han N.N.

Doctor of pedagogical sciences,
professor Kosherbaeva A.N.

Doctor of pedagogical sciences,
Associate Professor Saudabayeva G.S.

Candidate of pedagogical sciences,
professor Kolumbayeva Sh.Zh.

Candidate of pedagogical sciences,
docent S.S.Zhumasheva

Candidate of pedagogical sciences,
docent Berikhanova A.E.

Candidate of philological sciences,
docent Bukabayeva B.E.

© **Kazakh national pedagogical
university after Abai, 2021**

The journal is registered by the
Ministry of Culture and Information RK
8 May 2009. N10107 – Ж

Signed to print 27.05.2021

Format 60x84 1/8.

Volume 15.75 – ubl.literature.

Edition 300 num. Order 118.

050010, Almaty, Dostyk ave., 13.
KazNPU after Abai

Publishing house «Ulagat»
Kazakh National Pedagogical University
after Abai

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ, БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ,
АРНАЙЫ ЖӘНЕ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО,
СПЕЦИАЛЬНОГО И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Айтпаева А.К., Акпарова Ж.М. Взаимодействие с
социумом при разных вариантах дошкольного образования 109

Авторлар туралы мәліметтер..... 121

Сведения об авторах..... 123

Our autors..... 125

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ БІЛІМ
БЕРУ МЕН ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ**

ӘОЖ 37.

МРНТИ 14.01.07

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.01>

Жампеисова К.К.¹

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан*

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ОҚУШЫ ЖАСТАРЫН ҰЛТТЫҚ
ТӘРБИЕЛЕУ МОДЕЛІ**

Аңдатпа

Мақалада көп ұлтты мемлекет ретінде қазіргі Қазақстанның әлеуметтік мәдени болмысына сүйене отырып, мақсаты жеке тұлғаның ұлттық сана-сезімін қалыптастыру болып табылатын оқушы жастарды ұлттық негізде тәрбиелеу мәселесі өзекті болып отыр. Автор Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің бірқатар ғалымдары әзірлеген ұлттық тәрбиенің жаңа моделін ұсынды. Бұл модельдің құрауыштары оның үш маңызды құрамдас бөлігі: этникалық, азаматтық және жалпыұлттық мәнмәтінде ашылады. Авторлар әзірлеу кезінде сүйенген әр құрауыштың маңыздылығы мен мазмұны, негізгі әдістемелік ережелері негізделген. Модельдің ерекшелігі – ол оқушы жастардың этникалық әлеуметтенуінен және азаматтық сәйкестендіруінен, ал одан жалпыұлттық, зияткерлік және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыруға бағытталған ұлттық сана-сезімін қалыптастыру бойынша мақсатты жұмысты көздейді.

Түйін сөздер: ұлттық тәрбие, ұлттық тәрбие моделі, этникалық әлеуметтену, азаматтық әлеуметтену, ұлттық сәйкестендіру, бәсекеге қабілеттілік

Zhampeisova K.K.¹

¹*Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan*

**MODEL OF NATIONAL EDUCATION OF THE STUDENTS
IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Abstract

The article, proceeding from the social and cultural realities of modern Kazakhstan as a multinational state, actualizes the problem of national education of the students, which is aimed at the development of the national consciousness of a person. The author presents the new model of national education developed by a number of scientists from the Abai Kazakh National Pedagogical University. The components of this model are treated in the context of its three most important elements: ethnic, civil, and nationwide. The significance and content of each component, as well as

the main methodological provisions, on which the authors rested in the course of its development, are substantiated. A feature of this model is that it involves the purposeful work on the development of the national consciousness of the students from their ethnic socialization and identification within the civil, and from it to the nationwide one focused on the formation of an intellectual and competitive nation.

Key words: national education, model of national education, ethnic socialization, civic socialization, national identification, competitiveness

Жампеусова К.К.¹

¹*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Казахстан*

МОДЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация

В статье, исходя из социокультурных реалий современного Казахстана, как многонационального государства, актуализируется проблема национального воспитания учащейся молодежи, целью которого является формирование национального самосознания личности. Автором представлена новая модель национального воспитания, разработанная рядом ученых Казахского национального педагогического университета имени Абая. Раскрываются компоненты данной модели в контексте трех ее важнейших составляющих: этнической, гражданской и общенациональной. Обосновывается значимость и содержание каждого компонента, основные методологические положения, на которые опирались авторы при ее разработке. Особенностью модели является то, что она предполагает целенаправленную работу по формированию национального самосознания учащейся молодежи от их этнической социализации и идентификации с гражданской, а от нее к общенациональной, ориентированной на формирование интеллектуальной и конкурентоспособной нации.

Ключевые слова: национальное воспитание, модель национального воспитания, этническая социализация, гражданская социализация, общенациональная идентификация, конкурентоспособность.

Кіріспе. Қазіргі әлемде болып жатқан объективті процестер, адам қызметінің барлық бағыттарын қозғайтын ақпараттық ағындардың кеңеюі Қазақстанның оқушы жастарын оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын анықтауға, атап айтқанда, ұлттық тәрбиеге күшті әсерін тигізуде.

Әлемдік қоғамдастықтың жаңа әлеуметтік-мәдени болмысы Қазақстанның оқушы жастарына, оның құрылымдық компоненттеріне ұлттық тәрбиенің мәнін анықтауға негізінде жаңа көзқарасты талап етеді.

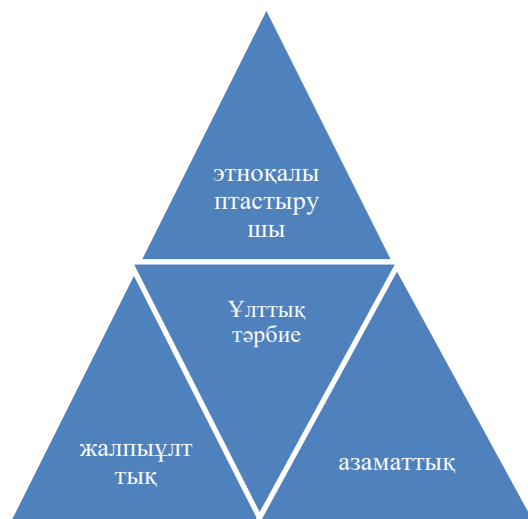
Осы тұрғыдан алғанда, негізгі мақсаты оқушы жастардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру болып табылатын Қазақстанның ұлттық тәрбие жүйесінде белгілі бір өзгерістер болуы тиіс екені анық. Бұл өзгерістер ел ғалымдарынан оқушы жастардың ұлттық тәрбиесінің жаңа моделін жасауды талап етті [1; 2], келесілерді қоса алғанда:

- негізінде Тәуелсіз көпұлтты мемлекет ретінде Қазақстан Республикасының ұлттық мемлекеттілігін құрудың ұзақ мерзімді идеологиясы қалыптасқан және қалыптасатын елдің стратегиялық және бағдарламалық құжаттарының тұжырымдамалық ережелері;

- «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының құндылықтары, Ұлы Даланың жеті қыры, «Рухани жаңғыру» қоғамдық сананы рухани жаңғыртудың негізгі индикаторлары (бәсекеге

қабілеттілік, прагматизм, ұлттық бірегейлік, білім культі, революциялық емес, эволюциялық даму; сананың ашықтығы) [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Жан-жақты зерделеу: осы құжаттардың негізгі ережелерін; қазақстандық ғалымдардың (философтардың, тарихшылардың, саясаттанушылардың) Қазақстан Республикасында азаматтық қоғам құру туралы ұстанымдарын; халықаралық ұйымдардың (ЮНЕСКО) толеранттық және мәдениетаралық өзара іс-қимыл жөніндегі талаптарын әзірлеушілерге оқушы жастарды ұлттық тәрбиелеудің үш маңызды құрамдас бөлігі: этноқалыптастырушы, азаматтық және жалпыұлттық мәнмәтінінде жаңа Модельін ұсынуға мүмкіндік беріп отыр (1-суретті қараңыз).

1- Ұлттық тәрбиенің үш маңызды құрамдас бөлігі мәнмәтініндегі моделі: этноқалыптастырушы, азаматтық және жалпыұлттық

Зерттеу әдістері мен материалдары: Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін төмендегі тұғырлар құрады:

- тұлғалық-бағдарлы, мәдениеттанымдық этномәдени, көпмәдениетті, көптілді, полисубъектілік, құзыреттілік, құндылықтандыру тәсілдемелері;

- жүйелілік, тарихилық, әлеуметтік ес, табиғаттану, көпфакторлылық және кіріктірілген қағидалары;

- ұлттық идея, оқушы жастарды ұлттық тәрбиелеу, оның ішінде халықаралық мәселелер бойынша оның саясатының негізгі ережелерін ашатын Қазақстан Республикасының стратегиялық және бағдарламалық құжаттарын талдау контенті;

- зерттеліп отырған мәселе бойынша философиялық, тарихи, педагогикалық әдебиеттерді зерттеу және талдау; саралау және модельдеу.

Талқылау және зерттеу нәтижелері: Осы Модельдің ерекшелігі-ұлттық тәрбиенің басты мақсаты ретінде Қазақстанның оқушы жастарының ұлттық сана-сезімін қалыптастыру **үш жазықтықта:**

- ұлттың мәдени кодын сақтауда (этноқалыптастырушы);

- адамзаттың әртүрлі мәдениеттері мен диалогты кеңейтуде (азаматтық);

- өз-өзін оқшаулатуды, өз-өзін бөтендетуді, өз-өзін шектеуді болдырмауда; қазіргі жастардың зияткерлік әлеуеті мен бәсекеге қабілеттілігін дамыту арқылы жақсы өмірге ұмтылу аясында **қарастырылады.**

Тіісінше, ұлттық тәрбиенің басым бағыттары анықталды (2-суретті қараңыз):

1) этникалық құрауыш шеңберінде ұлттың мәдени кодын (тіл, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, тарих және т.б.) сақтауға бағытталған білім алушылардың этникалық, этномәдени тәрбиесіне басымдық беріледі;

2) азаматтық құрауыш шеңберінде жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген мәдениетаралық, конфессияаралық өзара іс-қимылға бағдарланған азаматтық-патриоттық, рухани-адамгершілік, көпмәдениеттік, көптілділік тәрбиеге басымдық беріледі;

3) жалпы ұлттық құрамдас бөлік шеңберінде ұлттық сана-сезімнің, патриотизмнің, азаматтықтың және әлеуметтік белсенділіктің даму деңгейі жоғары зияткерлік және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыруға бағытталған зияткерлік тәрбиеге басымдық беріледі.

2-сурет. Қазақстанның оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеудің жаңа Моделінің құрылымдық компоненттерінің мазмұны

Ұлттық тәрбиенің жаңа Моделінің жоғарыда көрсетілген құрылымдық компоненттерін анықтау барысында әзірлеушілермен негізгі құжаттардан қандай әдістемелік ережелер алынған. Мұндай ережелер көп болды. Алайда, біз ең маңыздыларын атап өтейік:

1) біздің ұлы мақсатымыз – этникалық шығу тегімізге қарамай топтасып, ұлы халыққа айналу, біздегі бар ең қастерліміз – егеменді және тәуелсіз Қазақстанды көздің қарашығындай сақтап, келесі ұрпаққа аманат етіп тапсыру. Бұл әрбір азамат, қоғам және мемлекет халықтың, болашақ ұрпақтың алдында өз жауапкершілігін сезініп, еліміздің барлық азаматының өз тағдырын Отаны - Қазақстан Республикасының тағдырымен бірге әрі терең тамырлас екенін сезінуге барлық қажетті пәрменді шаралар қабылдауы тиіс дегенді білдіреді» [10];

2) әр түрлі ұлт азаматтарының Қазақстанның біртұтас халқына бірігуі олардың этникалық ерекшеліктерін, тілі мен мәдениетін, дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын сақтауға негізделуі тиіс. Көпұлтты қоғамдағы рухани келісімнің жолы әлеуметтік қатынастар жүйесінің және қоғамның тарихи дамуының субъектісі ретінде әр адамның ұлттық қадір-

қасиетін тәрбиелеу арқылы жатыр (Қ.Н.Меңлібаев, Л.С.Ахметова, А.Бектұров, А. Бижанов, Ұ.Қасенов, С.Жүсіпов, С.Дьяченко, Б.Әдіғалиев, Д.Ешанов, О.Мусин, Е.Қарымсақов);

Осы мақсаттарға қол жеткізудегі басты бағдарлар республиканың ынтымақтастығы, конституциялық құрылысының мызғымастығы, территориялық тұтастығы және унитарлық құрылымы; елдің экономикалық, саяси қауіпсіздігі мен рухани егемендігін нығайту, елдің егемендігі мен тәуелсіздігін нығайту үшін Қазақстан Республикасының барша азаматын қазақ халқының төңірегіне ұйыстыру; ел егемендігінің беріктігіне негізделген халықаралық әріптестік саласында ұлттық мүдде басымдығын ұстану; басты байлығымыз - Тәуелсіздікке, жерге, бірлік пен рухани құндылықтарға тағзым ету болып табылады[10];

3) егер біз елімізді Әл-ауқатты және Қуатты мемлекет ретінде көргіміз келсе, біз қайықты өзіміз шайқамауымыз, нәзік әлем мен тәртіпті бұзбауымыз керек. Біз ешкімге біздің берекелі жерімізде алауыздық пен қорқыныш сезімін орнатуға жол бермеуіміз керек. Біз бейбітшілік пен келісімде өмір сүруіміз керек - бұл уақыттың талабы. Ұлттық бірлікті қамтамасыз ету демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет құрудың маңызды шарты болып табылады. Мемлекеттің экономикалық өсуі, әлеуметтік ілгерілеуі, демократиялық дамуы қоғам бірлігі ұйысқан және сақталған жағдайда ғана жүзеге асуы мүмкін [3].

Қазақстандық философтардың пікірінше, тек осындай мәселенің қойылуы «қоғамның ішкі қауіпсіздігі мен тұрақтылығына, этносаралық қауымдастық ретінде азаматтық ұлттың қалыптасуына ықпал етеді; этникалық топтардың мүдделерінің және құндылықтарының қайшылықтары мен қақтығыстарының әсерін бәсеңдетеді; бөлу сызықтарын, шекараларын және олардың арасындағы қашықтықты еңсереді, бұл барлық қазақстандықтардың этникалық тегіне қарамастан, өзінің туған елі – Қазақстан Республикасымен ұқсастығына оң әсерін тигізеді» [11];

4) Отанымыздың табысты дамуының негізін «ұлт бірлігі», «бәсекеге қабілетті мықты экономика», «зияткерлік, жасампаз қоғам», «құрметті мемлекет» сияқты бағдарлар құрауы тиіс [12];

Шынында да, бүгінде жеке адам ғана емес, сонымен бірге ұлт өзінің бәсекеге қабілеттілігін дамыта отырып, табысқа жету мүмкіндігіне ие. Ертеңгі күннің ерекшелігі - адамның бәсекеге қабілеттілігі ұлт табысының факторына айналады» [9];

5) Қазақстандықтардың ұлттық идеясы - бәсекеге қабілетті болу, бәсекеге қабілетті кәсіпорындарда жұмыс істеу және бәсекеге қабілетті елде өмір сүруі [13].

Өз-өзін жан-жақты дамытпаған, алға ұмтылмаған адамға өз орнын басқа, бәсекеге қабілетті адамға беруге тура келеді. «МакКинси» жетекші халықаралық консалтингтік компанияларының бірінің кеңесшілері айтқандай: «Алға немесе бөгет болма». Дәл осы принцип қазіргі бәсекелестік әлемді басқарады. Бұл қағидат көп жағдайда қазақстандықтардың өмірлік ұстанымын айқындауы тиіс. Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі тек материалдық қана емес, ұлттың рухани байығуына да алып келуі тиіс. Экономиканың өркендеуі мәдениет пен өнердің, ана тілінің, халқымыздың дәстүрлері мен өмірлік философиясының гүлденуімен жүруі керек [14];

Көріп отырғанымыздай, Қазақстанның экономикалық әл-ауқаты, саяси гүлденуі жастардың зияткерлік және рухани-шығармашылық әлеуетін жан-жақты жандандыруды талап етеді. Қазіргі қоғам білікті, бәсекеге қабілетті, креативті ойлайтын, жетілген азамат, патриот қасиеттері бар, жеке тағдыры үшін ғана емес, көпұлтты Қазақстан мемлекетінің өркендеуі үшін де жауапкершілікті сезінетін тұлғаны қажет етеді. Бұл ретте ұлттың бәсекеге қабілеттілігі Қазақстанның әлемдік экономикаға, атап айтқанда, барған сайын жаһанданып келе жатқан әлемге бірігуінің маңызды шарты ретінде қарастырылады.

Жоғарыда көрсетілген ұстанымдарға сүйене отырып, ұлттық тәрбие аясында этникалық және азаматтық бірегейлендіруден жалпыұлттық деңгейге дейін жүзеге асырылатын сәйкестендіру процестерінің моделі жасалды (3-суретті қараңыз).

3-сурет. Этникалық және азаматтық сәйкестендіруден ұлттық тәрбие аясында жүзеге асырылатын сәйкестендіру процестерінің Моделі

Ал, енді Қазақстанның оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеудің жаңа Моделінің әрбір компонентінің маңыздылығын негіздейміз.

I. Ұлттық тәрбие Моделінің құрастырушы бөлігі - этнокалыптастырушы. Қазақстандағы ұлттық тәрбие абстрактылы болмауы тиіс, ол нақты сипатқа ие болуы және ең алдымен қазақ халқының моралының, тілінің, әдет-ғұрыптарының, салт-дәстүрлерінің ұлттық-этникалық өзіндік ерекшелігін көрсетуі, оның мәдениетіне, этномәдени ортаны құруға және халық қазақ педагогикасының құралдарын барынша пайдалануға сүйене отырып жүзеге асырылуы тиіс [2].

Айтылғандардың маңыздылығы бүгінгі таңда Қазақстанда Қазақстанның ұлттық құрылысының моделі туралы, ал болашақта байқауатты Қазақстан мемлекеті туралы, мемлекет құрушы этнос - қазақтардың айналасында болып жатқандығымен де анықталады. Қазақстанның біртұтас халқын қазақ этносының айналасында азаматтық қоғамдастық ретінде қалыптастыру Қазақстан үшін бірқатар мәселелер бойынша қағида тұрғысында маңызды болып табылады:

Қазіргі заманның әртүрлі мемлекеттеріндегі ұлттық құрылыстың нақты тәжірибесі «и - и» қағидатына негізделген. Ұлт құрудың осындай тәсілі әлемдегі ең кең таралған «басым этностың» моделі деп аталады (Энтони Смит). Мұндай тәсілден тыс, қандай да бір мемлекеттің жеке және тәуелсіз мемлекет түрінде болуы мүмкін емес. Кез келген мемлекеттің мемлекет құрушы этностың болуына байланысты өз атауы бар. Қазақстанның мемлекет құрушы этносы болып қазақтар табылады. Қазақстан Республикасы қазақ халқының сан ғасырлық мемлекеттілігінің құқықтық, тарихи жалғыз дара мұрагері және оның саяси, мемлекеттік құрылымының табиғи жалғасы болып табылады [10]. Әлемнің ешбір жерінде қазақтардың этнос ретінде сақталуы мен дамуына, олардың мәдениеті, өмір салты, тілі, дәстүрлері туралы қамқорлық көрсететін басқа мемлекеттілікке ие болмаған» [4].

Ғасырлар бойы белгілі бір этностың болуы ұлттың мәдени кодын мұқият сақтаумен байланысты. Дәл сол ұлттың мәдени кодының өзіндік ерекшелігі белгілі бір этносқа жататындығын анықтауға мүмкіндік береді. **Ұлттың мәдени коды – бұл көпұлтты әлемде өзін-өзі сәйкестендіру коды.**

Зерттеушілер атап өткендей, халықтың негізгі құндылықтарынан қалыптасқан бұл құбылыс адамдардың іс-әрекеттері мен қызмет ету аясында, олардың өмірлік ұстанымдары мен мінез-құлық стратегияларында көрініс тапқан ұлттық психологияның өзіндік ерекшелігін анықтайды. Онда оқыту және тәрбиелеу, халықтың тарихи жадын сақтау және

жаңғырту арқылы ұрпақтан-ұрпаққа берілетін белгілі бір этностың өзін-өзі сәйкестендірудің жалпы қабылданған нормалары болып саналатын тарихи қалыптасқан әлеуметтік-мәдени, рухани-адамгершілік, отбасылық-тұрмыстық, табиғи-географиялық, шаруашылық-экономикалық, геосаяси ерекшеліктер көрініс табады. Кез-келген халық үшін ұлттың мәдени кодын сақтау маңызды сәт: ол халықтың тарихи тәжірибесінен туындайды, оның құндылықтары мен дәстүрлеріне негізделген, оның негізгі мүдделерін білдіреді, саясаттың мақсаттары мен оны жүзеге асыру жолдарын анықтайды [15].

Сондықтан да қазіргі жағдайда, мемлекеттілігімізді сақтау үшін мемлекет құрушы этнос өкілдерінің этникалық, этномәдени тәрбиесін біз Қазақстан Республикасының оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеудің жаңа моделінің өзегі, негізі, маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырамыз.

Осы компонентті мақсатты орнату: этникалық сәйкестендіру, этникалық әлеуметтену, «Мен – қазақ халқының өкілімін», «Мен жерімдегі бейбітшілік пен тыныштық үшін жауап беремін!» дейтін бейнені қалыптастыру.

2. Ұлттық тәрбиенің жаңа Моделінің құрастырушы бөлігі - азаматтылық.

Сонымен бірге, Қазақстан көпұлтты мемлекетке айналды, сондықтан ұлттық тәрбие қоғам дамуының органикалық бөлігі ретінде Қазақстанның барлық көпұлтты халқының даму перспективаларын ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс [1]. Қазақстанның оқушы жастарының ұлттық сана-сезімін дамыту тек мемлекет құрушы этнос өкілдерінің ғана құзыреті болып табылмайды. Қазақстанның біртұтас халқын құрайтын басқа да этностардың өкілдері де өз этносының кодын (тілін, салт-дәстүрін, ұлттық мәдениетін және өз халқының тарихын) білуге тиіс және міндетті.

Бірақ Қазақстан Республикасының азаматтары бола отырып, олар тілді, салт-дәстүрлерді, ұлттық мәдениетті және мемлекет құрушы этностың тарихын құрметтеуге тиіс. Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде білу. Қарапайым шындық бар: Тіл - халықтың жаны. Тіл бар болса - халық бар. Тіл жоқ болса - халық жоқ. Халық жоқ болса - мемлекет жоқ. Сондықтан, белгілі бір мемлекеттің өкілдерін тұрақты тұруға қабылдайтын немесе сол я болмаса басқа мемлекеттің өкілдерін оқуға қабылдайтын мемлекеттер көп жағдайда, мархабат - дейді. Бірақ, біздің тілімізді мемлекеттік тіл ретінде үйрену - басты шарт. Біз Жапонияға барамыз, жапон тілін үйренуіміз керек, Германияға – неміс, Чехияға – чех, Францияға – француз, Қытайға – қытай тілін, Оңтүстік Кореяға – корей және т.б. Бұл әлемдік норма. Қазақстан да бұл жағдайда осы шартты ұстанады.

ЮНЕСКО-ның білім беру жөніндегі халықаралық комиссиясы (1997 ж.): тәрбие мен оқыту бір жағынан адамның өз тамырларын, өз халқының мәдени қазыналарын білуіне, екінші жағынан өзге ұлттардың мәдени құндылықтарын, жалпы әлемдік мәдениетті құрметтеуіне және сол арқылы қазіргі әлемде алатын орнын айқындауына ықпал етуі тиіс – деп белгілейді [16].

Тәуелсіз мемлекет құру жолына түсе отырып, Қазақстан тек қазақ халқының ұлттық дәстүрлеріне ғана емес, сондай-ақ халық бірлігі, азаматтық бейбітшілік, азаматтық жауапкершілік, патриотизм, гуманизм, ымыраға келу және толеранттылық, әлеуметтік тұрақтылық, ұлтаралық және конфессияаралық келісім құрайтын жалпы адамзаттық мораль нормаларына негізделген тәуелсіз мемлекет мәртебесіне барабар рухани құндылықтар жүйесін берік ұстанады (Н.Ә. Назарбаев).

Сондықтан, Қазақстанның оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеудің жаңа моделінде оның этникалық құрамымен қатар азаматтық компонент айқындалған.

Азаматтық құрамдас деңгейдегі ұлттық тәрбие жаңа қазақстандық патриотизм рухында жүзеге асырылуы тиіс. «Қазақстан-2050» стратегиясында». Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты (желтоқсан, 2012 ж.):

- жаңа қазақстандық патриотизм – бұл этностық айырмашылықтардан тыс барлық қоғамды біріктіруі тиіс нәрсе. Біз - көпұлтты қоғамбыз. Біз тең мүмкіндіктер қоғамын, заң

алдында бәрі тең қоғам құруымыз керек. Қоғамдық келісімді сақтау және нығайту - біздің мемлекет ретінде, қоғам ретінде, ұлт ретінде өмір сүруіміздің мызғымас шарты;

- жаңа қазақстандық патриотизмнің іргетасы - бұл барлық азаматтардың тең құқықтылығы және олардың Отан абыройы үшін ортақ жауапкершілігі. Еліміздің әрбір азаматы: өз жерінде иесінің сезімін, ел үшін мақтаныш сезімін және оның жетістіктерін; азаматтық борышын және Отан мүдделерін қорғау жөніндегі конституциялық міндеттерді орындауға дайын болуға тиіс [3];

Ұлттық тәрбиенің жаңа Моделінің азаматтық компоненті шеңберінде азаматтық-патриоттық, рухани-адамгершілік, көпмәдениетті, көпсубъектілік тәрбие басымдыққа ие болады.

Модельдің осы компонентін мақсатты орнату: азаматтық сәйкестендіру, «Біз - Қазақстан Республикасының азаматтарымыз!» - дейтін бейнені қалыптастыру. Азаматтық бірегейлікті дамытудың өзегі: «Қазақстан - біздің ортақ үйіміз», «Біз барлығымыз жерімізде бейбітшілік пен тыныштықты сақтауға жауаптымыз!» - негізгі идеясы болуы тиіс.

III. Ұлттық тәрбиенің жаңа Моделінің құрастырушы бөлігі - жалпыұлттық. Қазақстанның қазіргі жастары: жаһандану процестерінің күшеюімен мемлекеттер арасындағы бәсекелестік жаңа сапаға ие болғанын түсінуі тиіс. Ол зияткерлік ресурстардың сапасы, білім сапасы бойынша бәсекелестікке айналды, ал әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметтерін дамыту жүйесі басым бағыттар қатарына қосылды [17]. Бұл ретте ұлттың бәсекеге қабілеттілігі Қазақстанның әлемдік экономикаға, атап айтқанда, барған сайын жаһанданып келе жатқан әлемге бірігуінің маңызды шарты ретінде қарастырылады.

Жоғарыда айтылғандардың маңызы зор. Бүгінгі таңда Қазақстан халқының Ұлт бірлігі доктринасында дұрыс айтылғандай, уақыт елдер мен халықтарға қатаң талаптар қойып отыр. Өз дәстүрлері мен құндылықтарын жоғалтпаған, үнемі жанаруға, жаңғыртуға, бәсекелестік артықшылықтарды күшейтуге бағытталған адамдар ғана тәуелсіз болашаққа үміт артады. Бұл - уақыт талабы, оған енді біз лайықты болуымыз шарт. Дәстүрге сүйенген модернизация мен бәсекеге қабілеттілік біздің ұлттық рухымыздың ХХІ ғасырдағы өркендеуіне негіз болады. Тек қана ғаламдық деңгейдегі асқаралы міндеттерге ұмтылған ұлттар ғана жеңіске жетеді [10].

Қазақ елінің бәсекеге қабілетті ұлттар қатарына кіруі «Интеллектуалды ұлт-2020» сияқты негіз қалаушы құжат арқылы өтуінде. Осы құжат аясында интеллектуалды ұлттың қалыптасуы мүмкін емес үш жағдай анықталды: білім берудің инновациялық дамуы, ақпараттық революция, жастардың рухани-адамгершілік тәрбиесі [18].

Бұл құжатта маңызды сөздер: «Бәсекеге қабілеттілікке бағдарлану біздің жалпыұлттық рухымыздың маңызды бөлігіне айналуы тиіс. Бұл алға жылжудың, ұлттың жаңа көкжиектерге ұмтылуының негізі мен кепілі. Қазақстанның әрбір азаматы мұны жақсы, бай, ақылды болуға деген ұмтылыс, өз елінің гүлденуі үшін бәрін жасау қажеттілігі ретінде сезінуі тиіс. Әрбір адам осы сапаны дамытуы керек, әрбір адам осы жеңіс рухы оның өмірінің, қоғам мен мемлекет өмірінің бір бөлігіне айналуы үшін бәрін жасауы керек. Бәсекеге қабілеттілікке қоғам өмірінің барлық салаларын жаңғырту арқылы ғана қол жеткізуге болады. Бірақ ең бастысы – жаңартуға үнемі ұмтылыс ретінде жаңғырту біздің санамыздың ажырамас бөлігі болуға тиіс. Бұл біздің уақыт талабына жауап, өйткені дамуға ұмтылысы жоқ ұлт жойылады. Бізге ұлттың әлеуетін оятуға мүмкіндік беретін зияткерлік серпіліс қажет.

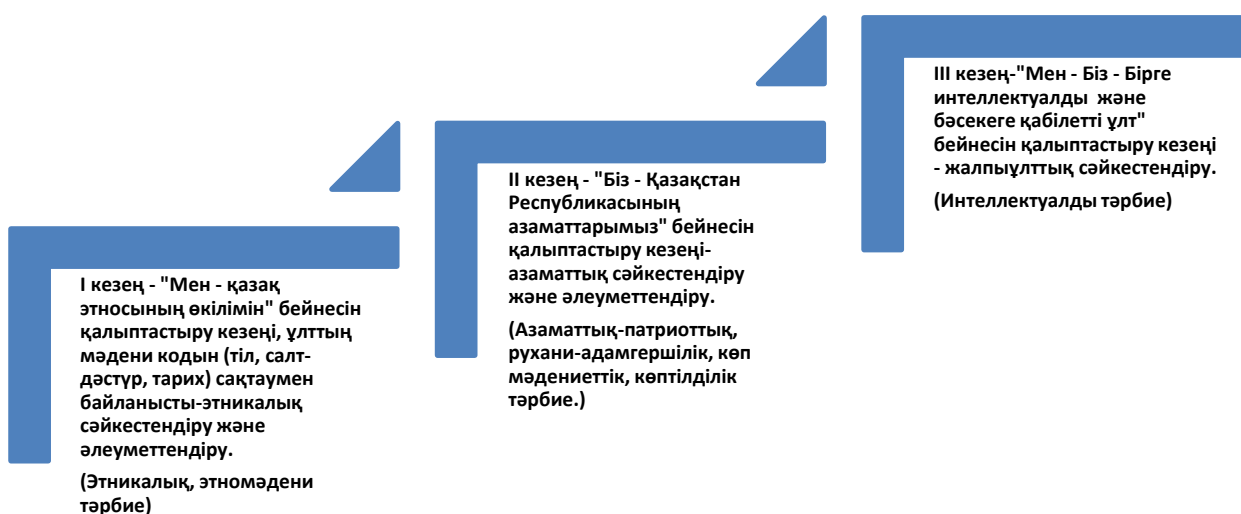
Мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі жеке тұлғалардың - оның азаматтарының бәсекеге қабілеттілігінен қалыптасатыны белгілі. Бәсекеге қабілеттілікке бағдарлану барлық көпұлтты, көпэтносты, көптілді және көпконфессиялы қазақстандық қоғамды осы жалпыұлттық жобаны іске асыру бойынша өз күш-жігерін шоғырландыруға міндеттейді. **Сондықтан да, «Қазақстанның оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеудің жаңа Моделін»**

әзірлеу кезінде оның маңызды құрастырушы бөлігі ретінде біз жалпыұлттық компонентті белгіледік.

Бұл компонент этникалық және азаматтық құрамдасармен тығыз бірлікте және өзара іс-қимылда жалпыұлттықты сәйкестендіруге, «МЕН, БІЗ, БІРГЕ – интеллектуалды бәсекеге қабілетті ұлт» бейнесін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Бұл компонентте интеллектуалды тәрбие басым болуы керек (суретті қараңыз).

XXI ғасырда тек интеллектуалды ұлт қана жеңіс тұғырынан көріну мүмкіндігіне ие бола алады. Тек осындай жолмен ғана, дәстүрлерге сүйеніп үнемі жетілу арқылы, биік мақсаттар қоя отырып ұлттың бірігуіне, Ұлт Рухының нығаюына қол жеткізе аламыз [3].

Жоғарыда көрсетілген нұсқаулар ұлттық тәрбиенің жаңа моделінің маңызды үш құрамдас бөлігі: этникалық, азаматтық және жалпыұлттық мәнмәтінінде оқушы жастардың ұлттық сана-сезімін кезең-кезеңімен қалыптастыру моделін жасауға мүмкіндік берді (4-суретті қараңыз).

4-сурет. Оқушы жастардың ұлттық сана-сезімін кезең-кезеңмен қалыптастыру моделі.

Қорытынды: Жоғарыда айтылғандардың негізінде төмендегідей қорытынды жасауға болады.

1. Қазақстанда оқушы жастарды ұлттық тәрбиелеудің жаңа Моделі әзірленіп, жұмыс істеуде және оның маңызды компоненттерінің өзара байланысы:

а) мемлекет құрушы ұлт өкілдері үшін этникалық сәйкестендірудің және әлеуметтендірудің жоғары деңгейін болжайтын **этноқалыптастырушы**;

б) мемлекет құрушы ұлт өкілдері үшін де, басқа ұлт өкілдері үшін де этникалық сәйкестендіруді көздейтін **азаматтық**;

в) интеллектуалды және бәсекеге қабілетті ұлтты дамытуға бағытталған **жалпыұлттық** сәйкестендіру.

Қазақстан Республикасының Ұлттық идеалын құрайтын осы мәнмәтінінде: «Қазақстан - бұл біздің ортақ Отанымыз», «Біздің ортақ үйіміз» идеясымен біріккен тәуелсіз, гүлденген, саяси тұрақты және бәсекеге қабілетті, ұлт бірлігі, әлеуметтік әділеттілігі және бүкіл Қазақстан халқының экономикалық әл-ауқаты бар мемлекет құру болып табылады.

Бұл модель Қазақстанның қазіргі әлемдегі қаттығыссыз, қауіпсіз даму стратегиясына бағытталған.

Ол болашаққа әлеуметтік бағдар арқылы тартымды:

- бірде-бір мемлекет оның сыртында өмір сүре алмайтын ұлттың мәдени кодын сақтау;

- ізгілендіруге, толеранттылыққа, этносаралық, ұлтаралық, конфессияаралық келісімге, мәдениеттер диалогына бағдар;

- Қазақстан Республикасының адами ресурстары мен адами капиталын қалыптастыру.

Қазақстанның оқушы жастарын ұлттық тәрбиелеудің жаңа Моделін іске асырудың табыстылығын әзірлеушілер қазақстандық қоғамда қалыптасқан мынадай қадыр-қасиеттермен және ерекшеліктермен: қазақстандықтардың толерантты менталитеті; қазақстандықтардың менталитетінің басым белгісі ретіндегі рухани ашықтық; ұлтаралық және конфессияаралық келісім мен достық; жаңашылдыққа қатысты батылдықпен байланыстырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Пралиев С.Ж., Нарibaев К.Н., К.К. Жампеисова, С.Т.Иманбаева, Хан Н.Н., Молдабеков Ж.Ж., Койгельдиев М.К., Кан Г.В., Калиева С.И. және т.б. Қазақстанның жоғары оқу орындарында «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясын іске асыру тұжырымдамасы. Алматы: «Ұлағат» Абай атындағы ҚазҰПУ, 2015. - 54б / Концепция реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел» в вузах Казахстана. – Алматы: «Ұлағат» КазНПУ им.Абая, 2015.- 54с.

2. Пралиев С.Ж., Касымбеков М.Б., Жампеисова К.К. және т.б. Мәңгілік Ел. Оқулық - Алматы: Ұлағат, 2015 ж. – 336 б. / Мәңгілік Ел. Учебник – Алматы: Ұлағат, 2015 г. – 336 с.

3. «Қазақстан-2050» Стратегиясы». Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты - желтоқсан, 2012 ж. / «Стратегия «Казахстан-2050». Новый политический курс состоявшегося государства - декабрь, 2012 г.

4. Қазақстан Республикасының мемлекеттік бірегейлігін қалыптастыру тұжырымдамасы. (Қазақстан Республикасы Президентінің 1996 жылғы 23 мамырдағы N 2995 өкімімен мақұлданған.) // Казахстанская правда. 1996.29 мамыр. / Концепция формирования государственной идентичности Республики Казахстан. (Одобрена распоряжением Президента Республики Казахстан 23 мая 1996 г. N2995.) // Казахстанская правда. 1996. 29 мая.

5. ҚР Президентінің «Хабар» Агенттігіне берген сұхбаты: «Ұлытау төріндегі ой толғау» (24 тамыз 2014 жыл)//pravo.zakon.kz/4648972-intervju-... 34 көшірме / Интервью Президента РК Агентству «Хабар»: «Размышления у подножия Улытау» (24 августа 2014 года) //pravo.zakon.kz/4648972-intervju-... копия 34

6. Қазақстан формуласының мәнінде - Мәңгілік Ел? //altyn-orda.kz/v-chemznachenie-... көшірме. / В чем значение формулы Казахстан - Мәңгілік Ел? //altyn-orda.kz/v-chemznachenie-... копия.

7. «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы // ...nform.kz/rus/article/2627527 1 көшірме. / Национальная идея «Мәңгілік Ел» // ...nform.kz/rus/article/2627527 копия1.

8. Елбасының «Ұлы Даланың жеті қыры» мақаласы.../ akorda.kz>...events/statya...sem-granei-velikoi-stepi (21 қараша 2018)./ Статъя Главы государства «Семь граней Великой степи».../akorda.kz>...events/statya...sem-granei-velikoi-stepi (21 ноября 2018).

9. Мемлекетбасшысының "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" мақаласы (12 сәуір, 2017 ж.)/akorda.kz>...news...vzglyad-v...modernizaciya...soznaniya/ Статъя Главы государства "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" (12 апреля, 2017 г.)/akorda.kz>...news...vzglyad-v...modernizaciya...soznaniya.

10. Қазақстанның ұлт бірлігі доктринасы./online.zakon.kz>Document/.../Доктрина национального единства Казахстана./ online.zakon.kz>Document/...

11. Нысанбаев А., Кадыржанов Р. Қазақстанның ұлттық идеясы: азаматтық немесе этникалық па? <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1166999820>. / Нысанбаев А., Кадыржанов Р. Национальная идея Казахстана: гражданская или этническая? <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1166999820>.

12. Kazakhstan Today- Алматы. 13 қараша. 2009 ж.

13. Қазақстан Республикасы экономикасының бәсекеге қабілеттілігі мен экспорттық мүмкіндіктерін сапалыжасаңа деңгейіне қол жеткізудің 2008-2015 жылдарға арналған тұжырымдамасы» /adilet.zan.kz>rus/docs/P070001332. /Концепции достижения качественнонового уровня конкурентоспособности экспортных возможностей экономики Республики Казахстана 2008-2015 годы»/ adilet.zan.kz>rus/docs/P070001332.

14. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде сөйлеген сөзі, мамыр2006 ж. / Выступление Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в Евразийском Национальном Университете имени Л.Н. Гумилева, май 2006 г.

15. Бабосов Е. Ұлттың мәдени коды: мәні мен ерекшеліктері/cyberleninka.ru>Грнти»n/kulturnyy-kod-natsii... /Бабосов Е. Культурный код нации: сущность и особенносту/cyberleninka.ru>Грнти»n/kulturnyy-kod-natsii...

16. Білім: жасырын қазына. ЮНЕСКО ұсынған ХХІ ғасырға арналған білім беру жөніндегі халықаралық Комиссияның баяндамасы. - Париж, ЮНЕСКО, 1997. / Образование: сокрытое сокровище. Доклад международной Комиссии по образованию для ХХІ в., представленный ЮНЕСКО. - Париж, ЮНЕСКО, 1997.

17. Лапенко М.В. Қазақстандық қоғамның идеялық бірігуі [http://www. contur.kz /node/161](http://www.contur.kz/node/161). / Идейная консолидация казахстанского общества <http://www. contur.kz/node/161>.

18. «Интеллектуалды ұлт - 2020» президенттік жобасы/«Kazakhstan Today» АА (www.kt.kz) Президентский проект «Интеллектуальная нация-2020»/ ИА «Kazakhstan Today»

References:

1. Praliev S.J., Naribaev K.N., K.K. Jampeisova, S.T. İmanbaeva, Han N.N., Moldabekov J.J., M.K. Koigeldiev, G.V.Kan, Kalieva S.İ. және t.b. Qazaqstannyñ joǵary oqu oryndarynda «Mäñgılık El» ülttyq ideiasyn iske asyru tūjyrymdamasy. Almaty: «Ülaǵat» Abai atyndaǵy QazÜPU, 2015.- 54b / Konsepsia realizasii nasionälnoi idei «Mäñgılık El» v vuzah Kazahstana. – Almaty: «Ülaǵat» KazNPU im.Abaia, 2015.- 54s.

2. Praliev S.J., Kasymbekov M.B., Jampeisova K.K. және t.b. Mäñgılıq El.Oqulyq - Almaty: Ülaǵat, 2015 j. – 336 b. / Mäñgılıq El. Uchebnik – Almaty: Ülaǵat, 2015 g. – 336 s.

3.«Qazaqstan-2050»Strategiasy». Qalyptasqan memlekettiñ jaña saiasi baǵyty - jeltoqsan, 2012 j. /«Strategia «Kazahstan-2050». Novyi politicheski kurs sostoiavşegosä gosudarstva - dekäbr, 2012 g.

4. Qazaqstan Respublikasynyñ memlekettik biregeiligin qalyptastyru tūjyrymdamasy. (Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniñ 1996 jylǵy 23 мамыrdaǵy N 2995 ökimimenmaqıldanǵan.) // Kazahstanskaia pravda. 1996.29 мамыr. / Konsepsia formirovania gosudarstvennoi identichnosti Respubliki Kazahstan. (Odobrena rasporäjeniem Prezidenta Respubliki Kazahstan 23 maia 1996 g. N2995.) // Kazahstanskaia pravda. 1996. 29 maia.

5. QR Prezidentiniñ«Habar»Agenttiginebergensūhbaty: «Ülytautörindegi oi tolǵau» (24 tamyz 2014 jyl)/pravo.zakon.kz/4648972-intervju-... 34 köşirme / İntervü Prezidenta RK Agentstvu «Habar»: «Razmyslenia u podnojia Ulytau» (24 avgusta 2014 goda) //pravo.zakon.kz/4648972-intervju-... kopia 34

6. Qazaqstan formulasynyñ mäninede - Mängılıq El»?//altyn-orda.kz/v-chemznachenie-... köşirme. / V chem znachenie formuly Kazahstan - Mängılıq El»?//altyn-orda.kz/v-chemznachenie-... kopia.

7. «Mäñgılık El» ülttyq ideiasy// ...nform.kz/rus/article/2627527 1 köşirme. / Nasionälnaia ideia «Mäñgılık El» // ...nform.kz/rus/article/2627527 kopia1.

8. Elbasynyñ «Üly Dalanyñ jeti qyry» maqalasy.../ akorda.kz>...events/statya...sem-granei-velikoi-stepi (21 qaraşa 2018)./ Stätä Glavy gosudarstva «Sem granei Velikoi stepi».../akorda.kz>...events/statya...sem-granei-velikoi-stepi (21 noiabrä 2018).

9. Memleket bassysynyñ "Bolaşaqqa baǵdar: ruhani jañǵyru"maqalasy (12 säuir, 2017 j.) /akorda.kz>...news...vzglyad-v...modernizaciya...soznaniya / Statya Glavy gosudarstva "Vzgrad v

budusee: modernizatsia obshchestvennogo soznania" (12 aprelä, 2017 g.)/ akorda.kz>...news...vzglyad-v...modernizatsiya...soznaniya.

10. *Qazaqstannyñ ült birligi doktrinası./online.zakon.kz>Document/.../Doktrina nasionälnoġo edinstva Kazahstana. / online.zakon.kz>Document/...*

11. *Nysanbaev A., Kadyrjanov R. Qazaqstannyñ ülttyq ideiasy: azamattyq nemese etnikalyq pa? http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1166999820. /Nysanbaev A., Kadyrjanov R. Nasionälnaia ideia Kazahstana: grajdanskaia ili etnicheskaia? http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1166999820.*

12. *Kazakhstan Today- Almaty. 13 qaraşa. 2009 j.*

13. *Qazaqstan Respublikasy ekonomikasynyñ bäskege qabilettılıġı men eksporttyq mümkindikterin sapalyjaña deñgeiine qol jetkizudiñ 2008-2015 jyldarġa arnalġan tüjyrymdamasy» /adilet.zan.kz>rus/docs/P070001332. /Konsepsii dostijenia kachestvennonovogo urovnä konkurentosposobnosti eksportnyh vozmojnosti ekonomiki Respubliki Kazahstana 2008-2015 gody»/ adilet.zan.kz>rus/docs/P070001332.*

14. *Qazaqstan Respublikasynyñ Tüñġyş Prezidenti N.Ä.Nazarbaevtyñ L.N. Gumilev atyndaġy Eurazia ülttyq universitetunde söilegen sözi, мамыр2006 j. / Vystuplenie Pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaeva v Evraziskom Nasionälnoġo Universitete imeni L.N. Gumileva, mai 2006 g.*

15. *Babosov E. Ülttyñ mädeni kody: mäni men erekşelikteri/cyberleninka.ru> Grnti»n / kulturnyy-kod-natsii... /Babosov E. Kùlturnyi kod nasii: suşnöst i osobenosti/cyberleninka.ru>Grnti»n/kulturnyy-kod-natsii...*

16. *Bilim: jasyryn qazyna. ÜNESKO üsynġan XXI ġasyrġa arnalġan bilim beru jönindeġi halyqaralyq Komisiannyñ baiandamasy. - Parij, ÜNESKO, 1997. / Obrazovanie: sokrytoe sokrovişe. Doklad mejdunarodnoi Komisii po obrazovanıu dlä XXI v., predstavlennyi ÜNESKO.- Parij, ÜNESKO, 1997.*

17. *Lapenko M.V. Qazaqstandyq qoġamnyñ ideialyq bırıġı http://www. contur.kz /node/161. / İdeinaia konsolidatsia kazahstanskogo obshstva http://www. contur.kz/node/161.*

18. *«İntelektualdy ült - 2020» prezidenttik jobasy/«Kazakhstan Today» AA (www.kt.kz) Prezidentski proekt «İntelektuälnaia nasia - 2020»/ İA «Kazakhstan Today»*

UDC 378.147

IRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.02>

Sh.Zh.Kolumbayeva¹, S.A. Feyzuldayeva², Zh.E.Zhumash¹

¹*Kazakh national pedagogical university named after Abai
Almaty, Kazakhstan*

²*Zhetysu university named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan*

METHODOLOGY PRIMARY SCHOOL TEACHER'S TRAINING THROUGH THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY CONTINUITY OF THE UNIVERSITY

Abstract

In the content of the article we can see that the authors conducted an analysis of educational programs in order to develop modern methods for evaluating students' knowledge based on general education, general professional and special disciplines, the development and practical application of teaching methods based on the continuity of programs. The development of educational programs related to integration is based on interdisciplinary continuity. It is formulated that the values of

general education disciplines, basic disciplines, and professional disciplines are taken into account in accordance with the requirements of professional standards.

One of the conditions for the success of the professional training of future primary school teachers, the authors see in the implementation of the idea of intersubject continuity and in the use of various forms, methods and means of training that can improve the quality of both the professional training of future teachers and the education system as a whole.

Key words: higher educational institution, educational program, primary school teacher, interdisciplinary continuity, professional training.

Ш.Ж.Колумбаева¹ С.А. Фейзулдаева², Ж. Е. Жұмаиш¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

*²І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Талдықорған қ., Қазақстан*

ЖОО ПӘНАРАЛЫҚ САБАҚТАСТЫҚТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІН ДАЯРЛАУДЫҢ ӘДІСНАМАСЫ

Аңдатпа

Мақала мазмұнында, авторлар білім беру бағдарламаларын жетілдіру және оқыту үдерісіне қолданудың қажеттігі, бағдарламалардың сабақтастығына негізделген оқыту әдістерін әзірлеу және оны тәжірибе жүзінде қолдану, оқыту үдерісінде сабақтастық бағдарламалар, жалпы білім беру, жалпы кәсіби және арнайы пәндерге негізделген студенттердің білімін бағалаудың қазіргі заманғы әдістерін әзірлеу мақсатында білім беру бағдарламаларына талдау жүргізген. Интеграцияға байланысты білім беру бағдарламаларын әзірлеу пәнаралық сабақтастыққа негізделген. Бұл жалпы білім беретін пәндер, базалық пәндер, кәсіптік пәндер бағдарламалары бойынша кәсіби стандарт талаптарына сай құндылықтары ескерілетіндігі тұжырымдалған.

Авторлар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлаудың табыстылығының шарттарының бірі ретінде пәнаралық сабақтастық идеясын іске асыруда және болашақ педагогтарды кәсіби даярлаудың сапасын, сондай-ақ жалпы білім беру жүйесін арттыруға мүмкіндік беретін оқытудың әртүрлі нысандарын, әдістері мен құралдарын пайдалануда деп біледі.

Түйін сөздер: жоғары оқу орны, білім беру бағдарламасы, бастауыш сынып мұғалімі, пәнаралық сабақтастық, кәсіби даярлау.

Колумбаева Ш.Ж.¹ Фейзулдаева С.А.², Жумаиш Ж.Е.¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан*

*²Жетысуский университет им.И. Жансугурова,
г. Талдықорған., Казахстан*

МЕТОДОЛОГИЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПУТЕМ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В ВУЗЕ

Аннотация

В статье авторами проведен анализ образовательных программ с целью совершенствования и необходимости применения образовательных программ к процессу обучения, разработки и практического применения методов обучения, основанных на

преимущества программ, разработки современных методов оценки знаний студентов, основанных на программах преимущественности в процессе обучения циклом общеобразовательных, общепрофессиональных и специальных дисциплин. Разработка образовательных программ, связанных с интеграцией, основана на междисциплинарной преимущественности. Она сформулирована с учетом ценностей, отвечающих требованиям стандарта по общеобразовательным предметам, базовым дисциплинам, программам профессиональных дисциплин. Одним из условий успешности профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов авторы видят в воплощении идеи межпредметной преимущественности и в использовании различных форм, методов и средств обучения, которые позволяют повысить качество, как профессиональной подготовки будущих педагогов, так и системы образования в целом.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, образовательная программа, учитель начальных классов, межпредметная преимущественность, профессиональная подготовка.

Introduction. Education will become the main tool for Kazakhstan to become one of the most competitive countries in the world. To do this, it is necessary to bring the domestic education system to the level of quality of education that ensures competition in the international educational space and the labor market.

For example, in primary school, the direct tasks of a primary school teacher are to reveal the personal qualities of each child, to help them in their deeper pursuit of knowledge by showing their capabilities, meaning in life, as well as their search, inclinations, create conditions and give them spiritual strength to live. Therefore, the main task in this regard is the process of professional training of future specialists of higher education institutions.

In our opinion, it is clear that solving this problem can be achieved on the basis of professional training of future primary school teachers through the implementation of interdisciplinary continuity in higher educational institutions.

Interdisciplinary continuity is a necessary tool for the formation of professional competence in higher education. The holistic pedagogical process of the university aimed at the comprehensive development, education and training of future teachers ensures the mutual influence, interpenetration and interrelation of all stages and links of the educational process and the subjects studied by students, and allows you to build the trajectory of the formation of professional competence through the entire system of continuous pedagogical education

At the same time, it should be noted that at the present stage of the development of education, there is an urgent need to make interdisciplinary connections a permanent component of the educational process of the school. The need for interdisciplinary connections is provided by the system of education in a modern school. Effective implementation of interdisciplinary connections promotes awareness of knowledge, scientific learning, the formation of ideas and concepts, moral stability, mastering the general techniques of work and educational activities, teaches children to think.

Methods and materials. In scientific research within the framework of the implementation of interdisciplinary continuity in higher education institutions, the justification of methodological categories at the practical level reveals the following reasons. They are:

- the disappearance of clear boundaries between sciences, the passage of the objective world through complex analysis, and the transformation of one subject into a subject of research for several sciences determine the scientific integrity, consistency, complexity, integrativity, and professional orientation of the methodological nature of interdisciplinary continuity;

- the implementation of interdisciplinary continuity is aimed at solving the fundamental problems of research in the methodology, interdisciplinary continuity, professional training in connection with the discovery of new facets of the object of research, the subject of research in scientific research;

- in order to improve the scientific and methodological systems of implementation of pedagogical continuity at the university, it is important that the role of methodology in the selection of research methods of our research work.

In the textbook "philosophy and methodology of Pedagogy" (Almaty, 2016), S.T. Taubayeva identifies pedagogical methodology as follows:

1. to determine the place of Pedagogy among other sciences and the most important problems of pedagogical research.

2. methods of their transformation and interpretation of pedagogical reality, principles and methods of obtaining knowledge.

3. methods of building and developing the structure of pedagogical theory.

4. effective conditions of interaction between science and practice, basic principles and approaches to the implementation of scientific achievements in pedagogical practice [1, 59p.].

Based on the analysis of the scientist, we have the opportunity to implement interdisciplinary continuity at the university, to choose theoretical structures, development methods, the relationship of theory and practice, methodological bases and principles of interaction, corresponding to the research tasks of professional training of primary school teachers.

Results and discussion. Interdisciplinary continuity characterizes the requirements for students at each stage of training for the types of interpretation of new educational material, knowledge and skills, methods and techniques, and all works aimed at its consolidation.

The requirements of the principle of continuity in teaching should include:

- distribution of educational process' directions in the system of continuing professional education, ensuring comprehensive and harmonious personal development;

- identify positive personal qualities of students and promote their further development;

- effective coordination and optimal selection of tools and forms, methods of forming students' knowledge, skills and qualities;

- preservation of unity of pedagogical activity;

- creating conditions for continuous development and application of knowledge acquired in the course of educational and production activities;

- coordination of chronological and thematic programs;

- step-by-step development of the conscious and subjective role of students in the learning process;

- collection of materials that show the level of organization and dynamics of changing personal qualities of the future specialist.

The above list of requirements may vary depending on the nature of interrelated pedagogical phenomena [2].

In this context, in the main idea of the new content of education, professional training of future primary school teachers through interdisciplinary continuity is measured by the following criteria:

- increasing the need for associative free thinking in meeting the requirements of new knowledge (spiral education in teaching independent methodological disciplines, criterion-based assessment, etc.) in harmonizing interdisciplinary continuity in accordance with the results of the educational program of the specialty;

- the priority of scientific and practical knowledge in finding common ground and the speed of emergence of contradictions in the relationship of educational and cognitive subject links in professional training of future specialists through interdisciplinary communication in the implementation of the ideas of updated educational content;

- skills that include professional search and cognitive interests that provide questions of interdisciplinary continuity in their scientific and pedagogical professional path [3].

The need to improve educational programs and apply them in the learning process; develop teaching methods based on the continuity of programs and their practical application; develop modern methods for evaluating students' knowledge based on continuity programs, general

education, general professional and special disciplines in the learning process. At the same time, the effectiveness of the quality of creating educational and methodological tools provided by continuity increases, meets modern requirements for training special disciplines and specialists [4].

At the same time, the development of educational programs related to integration is based on interdisciplinary continuity. These values are taken into account in accordance with the requirements of the professional standard for the programs of general education, basic disciplines, professional disciplines.

Each module in the educational programs created at the university is a set of interconnected and mutually agreed disciplines aimed at solving a specific problem in the system of General, basic and professional education, which can reflect the attributes that exist in the graduates.

The implementation of interdisciplinary interaction in the process of higher education is considered as the establishment of the necessary links between the subjects studied at the content and methodological levels, ensuring high efficiency of the educational process.

Identification, correction and establishment of interdisciplinary links between modules will be aimed at increasing targeted training for education and further development, obtaining a holistic picture of the future professional activity of students, mastering the necessary integrative qualities in professional activity and forming professional competencies.

The content of these subjects of subject training of future teachers, along with their main functions (training, development, education), can also perform functions of a directed and stimulating nature. These functions ensure the motivation of students, the acquisition of basic knowledge and qualifications necessary for further activity through the prism of the subject of research; make it possible to form its basic concepts, tasks, functions, methods, tools, ways and trace its connection with the theory of the entire pedagogical process, its goal-oriented orientation in pedagogy [5].

In the process of teaching subjects of general professional and subject training, all tools and approaches should be used that allow you to consciously master new knowledge at a higher level and include elements of the content of other disciplines, such as reminders of new material, links, questions and tasks of interdisciplinary content, conversations.

In the plan for the implementation of interdisciplinary continuity of professional training of a primary school teacher, it is important systematically complicate and expand the knowledge and skills acquired by students throughout the entire period of study. For this purpose, the university introduces a different combination of disciplines of general professional and subject training, supplemented by the system of pedagogical practice, along with subjects of the general cultural cycle in accordance with the standard of pedagogical education.

The principle of continuity in the content of professional training of a primary school teacher provides for the possibility of preserving basic knowledge, skills, professional qualities, values, abilities as a result of previous stages and promoting them in professional formation at each new stage [6].

At this stage, we refer to the professional education of a primary school teacher as mastering the necessary subject knowledge and teaching methods in primary classes; age characteristics of primary school students: general erudition, broad cultural outlook; pedagogical technologies of teaching and upbringing of primary school students, communication technologies.

In addition to their knowledge, this component of training includes skills based on them:

- independent solution of pedagogical situations; implementation of design and modeling of professional pedagogical activities on the basis of existing psychological and pedagogical knowledge from the point of modern psychological and pedagogical approaches' view;

- selection and structuring of educational material based on psychological and pedagogical laws and principles;

- conducting psychological and pedagogical diagnostics of the educational process and forecasting the development of pedagogical conditions;

- ability to interpret the information received from the student's point of view, evaluate the effectiveness and expediency of pedagogical decisions made in the educational process;
- the ability to set goals and choose ways to solve them, provides organizational skills.

The conclusion that follows is the paradigm of the updated content of education, which ensures the implementation of new philosophical concepts – from "knowing "to" creatively thinking, acting", "able to think independently", "self-developing", "self-learning» there will be an initial conceptual drawing describing the transfer to a person.

We consider it necessary to analyze the general characteristics, structure and content of the educational program of Zhetysu university named after I. Zhansugurov in the specialty "6B01301- pedagogy and methods of Primary Education", which is the main document that serves as the basis for us in the professional training of primary school teachers through the implementation of interdisciplinary continuity in higher education. Analyzing the general characteristics of the educational program under consideration in the passport, we considered finding sources for the implementation of interdisciplinary continuity in the university.

In general, let's focus on the values of the educational program of the specialty for which the academic degree of Bachelor of education is awarded when studying under the educational program "6B01301– pedagogy and methods of primary education". These are discipline, professionalism, social, academic freedom, openness, and global citizenship. Each educational program prepared at the university is based on a strategic goal. The strategic is training competitive personnel. According to the structural system of the educational program, the purpose of the program in the implementation of the strategic goal is defined as: to train qualified specialists in the field of primary education who are able to respond to the results of their professional activities, compete in the labor market by modelling psychological and pedagogical activities, using systematic theoretical and practical knowledge, using modern technologies of reflection, target forecasting, diagnostics, training and education. Also, in regulating the justification of the educational program, the university provides comprehensive subjects of classical and innovative content for the professional formation of future primary school teachers, paying special attention to the changes in modern educational technologies, the content, trends in the training of future personnel in the education system. At the same time, it is necessary to provide an opportunity to establish constant communication between the school, society, and professional activities. In the implementation of the strategic goal, the "graduate attribute", i.e. the graduate model, is proposed. Graduates' attributes (attributes) are:

GA -1 – has knowledge and skills in its subject area, including elements of best practices and innovations (has deep professional knowledge and understanding in the field of study);

GA -2 – thinks creatively and solves new problem situations creatively, showing initiative and individuality (has emotional and social intelligence);

GA -3 – independently expands and deepens the knowledge, skills and abilities necessary for their daily professional activities (has global challenges);

GA -4 – complies with the norms of professional ethics, conscientiously and responsibly performs its duties (has leadership qualities);

GA -5 – demonstrates the development of skills and abilities to work individually and in a group, the ability to communicate effectively (has entrepreneurial skills, is able to identify and solve problems);

GA -6 – has the ability to manage and prioritize time, showing compactness, the ability to plan, focus on results (associates innovative thinking);

We prefer to combine the main points in the attributes of the graduate offered by the educational program into short meaningful categories.

We also hope that this will give us its effectiveness in the context of accuracy in conducting experimental work.

According to the attributes in the course of a generalized description, The graduate model has deep professional knowledge and cognitive and creative abilities in their specialty, has emotional

and social intelligence, has a category of critical thinking, has leadership qualities, has entrepreneurial skills, is able to identify and solve problems, correlates innovative thinking. For this reason, the expected learning result is set.

While preparing the proposed educational program, we take into account the requirements for studying the labor market in accordance with the needs of the economy.

«6B01301 – According to the educational program" pedagogy and methods of primary education", bachelors can perform the following types of professional activities:

- *diagnostic* – teaching personality of the pupil, search educational and development results;
- *organizational and technological* (Organization of the process of teaching and upbringing on the basis of pedagogical technologies);
- management and pedagogical (transformation into interaction "subject-subject", management in education, from "teacher-learner" to "teacher-learner"»);
- *scientifically-research* (creative search in solving educational problems, research of pedagogical experience, reflection).

In the analysis of the general characteristics of the above educational program, we find that the solution of the attributes of the graduate in education for students based on the expected learning outcomes is justified by finding options for matching the program modules provided in accordance with the curriculum in the content of the educational program and interdisciplinary continuity in teaching the disciplines provided in it.

Conclusion. Thus, the formation of the personality of the future primary school teacher is carried out on the basis of the principles of continuity, consistency and continuity of the professional training process. When analyzing the general characteristics, structure and content of the educational program of Zhetysu university named after I. Zhansugurov of the specialty "6B01301-pedagogy and methods of primary education", the expected result of training in the professional training of primary school teachers through the implementation of interdisciplinary continuity at the university and the final idea of the attributes of the graduates are taken into account. This situation serves to create new qualitative opportunities that did not exist before.

References:

1. Taubayeva Sh.T. *Philosophy and methodology of Pedagogy: textbook*. - Almaty: Kazakh university, 2016. - 360 P.
2. Feizuldaeva S. A. *interdisciplinary continuity in the learning process //materials of the international scientific and practical conference"innovative potential of education and science in Kazakhstan in the context of modern challenges and globalization of society"*. - I. Zhansugurov. ZHSU, 2016, VOL. 2, PP. 356-361.
3. Mailybayeva G. S., Feizuldaeva S. A. *Self-professional development of a primary school teacher-the basis for the implementation of interdisciplinary continuity //Abai Kaznpu "Bulletin" "series of Pedagogical Sciences"*. - Almaty, 2019. - №1(61). - P. 229-234.
4. Feizuldaeva S. A., Amirbekova M. R. *The problem of interdisciplinary continuity in the professional training of primary school teachers of higher education institutions // updating the content of education in the context of modernization of public consciousness: international scientific and practical conference. materials.- Academician E. Buketov. Karsu, 2018. - P. 395-399.*
5. Feizuldaeva S. A., Zhakipbekova S. S. *implementation of interdisciplinary continuity in professional training of primary school teachers in the context of modernization of Education // Abai Kaznpu "Bulletin" "series of Pedagogical Sciences"*. - Almaty, 2019. - №1(61). - P. 225-229.
6. Feizuldaeva S.A., Beisenbaeva A.M., Tleubergenova A.B. *Intersubject continuity as a factor of improving the quality of professional and pedagogical training of future primary school teachers // Kazakh National University named after Abai "Bulletin "Series" Pedagogical sciences"*. - Almaty, 2018. - №4 (60). - Pp. 192-196.

Әбдулқаям Кесиджи¹, Берикханова А.Е.²

¹Еуропадағы қазақтар ассоциациясы,
Мюнхен, Германия

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

ЕУРОПАДАҒЫ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ ЖАСТАРЫНЫҢ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақала, Еуропадағы Қазақ диаспорасының қалыптасу тарихына және Еуропадағы Қазақ диаспорасы жастарының ұлттық тәрбие, ұлттық идентификация, ана тілі, салт-дәстүрдің сақталуы секілді өзекті мәселелеріне талдау жасалады. Сонымен қатар бұл мақалада Қазақстан Республикасында ұлттық тәрбие мәселелеріне арналған ғылыми жұмыстар, жастарға ұлттық тәрбие беру мәселелері, жоғары оқу орындарындағы ұлттық тәрбие беру үрдісін әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз ету мәселелері талқыланады.

Қазіргі жағдайда Еуропадағы қазақ диаспорасы жастарының ұлттық құндылықтарды сақтаудағы қиыншылықтарына, ұлттық салт-дәстүрлерді сақтау жолдарына және осы мәселелерді шешудегі ұрпақтар арасындағы сабақтастыққа баса назар аударылады.

Түйін сөздер: Қазақ диаспорасы, жастар, ұлттық тәрбие, ана тілі, ұлттық салт-дәстүр.

Abdulkaium Kesidgi¹, Berikkhanova A.E.²

¹Assosiation of Kazakhs in Europe,
Munkhen, Germany

²Abai University,
Almaty, Kazakhstan

ACTUAL PROBLEMS OF NATIONAL IDENTIFICATION IN TE EDUCATION OF THE YOUTH OF THE KAZAKH DIASPORA IN EUROPEAN

Abstract

This article analyses the history of the European Kazakh Diaspora's formation and important matters such as the European Kazakh Youth's national upbringing, identity, native language and traditions. The article also examines the research of national education in the Republic of Kazakhstan, issues of national education of youth, methodological support of the process of national education in higher education.

In this situation, special attention is paid to the difficulties of the Kazakh diaspora in Europe in preserving national values, ways of preserving national traditions and the continuity of generations in addressing these issues.

Key words: Kazakh diaspora, youth, national upbringing, native language, national traditions.

Әбдулкаюм Кесиджи¹, Берикханова А.Е.²

¹Ассоциация казахов в Европе,
Мюнхен, Германия

²Казахский национальный педагогический университет им. Абая
Алматы, Казахстан

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ В ЕВРОПЕ

Аннотация

В данной статье дается анализ истории формирования казахской диаспоры в Европе и актуальным проблемам национального воспитания молодежи казахской диаспоры в Европе, национальной идентификации, сохранения родного языка, национальных традиций. В статье также рассматриваются исследования национального образования в Республике Казахстан, вопросы национального воспитания молодежи, методическое обеспечение процесса национального образования в высшей школе.

В сложившейся ситуации особое внимание уделяется трудностям казахской диаспоры в Европе в сохранении национальных ценностей, способам сохранения национальных традиций и преемственности поколений в решении этих вопросов.

Ключевые слова: Казахская диаспора, молодежь, национальное воспитание, родной язык, национальные традиции.

Кіріспе. Қазіргі жаһандану жағдайында ұлттық мәдениеттердің жалпы адамзаттық мәдениетке интеграциялануы барысында және ақпараттық қоғамның даму талаптарына байланысты жастардың ұлттық тәрбиесінде айтарлықтай күрделі мәселелер айқындалуда. Бұл мәселелер тәуелсіз Қазақстан жағдайында әлеуметтік, философиялық, психологиялық және педагогикалық тұрғыдан қарқынды түрде зерттеле түсті.

Жаһандану үрдісі мен ұлттық қайта жаңғыру үрдістерінің қатар дамуы барысында біріншіден, әлемдік өркениет көшінен қалыс қалмау, екіншіден, ұлттың сан ғасырлық жинақтаған рухани құндылықтарын, әлеуметтік асыл тәжірибесін сақтап қана қалмай, оны ұрпақтан ұрпаққа үздіксіз трансформацияланып отыруын қамтамасыз етілуі маңызды. [1,130]. Әсіресе, бұл мәселе түрлі тарихи оқиғаларға, саяси реформаларға байланысты шет елдерде қоныстанған қазақ диаспоралары үшін өзекті мәселелер қатарында.

Мақала тақырыбына арқау болып отырған Еуропадағы қазақ диаспорасының тарихи жолы да осындай күрделі кезеңдерге байланысты қалыптасқан. Еуропа елдерінде тұрып жатқан Қазақтардың негізгі бөлігі 1940 және 1950 жылдардың басында ата қоныстары Қытайдың Шыңжаң аумағының «Бұрынғы Шығыс Түркістаннан» үдіре көшіп атбасын Үндістан, Пәкістанға тіреген, сол елдерден тағы 1950 жылдардың басында Түркияға көшкен Қазақтардың ұрпағы болып отыр.

Сол Қазақтардың ұрпақтарының Еуропада Қазақ диаспорасын қалыптастырғанына жарты ғасырдан молынан асып, 60 жылға тайап келеді. Мұндағы қазақтардың алғашқы легі 1961 жылы Германия мен Түркия арасында қол қойылған «Еңбек миграциясы» туралы келісім-шарт бойынша, 1962 жылдан бастап Түркиядан Германияға қоныс аударған. Түркиямен сондай келісім-шарттар ол кезде еңбек күшіне мұқтаж басқа Еуропа елдерімен де жасалған. Сол еңбек миграциясы келісім-шарттары негізінде қазақтар тағы Түркиядан 1960 жылдардың алғашқы кезеңдерінен бастап, 1970 жылдардың аяғына дейін Германияға қоса Швеция, Франция, Австрия, Норвегия, Дания және Швейцария сияқты Батыс Еуропа елдеріне көшіп барған. Осылайша Еуропа елдерінде қалыптасқан қазақ диаспорасының

қатары 1980 жылдары Түркиядағы қазақтардың өз беттерінше Голландияға, Франция, Ұлыбритания және Австрия сияқты елдерге қоныс аударуымен толығымен түскен.

Жалпы алғанда Еуропада тұратын қазақтардың негізгі ірі бөлігі, Түркиядан жоғарыда аталғандай еңбек миграциясы арқылы Батыс Еуропа елдеріне қоныс аударған қазақ отбасылары мен олардың балаларынан құралады. Ал, олардың сан жағынан аздау келетін кішілеу тобына кіретіндер: 1920 жылдардың аяғына таман Қазақстанда жүргізілген кеңестік саясатының салдарынан елдерінен кетіп Ауғанстан және Иранға көшкен, 1980 жылдардан бастап тағы Түркия мен Иран арқылы Еуропаға келген қазақтар мен олардың ұрпақтарынан құралған.

Алғашында қазақтар Еуропаға жай ғана жұмысшы болып келген болса, қазіргі таңда олардың тұрмыстары жақсы, балалары өсіп-өніп, білім алып, олардың арасында ғылым мен мәдениет, денсаулық сақтау, бизнес және экономика, банк, коммуникация, заңгерлік, инженерлік саласында қызметкерлер көптеп кездеседі. Бұл жағымды әлеуметтік динамиканың өзін қазақ халқының тектілігінің көрсеткіші деп бағалауға болады. Шетелдегі ұлттық тәрбие мәселелері мен отандық педагогикадағы жастардың ұлттық сана – сезімдерін қалыптастыруда айтарлықтай айрмашылықтар бар. Соның ең басты айырмашылығы ретінде Қазақстандағы осы мәселенің ғылыми-әдіснамалық тұрғыдан зерттелуін атап көрсетуге болады.

Зерттеу әдістері және материалдары. Ұлттық болмысты сақтай ұлттық тәрбие мәселесімен тығыз байланысты. Қазақстандық педагогика ғылымында ұлттық тәрбие берудің теориялық тұрғыдан зерттелуінде өз үлестерін қосқан ғалымдар аз емес. Солардың қатарында Ұзақбаева С.А., Төлеубекова Р.К., Иманбаева С.Т., Жампеисова К.К., Болеев Қ., Махметова Б.Т., Берикханова А.Е., Сайдахметов Б.С. т.б. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде арнайы «Ұлттық тәрбие» кафедрасы ашылып, жастарға ұлттық тәрбие берудің Типтік бағдарламасы [2], «Ұлттық тәрбие» оқу құралы [3], «Мәңгілік ел» оқулығы [4], Қазақстанның ЖОО-да «Мәңгілік ел» ұлттық идеясын жүзеге асыру Тұжырымдамасы [5] т.б. ғылыми жұмыстар мен оқу-әдістемелік құралдар жарияланып, арнайы жоғары оқу орындарында жас мамандарды кәсіби даярлау бағдарламасына енгізілуде. Осы аталған зерттеулердегі негізгі қарастырылған мәселелер ұлттық тіл, ұлттық діл, ұлттық идентификация, ұлттық болмыс, ұлттық мәдениет, ұлттық дәстүр, ұлттық тарих категорияларымен тығыз байланысты.

Ұлттық идентификация мәселесі қазіргі жастар арасында ана тілін ұмытып, ұлттық құндылықтарды жеткілікті дәрежеде бағаламауынан және ұлттық болмыстан алшақтауынан айқын байқалады. Өз Отанында тұрып жатқан қазақ жастары мен шетелде өмір сүріп жатқан қазақ жастарының ұлттық тәрбиесінде өзіндік ерекшеліктері мен кейбір ұқсас тұстары бар.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Батыс Еуропаның әртүрлі елдеріне қоныстанып, тұрған жерлеріндегі тұрмысқа бейімделе бастаған қазақтар біраз уақыттан соң өздерінің ұлттық идентификацияларын, ұлттық болмыстарын, ана тілдерін, ұлттық қасиеттерін, мәдениеттерін және салт-дәстүрлерін сақтап, оларды келешек ұрпақтарға жеткізуге тырысуда. Осы мақсатқа орай 1980 жылдардың басынан бастап қоғамдық ұйымдар құрып, іс-шаралар атқару жағын ойластырады.

Еуропада негізінен көкейде жатқан басты арман жат елде туып өскен жастардың ассимиляция құрсауында қалып қоймауы, ұлттық идентификацияны, болмысын, тілін, ділін, дінін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын сақтап қалуы. Әсіресе аға буынға жататын отбасылар жастардың дінін білуіне және көнеден келе жатқан қазақи қасиеттерді олардың бойына сіңіруге көңіл бөліп отыратыны қуантады. Осындай ортада өскен кейбір жастардың тілін, мәдениетін, тарихын, жеті атасын білгілері келетіні айқын көрініс табууда. Ал, еуропалық жастар ана тіліне шорқақ болса да, ұлттық рухы бар, өйткені оларда «Мен қазақпын!» деген сана қалыптасқан. Ағылшын, француз, неміс тілдерінде сайрап тұрған бала «Мен қазақпын!» дегенді мақтанышпен айтады. Соны өшіріп алмау, жоғалтып алмау, дамытып, жалғастыру - алда тұрған басты міндет болса керек.

Сонымен қатар қазір қатты алаңдататын басты мәселе - ана тілі мәселесі. Еуропадаға қазақтардың арасында қазақ тілінің жағдайы жыл өткен сайын нашарлап бара жатқанын, әсіресе жас буынның ана тілін мүлдем білмей, ұмыта бастағанын мойындауға мәжбүрміз. Сондықтан, Еуропа елдеріндегі Қазақтардың тұрған жерлерінде тілдік ассимиляцияға ұшырау қаупі аса жоғары деңгейде байқалады. Қазақ диаспорасын қатты алаңдататын мұндай жағдайдың қалыптасуының кейбір себептеріне талдау жасап өткен дұрыс болар.

Бұрынырақ Еуропадағы қазақ диаспора өкілдері елден келген үлкен кісілер басқа тіл білмегендіктен балаларымен және немелелерімен тек қана қазақ тілінде сөйлесетін болғандықтан, ол кездерде отбасы мүшелері арасында қазақша сөйлеу қалыпты жағдай болған. Бірақ қазіргі кезде сол аға буынға жататын үлкен кісілердің қатары тым сиреп, тіпті бітті десе де болады. Бұл шетелдерде тұратын қазақтар арасында қазақ тілінің қолдануы үдерісіне ауыр соққы болып тиді. Сол үлкендер буынын, аға буынды көзбен көріп, солардың тәрбиесінде болып ізін басқан біздің буынның арты елуді еңсеріп алпысқа жетсе, алды жетпістен асты. Бұл буын да өмір сахнасынан кеткеннен кейін Еуропадағы жас буынның болашағы да бұлыңғырлай түспек.

Еуропада қазақша сөйлесетін орта жоқ, себебі балалар мектептерде, үлкендер болса жұмыс орындарында тұрған жерлерінің тілімен сөйлеседі. Үйге келсе олар түрікше сөйлеседі. Өйткені, қазіргі Еуропадағы қазақ диаспорасының орта буын өкілдерінің барлығы дерлік Түркияда туып өсіп, мектептерде түрік тілінде оқыған адамдардан құралады. Сондықтан, олардың баллары қазақшаға шорқақ немесе мүлдем білмейді. Бұған қоса түрік тілінде кең тараған теледидар хабарлары мен түрік кинофильмдері де мұндай жағдайдың қалыптасуына үлкен ықпал етуде.

Бір ескерерлік жайт, тамырлас, түбі бір тіл болғандықтан ба түрікше сөйлеген қазақ жастары кейін қазақ тілін үйренгенде тез қабылдап, тез үйреніп кететіні анық. Мұның кейбір мысалдарын Түркиядан, яки Еуропадан Қазақстанға оқуға барған қазақ жастарының арасынан көріп ата-аналар арасында жаңа бір бағыт қалыптасып келеді. Осы жаңа буын ата-аналар отбасында, өзара және бала шағаларымен өздері тұрып жатқан жердің тілімен сөйлей бастайды. Бұл енді шетелдегі қазақтар арасында болашақта қазақ тілін сақтап қалуға төнген ең үлкен қауіптің бірі есептелсе керек.

Жастарда қазақ тілін білуге құштарлық жоқ емес. Мысалы, Еуропадан Қазақстанға келген, жоғары оқу орындарына түсіп, білім алып қайтқан жастар да бар. Сол жоғары оқу орындарында шет елдердегі қазақтарға бөлінген квотадан пайдаланып, дайындық курстарында қазақша үйреніп кетіп жүргендігін де айта кеткен абзал. Әсіресе түрлі шараларға және мүмкіндіктеріне қарай Қазақстанға келіп, ата жұртқа келіп қайтқан кей жастар интернет жүйесі арқылы қазақ тілін айтарлықтай жақсы меңгеріп, мүлтіксіз сөйлейтін болған. Бірақ, ана тілін бөгде жұртта жүріп меңгерген мұндай дарынды жастардың санының көп еместігін де ескерген жөн. Мысалы, Абдулкаюм Кесиджидің айтуынша олар өз отбасында 3 қыз бала тәрбиелеп өсірген, және олардың барлығы қазақ тілін айтарлықтай жақсы меңгерген. «Тұңғышымыз Астанада, ортаншымыз, Семейде кенже қызымыз Алматыда арнайы қазақша курстарға қатысып, ана тілдерін ойдағыдай меңгеріп қайтқан» дейді автор өзінің баяндамасында.

Бұрынғы кезде, Еуропадағы қазақтар өз мүмкіндіктеріне қарай жергілікті деңгейде қазақ тілі курстары ұйымдастыруға да тырысқан. Қазақ тілін үйрететін бұл курстарға азды көпті қызығушылықта болған. Өкінішке орай, көбінесе аптасына бір рет өтетін осы қазақ тілі курстары әр түрлі себептермен жалғасын таппай тоқтап қалған екен.

Нәтижесінде, Еуропадағы қазақ диаспорадағы ана тіліге қатысты мәселесін шешу жеке адамдардың немесе шағын мәдениет ұйымдарының қолынан келетін іс емес. Мұнда қазақ тілінде сөйлейтін ортада, мүмкіндік те жоқ. Сондықтан бұл мемлекеттік деңгейде шешілетін мәселе. Мысалы, Еуропада қазақтар көптеп тұратын қалаларда Қазақстан Мәдениет Институттары ашылса, мұндай орталықтар бір жағынан Еуропа жұртшылығын Қазақстанның қол жеткізген табыстарымен, қазақ мәдениеті және тарихымен таныстырса, екінші жағынан қазақ тілін үйренем деушілерге курстар ұйымдастыра алар еді. Ондай курстардан қазақша

үйренгісі келетін Еуропа елдері азаматтарда, қазақ диаспорасының өкілдері де пайдалана алар еді.

Сонымен қатар, Еуропадағы қазақтардың ұлттық салт-дәстүрлерді қаншалықты сақтағандығына келер болсақ, жағдай жаман емес, тіпті, оны күтілмеген деңгейде жақсы деуге де болады. Құда түсу, қыз ұзату, үйлену тойлары, шілдехана, бесік той, тұсау кесу рәсімдері, азан шақырып, балаға ат қойу дәстүрлері, баланы сүндетке отырғызу, ораза айында Құран Хатым түсіру сияқты жоралғылар, салт-дәстүрлер азды-көпті өзгешеліктерімен бұрынғысынша орындалып келеді. Мұнда әрине, қазір қатары тым сиреп, жоқтың қасы болған сондай-ақ елден келген аға буынның ықпалы үлкен болған.

Диаспорада жүрген қазақтар салт бойынша балаларының қызығын көргісі келеді. Сондықтан балаларының қазақ қыздарымен, жігіттерімен шаңырақ көтеруін армандайды. Бұл қағиданы шетелдерде туып өскен жастарымызда мықты ұстанатыны мәлім. Сол себепті, жастардың басым көпшілігі қазақтармен отау құруды таңдайды. Мұны, 80 жылдай уақыттан бері ата жұрттан жырақта өмір сүрген осы қазақтардың өздерін сақтап қалуына ықпал еткен басты жәйт деп атауға болады. Бұл енді қоғамдық ғылымдармен айналысқан ғалымдар жағынан тексеруге татитынмаңызды мәселе. Дегенмен, басқа ұлт өкілдерімен үйленген, тұрмысқа шыққан жастар да жоқ емес. Бірақ олар өзара қазақтармен отбасын құрған жастармен салыстырғанда сан жағынан көп емес екендігі анықталған. Сондай-ақ, қазақ отбасына келін болып түскен, немесе күйеу бала болған басқа ұлт жастары қазақ мәдениетін, салт-дәстүрлерін қатты сыйлауға, қазаққа сіңуге бейім тұратыны құптардық жайт.

Бүкіл шығыс елдерінде жыл басы болып тойланатын Наурыз мерекесі де кезінде Түркияда алғаш қоныстанған аға буын Қазақтар, әсіресе ақсақалдар жағы Наурыз келгенде, оны қалт жібермей шама-шарқынша атап өтіп отыратын. Бала кездерінен ақсақалдардың, аға буынның бұрынғы қазақ салты бойынша Наурызды қалай атап өткеннің азды көпті күәсі болған жастар осы дәстүрді өз ұрпақтарына тасымалдаушы буын болып табылады. Түркияда алғашқы қазақ ауылдарында ақсамайлы апалардың мұрындық болумен дайындаған наурыз көженің, арнаулы пісірілген бауырсақ, шелпек және басқа да ұлттық тағамдардың таратылғандығына; үлкендер жағынан үйлерді қыдырып, наурыз мерекесімен құттықтап, дәм татып бұдан әрі қайтыс болған кісілердің бейітінің басына барып Құран бағыштауды көріп өскен жастар, толығымен ұрпақтар арасындағы сабақтастықты жалғастырып отыруы маңызды.

Өкінішке орай, Түркиядан Еуропаға көшкен ақсақалдардың, аға буын өкілдерінің қатары сиреген сайын Наурыз сынды ұлттық мерекелер ұмытыла бастап, тіпті ол жоғалуға тақап та қалған. Міне сондай қиын кезеңде Қазақстанның бастамашылдығының нәтижесінде диаспорада ұмтыла бастаған ұлыстың ұлы күні Наурыз мерекесі қайта жаңғырып, атап өтілетін мерекелік күнге айналды.

Еуропадағы Қазақтар содан бері Наурызды түрлі шаралармен атап өтетін болды. Еуропаның бірқатар елдерінде қазақтар наурызда жыл сайын мерекелеуге тырысады, арнайы шаралар ұйымдастырып жатады. Бұдан тысқары, Еуропадағы қазақтар түрлі Еуропа елдерінде Қазақстан елшіліктерімен, дипломатиялық миссияларының ұйымдастыруымен өтетін Наурызға арналған мерекелік шараларға да белсене қатысатыны олардың қлттық құндылықтарды жоғары бағалауының көрсеткіші.

Қорытынды. Қорыта айтқанда, ұлттық болмыс, ана тілі, ұлттық мәдениет және салт-дәстүрді сақтау барысында кездесетін әлеуметтік, рухани қыйыншылықтарға қарамастан, Еуропадағы қазақтар ағайынды адамдар секілді болып кеткен. Өзара байланыстары, бірлік-берекесі және ынтымағы өте мықты. Бір-бірімен тығыз қатынасып, араласып тұрады. Той-думандарда, мерекелерде, жаназаларда, құрылтай және конференция сияқты қоғамдық шараларда, басқа да бас қосуларда Еуропаның әр жерінен жиналып, бас қосып тұрулары қазақтың қанына сіңген бауырмашылдық деп атауға болады.

Ал Қазақстандағы ұлттық идентификациялық мәселелеріне әсер ететін негізгі факторлары ретінде көршілес Ресей мемлекетінің Кеңес одағы кезіндегі орыстандыру

саясатын, қазіргі жаһандану жағдайындағы әлемдік өркениет көшіне интеграциялануын, бұқаралық ақпараттық құралдардың көбінше орыс тілінде жүргізілуін атап өту керек. Еуропа елдерінде тұрып жатқан қазақ диаспорасының ұлттық идентификациясы мен өз отанында тұрып жатқан қазақ ұлтты азаматтарының ұлттық идентификациясының ерекшеліктері көрсетіп отырғандай, бұл мәселе жалпы қоғамдық және мемлекеттік мәселе. Соңғы жылдары осы мәселеге байланысты Еуропа қазақтар диаспорасы мен қазақстан азаматтарының өзара ынтымағы күшейіп, өзара үлкен тәжірибелермен алмасу нәтижесінде ортақ мақсатқа қол жеткізуге болатыны анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Молдабеков Ж. Қазақтану және жаңару философиясы: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 282 б.
2. «Ұлттық тәрбие негіздері» Түптік оқу бағдарламасы. Абай атындағы ҚазҰПУ. Алматы, 2013.
3. «Ұлттық тәрбие. Салауатты өмір салтын қалыптастыру». Оқу құралы Алматы, 2010. 208б.
4. «Мәңгілік ел». Оқулық. Абай атындағы ҚазҰПУ Алматы: «Ұлағат» баспасы. 2015. – 336 б.
5. Қазақстанның ЖОО-да «Мәңгілік ел» ұлттық идеясын жүзеге асыру Тұжырымдамасы. Алматы 2015. – 28б.

References:

1. Moldabekov J. Qazaqtanu және jañaru filosofiasy: Oqu qūraly. – Almaty: Qazaq universiteti, 2009. – 282 b.
2. «Ūlttyq tārbie negizderi» Tiptik oqu bağdarlamasy. Abai atyndağy QazŪPU. Almaty, 2013.
3. «Ūlttyq tārbie. Salauatty ömir saltyn qalyptastyru». Oqu qūraly Almaty, 2010. 208b.
4. «Mäñgilik el». Oqulyq. Abai atyndağy QazŪPU Almaty: «Ūlağat» baspasy. 2015. – 336b.
5. Qazaqstannyñ JOO-da «Mäñgilik el» ūlttyq ideiasyn jüzege asyru Tūjyrymdamasy. Almaty 2015. – 28b.

ӘОЖ 378.02
МРНТИ 14.35.05

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.04>

Калимолдаева А. К.¹, Ербол М.¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

ЗАМАНАУИ ЖАСТАРДЫ ОТБАСЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУДІ ЗЕРТТЕУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ ТҰҒЫРЛАРЫ

Аннотация

Ежелден бері, әрбір қоғам белгілі бір ерекше жиынтықпен және құндылықтар иерархиясымен сипатталады, олардың жүйесі әлеуметтік реттеудің жоғары деңгейі ретінде болды. Құндылықтар жүйесі қоғамның тарихи дамуында қалыптасады және өзгереді. Әрбір қоғамда құндылықтар жүйесі оның дамуының әлеуметтік-мәдени, тарихи, саяси, мәдени, экономикалық жағдайларымен, әлеуметтік динамикалық тенденцияларымен, қоғамның нақты жұмыс істеу кезеңінің ерекшеліктерімен және болашақтарымен анықталады. Құндылықтар жүйесі үш элементтен тұрады – жалпыадамзаттық, мәдени және жеке. Бұл мақала жеке құндылықтар элементіне кіретін отбасылық құндылықтар негізінде қазіргі жастарды тәрбиелеуді зерттеудің әдіснамалық тәсілдерін қарастыруға бағытталған. Отбасы - әлемдегі адамдар үшін басты өмірлік құндылықтардың бірі және жүйесі ретінде оны құрайтын элементтердің (отбасы мүшелері) арасындағы байланыстар мен қатынастардың (неке, қандас туыстық және басқалар) болуымен сипатталады және қоршаған ортамен ажырамас бірлікте өзінің тұтастығын (әлеуметтік-мәдени шындық) көрсетеді. Қазіргі жастар отбасында белсенді қалыптасу үрдісін бастан кешуде, сондықтан тез өзгертін әлеуметтік-мәдени шындыққа бейімделу үрдісінде оны қазіргі жағдайларға бейімдей отырып, отбасылық құндылықтар жүйесін қолданады. Қазіргі жастардың отбасылық құндылықтарға деген көзқарасын тәрбиелеуде аксиологиялық, тұлғалық-іс-әрекеттік, гендерлік тұғырлар әдіснамалық бағдар болады. Сондықтан, отбасылық құндылықтар мен отбасының жағдайын сипаттайтын үрдістер қазіргі жастарды тәрбиелейтін маңызды әлеуметтік индикаторлар болып табылады.

Түйін сөздер: отбасы, неке, құндылық, отбасы құндылықтары, тұғыр, әдіснамалық тұғырлар.

Kalimoldayeva A. K.¹, Yerbol M.¹

*¹Abai University,
Almaty, Kazakhstan*

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF THE UPBRINGING OF MODERN YOUTH BASED ON FAMILY VALUES

Abstract

From time immemorial, society has been characterized by a specific set of values, the system of which acts as a high level of regulation. Value systems are formed and transformed in the historical development of society. In each society, the value system is determined by the socio-cultural, historical, political, cultural, economic conditions of its development, trends in social dynamics, the specifics of a particular period of functioning of society with its difficulties and prospects. The system of values consists of three elements - universal, cultural and individual. This

article is aimed at considering methodological approaches to the study of the education of modern youth on the basis of family values, which is included in the element of individual values. The family is one of the main life values for people all over the world and as a system is characterized by the presence of connections and relationships (marital, consanguineous and others) between its constituent elements (family members) and manifests its integrity with an indissoluble unity with the environment (sociocultural reality). Modern youth is going through the process of active formation and development in the family, therefore, in the process of adaptation to the rapidly changing sociocultural reality, they use the system of family values, adapting it to modern conditions. The axiological, personality-activity, gender approaches were also methodological guidelines in the upbringing of the attitude to family values among modern youth. Thus, family values and trends characterizing the state of the family are significant social indicators that educate today's youth.

Key words: family, marriage, value, family values, approach, methodological approaches.

Калимолдаева А. К.¹, Ербол М.¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ ВОСПИТАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ НА ОСНОВЕ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация

Испокон веков, каждое общество характеризовалось специфическим набором и иерархией ценностей, система которых выступала в качестве высокого уровня социальной регуляции. Системы ценностей формируются и трансформируются в историческом развитии общества. В каждом обществе система ценностей определяется социокультурными, историческими, политическими, культурными, экономическими условиями его развития, тенденциями общественной динамики, спецификой конкретного периода функционирования социума с его трудностями и перспективами. Система ценностей состоит из трех элементов – общечеловеческие, культурные и индивидуальные. Данная статья направлена на рассмотрение методологических подходов к исследованию воспитания современной молодежи на основе семейных ценностей, которая входит в элемент индивидуальных ценностей. Семья – это одно из главных жизненных ценностей для людей всего мира и как система характеризуется наличием связей и отношений (брачные, кровнородственные и другие) между образующими ее элементами (члены семьи) и проявляет свою целостность при неразрывном единстве с окружающей средой (социокультурная реальность). Современная молодежь переживает процесс активного формирования и становления именно в семье, следовательно, в процессе адаптации к быстроменяющейся социокультурной реальности, использует систему семейных ценностей, приспособляя ее к современным условиям. Методологическими ориентирами в воспитании современной молодежи отношения к семейным ценностям явились также аксиологический, личностно-деятельностный, гендерный подходы. Таким образом семейные ценности и тенденции, характеризующие состояние семьи, являются значимыми социальными индикаторами, воспитывающими современную молодежь.

Ключевые слова: семья, брак, ценность, семейные ценности, подход, методологические подходы.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті-Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясында: «Біздің елімізде толық емес отбасылар көп. Бейбіт өмірдің өзінде бізде мыңдаған жетімдер бар балалар үйлері толы. Бұл, өкінішке қарай,

жалпыәлемдік үрдіс және жаһанданудың сынағы. Бірақ біз бұл үрдіспен күресуіміз керек. Мен ажырасуға қарсымын, жастарды отбасы құндылығы, ажырасудың қасірет екендігі рухында тәрбиелеу керек, өйткені, оның салдарынан, ең алдымен, балалар зардап шегеді. Бала тәрбиесі тек ананың емес, ата-ананың екеуінің де міндеті» – деп ерекше атап көрсетуі заманауи жастарды отбасы құндылықтары негізінде тәрбиелеу мәселесінің өзектілігін айқандай түседі [1].

Отбасы құндылықтары кешенді феномен, оны анықтаудың тұғырлары немесе тәсілдемелері сан алуан түрлі. Тұғыр зерттеу міндеттерін шешудің негізгі жолы, сондай-ақ осы шешімдердің тенденциясын және стратегиясын айқындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар тұғыр немесе тәсілдеме кез келген зерттеу мәселесіне әдіснамалық бағдар ретінде мазмұндалады. Зерттеу мақсаты: Заманауи жастарды отбасы құндылықтары негізінде тәрбиелеуді теориялық тұрғыда негіздеу және әдістемесін жасау.

Зерттеу әдістері және материалдары: Заманауи жастарды отбасы құндылықтары негізінде тәрбиелеуде аксиологиялық тұғырдың (М.С.Каган, В.П.Тугаринов, Р.К.Төлеубекова, т.б.) маңызы ерекше. Оның мәні отбасы, адам, еңбек, білім, мәдениет, отан, жер, әлем және тағы басқалары жалпыадамзаттық құндылықтар ретінде қарастырумен анықталады. Сонымен бірге құндылық, отбасы және отбасы құндылықтары жөніндегі философия, әлеуметтану, психология мен педагогика ғылымдары тұрғысынан негізделген тұжырымдар, мәдениет тұғыры(Е.В.Бондаревская, Т.Х.Ғабитов, т.б.),отбасы тәрбиесі мәселесін зерттеген ғалымдар (Н.Д.Никандров, Х.Т.Атемова, С.С.Қоңырбаева, т.б.) еңбектерінің нәтижесі құрайды.

Зерттеу жұмысында қойылған міндеттерді жүзеге асыруда теориялық (зерттеу мәселесі бойынша философиялық, әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерді нормативтік құжаттарды талдау, салыстыру, қорытындылау); эмпирикалық (сауалнама, әңгімелесу, педагогикалық бақылау, тест, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар жүргізу); статистикалық (алынған нәтижелерді математикалық- статистикалық тұрғыдан өңдеу) әдістер қолданылды.

Зерттеудің нәтижелері және талқылануы. Педагогика ғылымында құндылық тұғыр отбасын адамзатпен жасалған әлеуметтік-мәнді құбылыс және субъектілік немесе тұлғалық құндылық ретінде дамитын социум деп қарастырады. Сондықтан аксиологиялық тұрғыдан отбасы, адам, еңбек, білім, мәдениет, отан, жер, әлем және тағы басқалары жалпыадамзаттық құндылықтар ретінде зерттелінеді.

Философиялық тұрғыдан құндылық тұлғаның материалдық және рухани қоғамдық байлықтар жиынтығына қатынасын сипаттайды, ал адамның құндылықтар жүйесі оның әлемге қатынасының негізі болып табылады.

Сондықтан отбасы құндылықтары тұлғаның отбасы институтына, отбасы мүшелерімен қарым-қатынасына, некеге (ерлі-зайыпты рөліне) жауапкершілігіне, индивидтің отбасылық мінез-құлқына негізделген дүниетанымдық түсініктері және адамгершілік ұстанымдары деп тұжырымдалады.

Қазақстандық ғалымдардың (З.К.Шаукенова, Г.Г.Соловьева, Е.Е.Бурова) пікірінше, отбасы дүниетанымдық құндылықтарды қалыптастырады, әрекеттер алгоритмдеріне жөн сілтейді, мінез-құлық қырын (гендерлік, отбасылық, азаматтық, саяси) анықтайды. Отбасындағы жайлы эмоционалдық орта адамға қорғалу, сенімділік, өзін-өзі жоғары бағалау сезімін береді. Жеке және қоғамдық денсаулық отбасылық қарым-қатынастар сипатына тәуелді [2].

Ю.Г. Королева отбасын негізгі құндылық ретінде қарастыра отырып, отбасының тұрмыс салтын, дәстүрін, тәрбиелік және дамыту мүмкіндіктерін, отбасы тұрмысының қазіргі заманауи формаларын және жастарды ерлі-зайыптылық, ата-аналық, туыстық құндылықтарға қатыстырудың тиімді жолдарын іздестіру қажеттілігін айқындайды [3].

Е.В.Горбунованың көзқарасынша, отбасы құндылығы жастарда отбасында, адам оның бөлшегі және мүшелерімен өзара әрекеттесуінде қалыптасады, сондай-ақ отбасында

отбасылық міндеттерді орындаудан алынған қанағаттану сезіміне тәрбиеленуіне байланысты құндылықты жүзеге асыруға ерікті талпыну да маңызды рөл атқарады [4].

Сонымен отбасы құндылықтары отбасы және неке, отбасының мақсаты жөніндегі қоғамдық қабылданған түсініктерден қалыптасады. Ол қоғамның барлық мүшелеріне ортақ, қоғамның бір бөлігі ретінде отбасының атқаратын қызметтерін қамтамасыз етеді. Көпшілік адам үшін отбасы құндылықтары сүйіспеншілік, ата-ана болу, адалдық, сенімділік, ұрпақ сабақтастығы болып саналады.

В.С. Соловьев фактілік тұғырға сүйене отырып, отбасы «ерлі-зайыптылар одағы мен туыстық байланысқа негізделген кіші әлеуметтік топ, жеке тұрмысты ұйымдастырудың маңызды формасы», яғни күйеуі мен әйелі, ата-аналары мен балалары, аға-інілері мен әкпе-сіңлілері бірге тұрып, ортақ шаруашылықты жүргізеді деп есептейді [5].

А.Г. Харчевтің пікірінше, логикалық тұғыр тұрақты, қайталанатын белгілер жиынтығын игерген әлеуметтік феномен отбасының өзіндік ерекшеліктерін анықтауға бағдарланған. Бұл тұрғыдан отбасының топтық өзегі «ана-бала», «әке-бала», «ана-әке» қатынасынан тұратын некелік одақ, әлеуметтік институт, жауапкершілік, парыз және басқа әлеуметтік нормаларды институционализацияландыру формасы ретінде қарастырылады [6].

Г.Г.Силласте отбасын әлеуметтік, педагогикалық және экономикалық тұрғыдан зерттейді. Мұнда әлеуметтік тұғырдың негізіне әлеуметтік бірлік өлшемі ретінде отбасының сапасы, жағдайы, ықпалы алынады деп тұжырымдайды [7].

Р.Хили отбасын құрылымдық сипаты бойынша институционалдық- тарихилық; құрылымдық-функционалдық; интеракционалистік-рөлдік; ситуациялық-психологиялық; отбасының өмірлік циклінің дамуы тәсілдемелері тұрғысынан ашып көрсетеді [8].

Қарастырылып отырылған тұғырларды талдап қорытындылау әлеуметтік институт және кіші әлеуметтік топ ретінде отбасы тарихи және әлеуметтік-мәдени факторларға негізделген құндылықтар иерархиясы арқылы индивидтердің қажеттіліктерін жүзеге асырады.

А.И. Донцов құндылықтар иерархиясын: әлеуметтік тіршіліктегі тұлғаның ең тұрақты және өзекті құндылықтар жүйесі; тұлғаның әлеуметтік іс-әрекет саласындағы қоршаған әлемге және өзіне қатынасы бойынша құндылықтар жүйесі; белгілі бір типтік жағдайда іске асатын жеке әрекеттегі құндылықтар жүйесі деп үш деңгейге бөліп қарастырады [9].

С.П. Акутина отбасының рухани-адамгершілік құндылықтарының төрт тобын бөліп көрсетеді: отбасының мәдени-ұлттық және туыстық өзіндік құндылығы; отбасындағы құндылыққа тәрбиелеудің табиғи-географиялық негізі; отбасы және отбасы тәрбиесінің қоғамдық-мемлекеттік негізі; отбасының жоғары рухани-адамгершілік құндылықтары [10].

Д.В. Медкова отбасы құндылықтарын «неке-әке-туыстық қарым-қатынастармен байланысты адамдардың біртұтас бірлескен іс-әрекетіне негізделген, оны адамзат өмірі, адами мүдделер, қажеттіліктер, әлеуметтік қатынастар саласына тартуға байланысты объектілердің маңыздылығының оң және теріс көрсеткіштері» ретінде қарастырады [11].

О.А.Шаваева отбасы құндылықтарының үш тобын бөліп көрсетеді: некелік қарым-қатынастан туындайтын құндылықтар; ата-ана болумен байланысты құндылықтар; қандас туыстық байланысқа негізделген құндылықтар [12].

Осы жіктеме бойынша қандас туыстық отбасы – бұл негізгі байланысы қандас туыстыққа, тап айтқанда, балалар мен ата-аналардың, балалардың бірі-бірімен, өздері арасындағы қарым-қатынасқа негізделген отбасы ұйымының типі деп саналады. Қандас туыстық байланысқа негізделген құндылықтар қатарына туыстардың болуы, оның ішінде, ата-әже, аға-іні мен әкпе-сіңілі, яғни кеңейтілген отбасы; туыстар арасындағы өзара ықпал мен өзара көмек; қазақтың «жеті ата» жүйесі бойынша қандас туыстық байланысы жатқызылады.

И.С.Кон отбасы құндылықтарының мынадай жіктемесін ұсынады: ерлі-зайыптылық құндылығы; отбасындағы демократиялық қарым-қатынасқа байланысты құндылықтар; балаларды тәрбиелеуге байланысты ата-аналық құндылықтар; туыстық байланыс құндылық-

тары; өзін-өзі дамытумен байланысты құндылықтар; отбасыдан тыс коммуникацияға байланысты құндылықтар; кәсіптік іс-әрекетпен байланысты құндылықтар [13].

Бұл ұсынылған отбасы құндылықтары жіктелуінің ерекшелігі адамның өзін-өзі дамытуына және отбасының басқа мүшелерімен қарым-қатынасына бағытталған құндылықтармен толықтырылады. Осы құндылықтардың ішінен бүгінгі заманауи жастар өзін-өзі дамытумен, отбасыдан тыс коммуникацияға; кәсіптік іс-әрекетпен байланысты құндылықтарға ерекше мән береді.

Ж.Н.Дюльдина отбасы құндылықтарын отбасының әлеуметтік қызметтерімен байланысты жіктейді: репродуктивтік қызметпен байланысты балалардың құндылығы; әлеуметтендіру қызметіне байланысты баланың отбасында әлеуметтенуі, ата-ананың екеуінің де және отбасындағы ересектердің де бала тәрбиесіне қатысуына байланысты құндылықтары; экзистенциалдық қызметіне қатысты отбасының микроклиматы мен денсаулығына, отбасы мүшелерінің амандығы мен ұзақ өмір сүруіне байланысты құндылықтары; экономикалық қызметіне қарай отбасының өндірушілігі немесе отбасы бизнесіне, отбасының тұтыну қажеттіліктеріне негізделген құндылықтар [14].

Жалпы алғанда, бұл жіктеме отбасының қоғамдағы атқаратын қызметтері бойынша құрастырылған. Атап айтқанда, ата-аналық құндылық отбасының репродуктивтік қызметімен тығыз байланысты, барлық отбасы үшін ол табиғи болып табылады, көптеген авторлар оны жеке категория ретінде де бөліп көрсетеді.

Әлеуметтену құндылығы отбасының денсаулығын қамтамасыз етеді, баланың біріншілік әлеуметтенуі отбасында жүреді, сондықтан оның нәтижесі бала өміріне тікелей әсер етеді.

Отбасының экзистенциалдық қызметіне байланысты құндылықтар отбасының қалыпты өмірін, оның мүшелерінің дамуына мүмкіндік туғызады, отбасы институтының дамуын қолдау үшін қажет деп саналады. Отбасының экономикалық құндылықтары қазіргі заманғы отбасының бөлінбейтін бөлшегі, оның біртұтас болып дамуын, қазіргі заманғы қоғамдағы отбасы институтының қызметтерін қамтамасыз етеді.

Қорытынды. Сонымен, отбасы құндылықтары отбасы және оның мүшелерінің амандығына, сау отбасының қалыптасуына мүмкіндік беретін, қоғамдағы отбасы жайлы түсініктердің жиынтығын білдіреді.

Қазіргі заманғы әлеуметтану ғылымында отбасы ерекше мақсатты тұрғыдан атқаратын қызметтері бар, адамдардың ұрпақ жалғастыруға қажеттілігімен, ерекше мәнді нормалар мен құндылықтар негізінде ұрпақтардың әртүрлі әлеуметтенуімен байланысты маңызды институт ретінде түсіндіріледі, сондай-ақ отбасының келесідей негізгі құндылықтары бөліп көрсетіледі:

- ата-ана, яғни әке және шеше болу қажеттілігін қанағаттандыратын құндылықтар;
- сүйіспеншілік және оны мойындау қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланысты құндылықтар;
- тұлғаның қоршаған ортада өзін-өзі жүзеге асыра алуымен байланысты құндылықтар;
- салыстырмалы тұрғыдан тұрақтылық пен қорғаныштықты сезінуге мүмкіндік беретін құндылықтар;
- қарым-қатынасқа қажеттілікті қанағаттандыратын құндылықтар;
- прагматикалық қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндіктерін беретін құндылықтар.

Жоғарыда бөліп көрсетілген, мазмұндық тұрғыдан сипатталған отбасы құндылықтары заманауи жастардың отбасылық өмір жайлы түсініктеріне, олардың отбасын құруына және оны ары қарай ұрпақ жалғастығымен дамытуына негізделеді.

Демек, отбасы құндылықтары некелік және туыстық қарым-қатынасқа негізделген шағын әлеуметтік топтағы моральдық, адамгершілік, мәдени, дәстүрлік, ұлттық ерекшеліктердің өзара байланысын сипаттайды.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халқына Жолдауы: «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». Астана, 2014. 17 қаңтар. <http://kaztrk.kz/kaz/news/joldau>
2. Шаукенова З.К., Соловьева Г.Г., Булова Е.Е. Отбасы институты қазақстандық қоғамның тұрақтылығы факторы ретінде/Жалпы ред. З.К.Шаукенова. – Алматы: ҚРБҒМ ҒК ФСДИ, 2014. -222с.
3. Королева Ю.Г. Актуализация ценностей семьи в жизненных планах студентов: дисс. ... канд. пед. наук. – Великий Новгород, 2008. – 200с.
4. Горбунова Е.В. Формирование ценности семьи у студенческой молодежи: автореф. дис. канд. пед. наук. – Москва, 2011. -26с.
5. Соловьев В.С. Оправдание добра/Отв. ред. О.А.Платонов. – М.: Институт русский цивилизации, Алгоритм, 2012. - 656с.
6. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. – М.: Мысль, 1979. - 365с.
7. Силласте Г.Г. Сельская школа и село России в начале 21 века. Монография / Ю.В.Борисова. – М.: Центр образовательной литературы, 2003. - 502с.
8. Хили Р. Семейные решения и социальная политика: социологический аспект // Изменение положения женщины и семья. – М.: Наука, 1977. – С.107
9. Донцов А.И. К вопросу об управлении ценностными ориентациями личности. – В сб.: Проблема управления процессом воспитания. – М.: МГУ, 1971. – С. 89-93
10. Акутина С.П. К проблеме классификации семейных духовно-нравственных ценностей // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена, 2009. - №5. - С. 10-15.
11. Медкова Д.В. Семейные ценности как объект социологического анализа// Ломоносовские чтения, 2003. -Т.2. - С. 55-57.
12. Шаваева О.А. Семейные ценности как объект социально-философского анализа//Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета, 2014. - №96. – С. 4-12.
13. Кон И.С. Философский энциклопедический словарь. – Москва, 1989. – С. 375.
14. Дюльдина Ж.Н. Семейные ценности и традиции как основы основ российского общества и государства//Власть, 2013. - №11. – С. 97-100.

References:

1. Obrashcheniye Prezidenta Respubliki Kazakstan N.A. Nazarbaev k narodu: «Kazakstanski put – 2050: odna tsel, odin interes, odno budushee». Astana, 2014. 17 ianvaria <http://kaztrk.kz/kaz/news/joldau>
2. Shaukenova Z.K., Solovyova G.G., Burova E.E. Institut semyi kak factor stabilnosti v Kazakstanskom obshestve/pod red. Shaukenova Z.K. Almaty: KHRBGM GK PHSDI, 2014. – 222s.
3. Koroleva YU.G. Aktualizatsia tsennostei semiy v zhiznennih planah studentov: diss... Cand. Ped. Scieences. – Veliky Novgorod, 2008. -200s.
4. Gorbunova E.V. Formirovanie tsennosti semiy u studencheskoi molodezhi: author. dis. cand. ped. nauk. – Moscow, 2011.-26p.
5. Solaviev V.S. Opravdanie dobra/otv.red. O.A. Platanov.–M.:Institut russkiy tsivilizatsiy, Algorithm, 2012.-656 s.
6. Kharchev A.G. Brak i semiy v SSSR. – M.:Mysl, 1979. – 365s.
7. Sillaste G.G. Selskaia shkola i selo Russia v nachale v 21 veka. Monographia /Pod.obsh .red Yu.V. Borisov. – M. :Tsentr obrazovatelnoi literaturi, 2003. – 502 s.
8. Healy R. Semeinye reshenie i sotsialnaia politika: sotsiologicheski aspect //Izmenenie polozhenia zhenshiny i semiya. – M.: Nauka, 1977.-s.107

9. Dontsov A.I. *K voprosu ob upravleni tsennostnymi orientatsiami lichnosti.* – Vsb.: *Problema upravlenia protsessom vospitania.* – M.: Moscow University, 1971. – S. 89-93
10. Akutina S.P. *K problema klassificatsia semeinyx duhovno – нравstvennyh tsennostei*// *Izvestia Rossiskova gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Herzen*, 2009.-№5.- s. 10-15.
11. Medkova D.V. *Semeinye tsennosti kak ovect sotsialogichcescogo analiza*// *Lomonosov chtenia*, 2003. – T.2. –S. 55-57.
12. Shavaeva O.A. *Semeinye tsennosti kak ovect sotsialno – filosofovscogo analiza* // *Politematicheskii setevoi elektronniy nauchni jurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*, 2014. - №96 . – S. 4-12.
13. Kon I.S. *Philosofski entsiklopedicheski slovar.* – Moscow, 1989. –s.375.
14. Dyuldina Zh.N. *Semeinye tsennosti i traditsi kak osnovi osnov Rossiskova obshestva i gosudarstva*// *Vlast*, 2013. - №11. – s. 97-100.

ЖОҒАРЫ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ: МӘСЕЛЕЛЕР, ЖАҢАШЫЛДЫҚ, ДАМУ БОЛАШАҒЫ

ВУЗОВСКОЕ И ПОСЛЕВУЗОВСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ИННОВАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

УДК 378

МРНТИ 14.15.07

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.05>

Ж.М. Майгельдиева¹, Р.Х. Курманбаев¹, Ұ.Б. Қоянбаева¹

*¹Қызылординский университет имени Коркыт Ата,
г. Кызылорда, Казахстан,*

ИЗ ОПЫТА ВНЕДРЕНИЯ LESSON STUDY В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС ВУЗА

Аннотация

Авторы статьи подчеркивают, что в современных условиях повысился спрос на социальную, творческую личность, способную самостоятельно принимать решения и лично отвечать за их реализацию. Объективно возросло значение процесса формирования профессиональной компетентности у преподавателей. В статье авторы рассказывают об опыте внедрения Lesson study в учебный процесс вуза с целью совершенствования методики преподавания, повышения педагогического мастерства преподавателей и их непрерывного профессионального развития. Lesson study рассматривается как особая форма исследования в действии непосредственно в студенческой аудитории, нацеленная как на повышение качества знаний обучающихся через совместную работу преподавателей, так и на совершенствование уровня педагогического мастерства преподавателей, дальнейшее развитие исследовательских навыков как у обучающихся, так и у преподавателей университета, анализируются полученные результаты. Делается вывод о необходимости использования данного подхода в вузовской практике.

Ключевые слова: Lesson study, совершенствование методики преподавания, педагогическое мастерство, опыт внедрения, непрерывное профессиональное развитие.

Ж.М. Майгельдиева¹, Р.Х. Курманбаев¹, Ұ.Б. Қоянбаева¹

*¹Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті,
Кызылорда, Казахстан*

LESSON STUDY БАҒДАРЛАМАСЫН ЖОО-НЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ ЕНГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІНЕН

Андатпа

Мақала авторлары қазіргі жағдайда өз бетінше шешім қабылдай алатын және оны жүзеге асыруға жеке өзі жауап беретін қабілеті жоғары әлеуметтік, шығармашылық тұлғаға деген сұраныстың артқанын баса айтады. Оқытушылар арасында кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру үдерісінің маңыздылығы объективті түрде өсті, Мақалада авторлар оқыту әдістерін жетілдіру, оқытушылардың педагогикалық шеберліктерін арттыру және олардың үнемі кәсіби дамуын арттыру мақсатында Lesson study-ді университеттің оқу үдерісінде

енгізу тәжірибесі туралы айтады. Lesson study студенттердің аудиториясында тікелей зерттеудің ерекше түрі ретінде қарастырылады, бұл оқытушылардың бірлескен жұмысы арқылы студенттердің білім сапасын көтеруге бағытталған, сонымен қатар оқытушылардың педагогикалық шеберлік деңгейін көтеруге, зерттеу дағдыларын одан әрі дамытуға бағытталған, алынған нәтижелер талданады. Бұл тәсілді университет тәжірибесінде қолдану қажеттілігі туралы қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: сабақты зерттеу, оқыту әдістерін жетілдіру, педагогикалық шеберлік, енгізу тәжірибесі, үздіксіз кәсіби даму.

Maigeldiyeva Zh. M.¹, Kurmanbayev R. Kh.¹, Kojanbayeva U. B.¹

¹*Korkyt Ata Kyzylorda University,
Kazakistan*

FROM THE EXPERIENCE OF IMPLEMENTING LESSON STUDY IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE UNIVERSITY

Abstract

The authors of the article emphasize that in modern conditions the demand for a social, creative person who is able to independently make decisions and be personally responsible for their implementation has increased. The importance of the process of forming professional competence among teachers has objectively increased. In the article, the authors talk about the experience of introducing Lesson study into the educational process of the university in order to improve. Teaching methods, improve the pedagogical skills of teachers and other continuous professional development. Lesson study is considered as a special form of research in action directly in the student audience and aimed both at improving the quality of students' knowledge through the joint work of teachers, and the results are analyzed. The conclusion is made about the need to use this approach in university practice.

Keywords: lesson study, improving of teaching methods, pedagogical skills, implementation experience.

Введение. В своем Послании народу Казахстана «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» Елбасы подчеркивает, что «Ключевым приоритетом образовательных программ должно стать развитие способности к постоянной адаптации к изменениям и усвоению новых знаний» [1, с.3].

В современных условиях поступательного внедрения обновленного содержания казахстанского образования еще более повысился спрос на социальную, творческую личность, способную самостоятельно принимать решения и лично отвечать за их реализацию. Объективно возросло значение процесса профессиональной подготовки в вузах и, соответственно, процесса формирования профессиональной компетентности как у преподавателей, так и у студентов – будущих специалистов.

Преподаватель университета, осознавая, что обновленная программа по школьным предметам направлена на приобретение учащимися широкого круга компетенций, называемых часто навыками XXI века, также стремится на вузовских занятиях развивать у студентов данные навыки. Это означает, что, овладев «навыками XXI века», студенты будут способны самостоятельно заниматься собственным образованием и развитием. Поэтому в этом плане наиболее эффективным становится развитие навыков организации и проведения исследовательской деятельности.

Вопросы исследования урока, исследовательской практики всегда были в центре внимания педагогов. В современной науке к настоящему времени накоплен достаточный объем знаний, необходимых для постановки и решения исследуемой проблемы [2; 3; 4; 5; 6;

7; 8]. В последние годы активно внедрены и внедряются в практику общеобразовательных школ теоретические и методические аспекты подхода Lesson study профессора Пит Дадли. Однако, как показывает научный анализ и реальная практика, пока применение подхода Lesson study в вузах, в сравнении со школами, не совсем проходит активно и имеет свои особенности. Анализ научной литературы по проблеме исследования показал, что, несмотря на значительное количество научных работ по исследованию урока, остаются нераскрытыми пути и механизмы изучения особенностей применения подхода Lesson study в вузе.

Наблюдение за ходом и качеством преподавания вузовских дисциплин преподавателями, посещение учебных занятий наглядно показали нам достаточно низкий уровень владения конструктивной методикой преподавания и обучения, в том числе групповой работы, диалоговым обучением, активными и интерактивными методами обучения, методами и приемами критического мышления, которые оказывали значительное влияние на успеваемость и вовлеченность студентов в учебный процесс. Также, постоянное систематическое совершенствование методики преподавания и обучения преподавателей было затруднено низким уровнем сформированности коллективного профессионального образования в университете, что, несомненно, является серьезной проблемой. Для разрешения названной проблемы нами была выдвинута цель - для совершенствования методики преподавания и обучения, повышения педагогического мастерства преподавателей и их систематического профессионального развития внедрить Lesson study в вузовский учебный процесс. В этой связи в университете нами была организована работа по внедрению Lesson study, спрогнозированы ожидаемые результаты, а именно: преподаватели узнают о сущности подхода Lesson study, о методах сотрудничества с коллегами в целях использования Lesson study для усовершенствования практики преподавания, обучения и пополнения объема практических знаний учителя, о способах оказания содействия коллегам в ходе реализации Lesson study; будут способны реализовать на практике Lesson study, повысить свое педагогическое мастерство, и, самое главное, будут находиться в состоянии непрерывного профессионального развития путем исследования урока и благодаря Lesson Study.

В статье мы постарались показать результаты нашего исследования по внедрению Lesson study в учебный процесс Кызылординского университета имени Коркыт Ата.

Методы и материалы исследования. Университет ставит перед собой конкретную цель и конкретные задачи – это создать условия, где обучение тесно связано с исследованиями, условия, в которых студенты имеют возможность получать опыт творческого и исследовательского процесса, условия, в которых ППС имеет возможность развивать навыки в совместном конструировании знаний со студентами, а не в их передаче.

Сегодня образовательные программы ориентированы на результаты, которые обеспечивают личное саморазвитие, самостоятельность в приобретении знаний, формируют коммуникативные навыки, навыки критического мышления, исследовательские навыки, умения управлять информацией и технологиями, медиаграмотность, мультикультурную грамотность, гуманизм, предприимчивость и креативность. Во все дисциплины образовательных программ включен научно-исследовательский компонент. В образовательных программах отдельно структурирован модуль «Наука, инновации и воспитательная работа». Для достижения планируемых результатов обучения в разработке образовательных программ участвуют Академические советы, выпускающие педагогические кафедры, обучающиеся и стратегические партнеры.

Нами были определены теоретические методы такие, как анализ, синтез, сравнение, ранжирование, обобщение конкретных материалов, и эмпирические такие, как наблюдение, изучение и обобщение передового педагогического опыта, изучение документации и результатов педагогической деятельности, которые способствовали в дальнейшем

эффективно организовать и провести педагогический эксперимент, к описанию которого мы переходим.

3. Результаты исследования. Известно, что подход Lesson study [2;3] зародился в Японии примерно 100 лет назад. После Второй мировой войны, когда Япония стала открытой всему миру, методическая идея пришла в Европу и США, и потом исследования в этой области расширились. В Казахстане исследования Lesson study активизировались с переходом на обновленное содержание среднего образования. В каждой стране Lesson study имеет свои особенности. Так, отличительными особенностями характеризуется внедрение Lesson study в практику общеобразовательных школ. Как было отмечено выше, в учебный процесс казахстанских общеобразовательных школ внедрены теоретические и методические аспекты подхода Lesson study, предложенные профессором Пит Дадли.

Сегодня отсутствует опыт внедрения подхода Lesson study в вузах, что еще раз подчеркивает актуальность заявленной нами темы исследования. Необходимо отметить, что свои особенности Lesson study приобрело и в вузе. Об этом констатируют результаты, полученные нами в процессе внедрения Lesson study в учебный процесс университета. Если данное исследование широко распространено в стенах школы, как было уже сказано, то в университете исследование Lesson study рассматривается как особая форма исследования в действии непосредственно в студенческой аудитории и не только в студенческой аудитории. Было сделано предположение, что именно Lesson study будет способствовать совершенствованию методики преподавания и обучения, повышению педагогического мастерства преподавателей и их систематического профессионального развития.

Нами была создана команда преподавателей из числа прошедших курсы повышения квалификации Центра педагогического мастерства. Преподаватели (условно в статье будем называть преподавателями-тренерами), объединившись в малые группы, были распределены по пяти факультетам университета.

Lesson study университета проходил в несколько этапов:

Первый этап - организация и проведение анкетирования среди ППС университета, анализ результатов.

Второй этап – планирование, организация и проведение Зимней школы для преподавателей университета.

Третий этап - организация и проведение Lesson study непосредственно на кафедрах университета.

Четвертый этап - организация и проведение итогового анкетирования среди ППС университета, анализ результатов.

На первом этапе исследования мы провели работу по выявлению реального состояния сформированности у преподавателей понятия о Lesson study посредством их участия в констатирующем эксперименте. В эксперименте приняли участие 245 преподавателей Кызылординского университета имени Коркыт Ата.

Отметим, что для достижения поставленной цели при проведении эксперимента была организована следующая педагогическая деятельность:

- диагностическая - проведение мониторинга владения преподавателями конструктивной методикой, активными и интерактивными методы преподавания и обучения;
- дидактическая - через организацию системы семинаров-тренингов с применением Lesson study, разработка лекционных, практических занятий и занятий по СРОП по вузовским дисциплинам;
- консультативная - организация Зимней школы для преподавателей по вопросам овладения Lesson study, повышения их педагогического мастерства [9, с. 1611].

В данной статье познакомим с результатами анкетирования преподавателей, которые представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Результаты анкетирования преподавателей

Вопросы	Ответы преподавателей и студентов	Кол-во студентов
Что, по-Вашему, означает «Lesson study»?	Обучение уроку	76
	Учиться уроку	97
	Исследование урока	72
В настоящее время, полное динамических изменений, основная цель педагога – непрерывное развитие своего профессионального уровня. Для осуществления данного процесса есть два доступных пути. Отметьте какие.	совместное планирование занятия	14
	непрерывное повышение профессиональной квалификации	11
	открытые занятия, их анализ и обсуждение с целью улучшения их качества	95
	взаимопосещение занятий	110
	консультации у опытных преподавателей	15
Цель проведения Lesson Study – это...	Исследование подготовки преподавателя	113
	Исследование студентов с высокой, средней и низкой успеваемостью	68
	Исследование правильности планирования	64
Какие мероприятия необходимо провести перед Lesson Study?	Провести беседу	102
	Разработать план исследовательского занятия	111
	Познакомиться со студентами с высокой, средней и низкой успеваемостью	32
В какой стране зародился Lesson Study?	Япония	81
	Англия	117
	Германия	47
Из каких циклов состоит Lesson Study?	Планирование урока, обсуждение плана урока, улучшение плана урока, проведение исследовательского урока, обсуждение исследовательского урока	68
	Планирование урока, проведение исследовательского урока, обсуждение исследовательского урока	91
	Планирование урока, обсуждение плана урока, проведение исследовательского урока,	86
На что направлено внимание присутствующих на Lesson Study?	На преподавателя	70
	В целом на ход урока	131

Проанализировав полученные результаты, мы пришли к следующим выводам.

Понятие «Lesson study» знакомо 72 преподавателям и отождествлено с понятием «Исследование урока». В свою очередь, 76 и 97 преподавателей под «Lesson study» понимают «Обучение уроку», «Учиться уроку» соответственно, опираясь на прямой перевод данного словосочетания с английского языка, что свидетельствует об отсутствии у них определенных представлений о данном педагогическом подходе.

На вопрос о необходимости отметить два пути непрерывного развития профессионального уровня преподаватели отметили традиционные виды учебных работ, как «открытые занятия, их анализ и обсуждение с целью улучшения их качества» (95), «взаимопосещение занятий» (110). Такие виды работ, как «совместное планирование занятия» (14) и «непрерывное повышение профессиональной квалификации» (11). «консультации у опытных преподавателей» (15) не являются популярными среди преподавателей.

Недостаточно понимание у преподавателей, принявших участие в анкетирование, по вопросу «Цели проведения Lesson Study». По мнению 113 преподавателей цель Lesson Study - это «Исследование подготовки преподавателя». 68 преподавателей считают целью Lesson Study «Исследование студентов с высокой, средней и низкой успеваемостью», 64 – «Исследование правильности планирования». Данные показатели наглядно демонстрируют неверное понимание преподавателями цели проведения Lesson Study.

Среди мероприятий, которых необходимо провести перед Lesson Study, были названы «Провести беседу» (102), «Разработать план исследовательского занятия» (111). На вопрос о зарождении Lesson Study 117 преподавателей ответили, что родиной Lesson Study является Англия. 81 преподаватель – Япония, 47 – Германия. Данные ответы характеризуют неосведомленность опрошенных в предложенных вопросах.

Преподаватели также продемонстрировали свою неосведомленность в вопросе о циклах Lesson Study. Так, 91 преподаватель отметил в числе циклов Lesson Study «Планирование урока, проведение исследовательского урока, обсуждение исследовательского урока», 86 преподавателей - «Планирование урока, обсуждение плана урока, проведение исследовательского урока», и только 68 преподавателей отметили правильно циклы Lesson Study.

Также, в вопросе о направленности внимания присутствующих на Lesson Study нами получены неверные утверждения, как «В целом на ход урока» (131), «На преподавателя» (70). Лишь 44 преподавателя дали правильный ответ, что на Lesson Study внимание присутствующих направлено «На студентов».

По данным нашего исследования мы пришли к заключению, что у преподавателей университета нет или недостаточно представлений об основных понятиях и принципах организации, планирования и внедрения Lesson Study, что требует специального обучения по данному вопросу.

На втором этапе для всех преподавателей университета была организована Зимняя школа «Lesson study: Университетские чтения-1», где преподаватели всех кафедр прошли специальные интерактивные семинары-тренинги по ознакомлению с принципами Lesson study, основными понятиями и правилами семи модулей конструктивной методике, с опытом и передовыми методиками Назарбаев Университета.

Участники Зимней школы были поделены на 3 группы. Обучение в Зимней школе было организовано в онлайн и офлайн режимах. В ходе обучения основным принципам Lesson study была использована совместная работа между участниками организованной нами Зимней школы. Нужно отметить, что в работе Зимней школы всего приняло участие 66

преподавателей, представителей 33 кафедр университета. Нами была поставлена цель – два преподавателя-представителя с каждой кафедры после прохождения обучения по Lesson study будут способны обучить своих коллег по кафедре. Тем самым мы смогли достичь совместного как внешнего, так и внутреннего содействия и взаимодействия всех субъектов образовательного процесса и, несомненно, повышения уровня педагогического мастерства преподавателей и качества знаний обучающихся.

Обучение в Зимней школы строилось следующим образом:

<p>Подход, основанный на совместной работе</p>	<p>1. Online Демонстрация тренером материалов презентации «Lesson Study» Просмотр короткого видеоклипа Видеоклип «Значимость Lesson Study».</p> <p>Разработка преподавателями презентации в формате Power Point в процессе работы в малочисленных группах (численностью по 5-6 человек) для демонстрации особенностей подхода Lesson study (максимальное количество слайдов - пять).</p>	<p>3. Offline Определение преподавателями одного из «новых подходов в обучении/преподавании» для апробирования в условиях ВУЗа с целью достижения эффективности изучения определенной темы (раздела). Выбор преподавателями трех студентов с высоким, средним и низким уровнями успеваемости при изучении новой темы. «Ролевая игра» Преподаватели по очереди исполняют роль ментора, оказывая поддержку коллегам в процессе планирования занятия с применением подхода Lesson study для изучения влияния нового подхода, при котором преподаватели фокусируют внимание на трех избранных студентах.</p>
	<p>2. Online Работая в группах, преподаватели обсуждают презентации. преподаватели в своих группах сменяют друг друга у компьютеров для просмотра каждой презентации, обсуждая и производя записи фактов, отсутствующих в их собственной презентации. Группы дорабатывают свои Презентации, подготавливая их для включения в портфолио.</p>	<p>4. Offline Работая в группах, преподаватели обсуждают следующие вопросы (в индивидуализированном контексте): Какие условия способны поддержать совместную работу преподавателей при реализации подхода Lesson Study? Какие проблемы возникают в процессе совместной работы при реализации подхода Lesson Study? Каким образом можно способствовать совместной работе преподавателей при реализации подхода Lesson Study? Группы принимают решение о «Правилах совместной работы» при реализации подхода Lesson</p>

		Study. Преподаватели фиксируют правила на плакатах.
Ресурсы	1. Online Презентация «Lesson Study». Видеоклип «Значимость Lesson Study». «Lesson Study. Руководство»	3. Online Планирование урока с применением подхода Lesson Study Примеры выполненных работ учениками.
	2. Online «Lesson Study. Руководство». Презентация «Lesson study».	4. 1. Online Правила совместной работы.
Рекомендуемое чтение	Руководство для учителя: Lesson study	

На третьем этапе после приобретения преподавателями теоретических знаний и практических умений в ходе участия в работе Зимней школы Lesson study получил свое непосредственную реализацию в его организации и проведении на кафедрах университета. Все циклы Lesson study были успешно реализованы в университете. «Подход Lesson Study представляет собой систему, включающую не менее трех циклов Lesson Study, совместно планируемых, преподаваемых/наблюдаемых и анализируемых группой учителей» [2, с. 9]. Поэтому были определены участники Lesson study: преподаватели, ведущие занятия, преподаватели-наблюдатели, студенческие академические группы, студенты с высокой, средней и низкой успеваемостью и мотивацией. Преподаватели-тренеры оказывали поддержку в составлении краткосрочных планов занятия, постановке целей обучения, критериев оценивания, ожидаемых результатов. Прошло обучение наблюдателей по тому, как и что наблюдать, как составлять и задавать вопросы студентам, на что обращать внимание, как и для чего нужно фиксировать результаты наблюдений и интервью. Преподаватели провели исследовательские уроки в студенческих аудиториях, по окончании которых прошло их бурное обсуждение с принятием рекомендаций по усовершенствованию педагогического мастерства. Следует отметить, что наблюдалась сильная коллаборация всех участников образовательного процесса. Получился интегрированный в систему образования, постоянно развивающийся процесс профессионального развития, совершенствования профессионального мастерства, который позволил преподавателям исследовать конкретные проблемы обучения, с которыми сталкиваются обучающиеся и которые возникают также у самих преподавателей. В ходе внедрения все это в целом способствовало выработке общего опыта и стратегии преподавания и обучения.

Как было отмечено выше, на первом этапе исследования мы провели работу по выявлению реального состояния сформированности у преподавателей понятия о Lesson study посредством их участия в констатирующем эксперименте. На заключительном четвертом этапе Lesson study мы провели повторное анкетирование, результаты которого показали динамику роста осведомленности преподавателей университета о Lesson study, его понятиях и принципах организации и проведения. Также, как и в констатирующем эксперименте в итоговом эксперименте приняли участие 245 преподавателей Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Сравнительные результаты представлены в таблице 2.

Таблица 2 Сравнительная таблица результатов анкетирования преподавателей на начальном и итоговом этапах Lesson study

Вопросы	Ответы преподавателей и	Кол-во студентов
---------	-------------------------	------------------

	студентов	Начальны й этап	Итоговый этап
Что, по-Вашему, означает «Lesson study»?	Обучение уроку	76	20
	Учиться уроку	97	17
	Исследование урока	72	208
В настоящее время, полное динамических изменений, основная цель педагога – непрерывное развитие своего профессионального уровня. Для осуществления данного процесса есть два доступных пути. Отметьте какие.	совместное планирование занятия	14	95
	непрерывное повышение профессиональной квалификации	11	110
	открытые занятия, их анализ и обсуждение с целью улучшения их качества	95	14
	взаимопосещение занятий	110	11
	консультации у опытных преподавателей	15	15
Цель проведения Lesson Study – это...	Исследование подготовки преподавателя	113	45
	Исследование студентов с высокой, средней и низкой успеваемостью	68	183
	Исследование правильности планирования	64	17
Какие мероприятия необходимо провести перед Lesson Study?	Провести беседу	102	23
	Разработать план исследовательского занятия	111	189
	Познакомиться со студентами с высокой, средней и низкой успеваемостью	32	31
В какой стране зародился Lesson Study?	Япония	81	221
	Англия	117	14
	Германия	47	10
Из каких циклов состоит Lesson Study?	Планирование урока, обсуждение плана урока, улучшение плана урока, проведение исследовательского урока, обсуждение исследовательского урока	68	198
	Планирование урока, проведение исследовательского урока, обсуждение исследовательского урока	91	27
	Планирование урока, обсуждение плана урока, проведение исследовательского урока,	86	20
На что направлено внимание присутствующих на Lesson Study?	На преподавателя	70	31
	В целом на ход урока	131	11
	На студентов	44	203

Проанализировав результаты анкетирования на начальном и итоговом этапах Lesson study, можно сделать следующие выводы.

Если на начальном этапе понятие «Lesson study» было знакомо 72 преподавателям, то на итоговом этапе 208 преподавателей отлично понимают, что Lesson study означает «Исследование урока», что является подтверждением динамики роста и правильности выбора нашей стратегии Lesson study. В свою очередь, снизилось число преподавателей от 76 и 97 до 20 и 17 соответственно, понимающих этапы Lesson study как «Обучение уроку», «Учиться уроку».

Эффект внедрения Lesson study в учебный процесс университета продемонстрировало увеличение количества преподавателей от 14 и 11 до 95 и 113 соответственно, сделавших свой выбор на непрерывном развитии своего профессионального уровня, отметив критерии Lesson study, как «совместное планирование занятия» и «непрерывное повышение профессиональной квалификации». Снизилось число преподавателей от 95 и 110 до 12 и 10 соответственно, которые остались при мнении, что «открытые занятия, их анализ и обсуждение с целью улучшения их качества», «взаимопосещение занятий» оптимальными путями для повышения профессионального уровня.

183 преподавателя стали ясно понимать, что цель Lesson Study не «Исследование подготовки преподавателя» и не «Исследование правильности планирования», а «Исследование студентов с высокой, средней и низкой успеваемостью».

Увеличилось число преподавателей от 111 до 189, назвавших среди мероприятий Lesson Study «Разработать план исследовательского занятия», а также увеличилось число преподавателей от 81 до 221, ответивших, что родиной Lesson Study является Англия.

198 преподавателей, или 81% от общего числа анкетированных, продемонстрировали свою осведомленность в вопросе о циклах Lesson Study. Снизилось число преподавателей от 91 и 86 до 27 и 20 соответственно, которые неправильно назвали циклы Lesson Study.

Также, в вопросе о направленности внимания присутствующих на Lesson Study увеличилось число преподавателей от 44 до 203 правильно указавших, что внимание на Lesson Study направлено на студентов, а не на преподавателя и в целом на ход урока, что является верным.

В целом, динамика роста числа преподавателей, правильно ответивших на вопросы о Lesson Study, положительно сказалась на успешной реализации данного педагогического подхода непосредственно в учебном процессе университета, которая, в свою очередь, повлияла на повышение педагогического мастерства преподавателей, от уровня которого зависит достижение целей и ожидаемых результатов по преподаваемым дисциплинам в частности, по образовательным программам в целом.

4. Дискуссия (Обсуждение результатов). В ходе внедрения Lesson study мы придерживались мнения, что все преподаватели университета, независимо от базового образования и образовательной программы, являются педагогами, так как преподают дисциплины и занимаются обучением и воспитанием студентов. Поэтому для нас было важно совершенствовать педагогическое мастерство преподавателей, методику преподавания вузовских дисциплин, от уровня которого зависит качество подготовки будущих специалистов для различных сфер экономики, в том числе и для сферы образования. Также, значимым было для нас создать вузовское педагогическое сообщество, сообщество единомышленников, движимых идеей обеспечения студентов качественным образованием.

Результаты, касающиеся процесса обучения систематизированы и проанализированы всеми членами группы сразу после завершения исследовательского урока, и, затем, работа

была совместно спланирована с учетом результатов, полученных в процессе обучения, что обеспечило Lesson Study большую эффективность.

Необходимо отметить, что свое преимущество показала совместная работа. Lesson Study, позволившая преподавателям инструктировать преподавателей, уменьшать или увеличивать число вопросов более высокого уровня в течение всего времени занятий. Таким образом, совместная работа для изучения нового поведения, навыков и действий переходит с низкого уровня на высокий результат.

Результаты исследования продемонстрировали преимущества исследования урока, в числе которых предоставление возможности наблюдаемым студентам отвечать вместе со всеми, четко организовать работу студентов, развить межличностные навыки, навыки критического мышления, осуществлять поддержку, выполняя роль «фасилитатора» и ориентируясь на учебный процесс.

Также, повысилась мотивация обучающихся, творческий процесс становится неотъемлемой частью обучения и завершения. Целенаправленный подбор преподавателем и использование разноуровневых заданий, методов критического мышления позволило студентам быть уверенными в своих ответах, научились творчески мыслить, высказывать свое мнение, об этом свидетельствуют результаты интервью, проводимых во время беседы преподавателей-наблюдателей со студентами. Благодаря Lesson Study у студентов развилось чувство толерантности и умение слушать друг друга, отстаивать свою точку зрения. Рефлексия на каждом этапе Lesson Study позволяла увидеть, на каком уровне студенты усвоили учебный материал, проследить сильные и слабые стороны Lesson Study.

Lesson study явился особой формой исследования вузовского занятия с участием не только преподавателей выпускающей кафедры, но и преподавателей внешних кафедр, стейкхолдеров, которые совместно планировали, обучали, наблюдали и анализировали преподавание и обучение в ходе проведения исследовательских занятий.

Данный подход мотивировал преподавателей к размышлениям о собственной практике преподавания, ведении научно-исследовательской деятельности в аспекте ее направленности на индивидуальные особенности обучающихся, способствовал усовершенствовать и адаптировать инновационные педагогические подходы с целью их удовлетворения потребностям обучающихся. Lesson Study, являясь мощным рычагом для изменений, работает непрерывно и фокусируется на долгосрочном обучении студентов. Подход Lesson Study предоставил возможность университету перейти к более профессиональному сотрудничеству. Качественно реализовав Lesson Study, преподаватели в дальнейшем использовали набор навыков, знаний, инструментов, данных, для улучшения образовательного процесса.

5. Заключение (выводы). Подводя итоги нашего исследования, мы пришли к заключению, что Lesson Study мотивирует преподавателей к постоянному, непрерывному профессиональному развитию, создает благоприятные условия для совершенствования методики преподавания вузовских дисциплин, постоянного развития педагогического мастерства, организации совместной работы и коллаборативной среды.

Вузовский Lesson Study - это не серия «открытых уроков», не временная деятельность, это процесс, который продолжается в течение академического периода, учебного года, следующего учебного года и т. д., образ жизни преподавателя, способствующий созданию профессионального сообщества преподавателей, который представляет собой как наиболее эффективный способ профессионального развития. Наше исследование опровергнуло мнение о том, что Lesson study – это подход, относящийся к учебному процессу школы. Lesson study эффективно можно внедрить и в вузовский учебный процесс.

Как было сказано в начале данной статьи, нами была выдвинута цель - для совершенствования методики преподавания и обучения, повышения педагогического мастерства преподавателей и их систематического профессионального развития внедрить

Lesson study в вузовский учебный процесс. Наши предположения были оправданы. Цель достигнута. Свидетельством этому служат результаты констатирующего и итогового экспериментов, сравнительный анализ которых был представлен выше. Нами были достигнуты ожидаемые результаты, в частности организованная в университете работа на основе Lesson study, полученный опыт по внедрению Lesson study в учебный процесс дали возможность наглядно подтвердить, что подход Lesson study способствовал усовершенствованию методики преподавания и обучения, пополнению объема практических знаний преподавателей университета, развитию и повышению их педагогического мастерства, и, самое главное, посредством исследования урока и благодаря Lesson Study у преподавателей появилась вовлеченность находиться в состоянии непрерывного профессионального развития, у студентов - вовлеченность в учебный процесс, мотивация к самосовершенствованию и дальнейшему росту, что, на наш взгляд, сегодня актуально и значимо в вузовской практике.

Список использованной литературы:

1. Назарбаев Н.А. Послание народу Казахстана «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции». – 10.01 2018. – газетные статьи - книга
2. Пит Дадли. Lesson Study: теория и практика применения. – Астана, 2013–46с. - книга
3. Dudley, P. Lesson study in England: from school networks to national policy. LessonStudy в Англии: от школьных сетевых сообществ до государственной политики. 2008. – 145 с. - книга
4. Dudley, P. Каким образом Лессон Стади определяет основное содержание знаний и обучения учителя для создания значительных перемен в профессиональной практике. 2011.- 205 с. - книга
5. Руководство учителя. Третий (базовый) уровень. Курсы повышения квалификации по Программе Кембриджского Университета, 2012. - 186 с. - книга
6. Dudley, P. (2011). How Lesson Study orchestrates key features of teacher knowledge and teacher learning to create profound changes in professional practice [Кәсіби тәжірибеде түбегейлі өзгеріс жүргізу үшін Lesson Study мұғалімнің білімі мен дағдыларының негізгі мазмұнын қалай анықтайды]. Presented at the World Association of Lesson Studies Annual Conference, Токуо.- 2011. - книга
7. Tan-Chia, L., Fang, Y., & Chew Ang, P. Innovating the Singapore English Language curriculum through lesson study. International Journal for Lesson and Learning Studies,- 2 (3), с. 256-280.- статьи из журнала
8. Пралиев С.Ж., Жампеисова К.К., Хан Н.Н., Колумбаева Ш.Ж., Кайдарова А.Д. Концептуальные основы системной модернизации высшего педагогического образования РК //Педагогика и психология: научно-методический журнал КазНПУ им. Абая. – №1(22), 2015. – С.44-60.
9. Daulet K.Omarov, Sharban M.Maigeldiyeva, Zhetkergen M.Utegenov, Zhannat M. Maigeldiyeva, Sandigul K. Daribaeva. On the problem of formation of the future teacher's willingness to the museum materials usage in teaching and educational process of university// International Electronic Journal of Mathematics Education// 2016. Vol.11-Iss.6 -p.1607-1620 – статьи из журнала

References:

1. Nazarbaev N.A. Poslanie narodu Kazahstana «Novye vozmojnosti razvitia v usloviah chetvertoi promyslennoi revolüsii». – 10.01 2018. – gazetnye stati - kniga
2. Pit Dadli. Lesson Study: teoria i praktika primenenia. – Astana, 2013–46s. - kniga

3. Dudley, P. *Lesson study in England: from school networks to national policy. LessonStudy v Anglii: ot shkólnykh setevykh soobshestv do gosudarstvennoi politiki.* 2008. – 145 s. -kniga
4. Dudley, P. *Kakim obrazom Lesson Stadi opredeläet osnovnoe sodержanie znani i obuchenia uchitelä dlä sozdania znachitelnykh peremen v profesionälnoi praktike.* 2011.- 205 s. – kniga
5. *Rukovodstvo uchitelä. Treti (bazovyi) uroven. Kursy povыsheniä kvalifikatsii po Programe Kembrijskogo Universiteta,* 2012. - 186 s. - kniga
6. Dudley, P. (2011). *How Lesson Study orchestrates key features of teacher knowledge and teacher learning to create profound changes in professional practice [Käsibi täjiribede tübegeil özgeris жүргizu üšin Lesson Study мүğalimniñ bilimü men dağdylarynyñ negizgi mazmünyn qalai anyqtaidy]. Presented at the World Association of Lesson Studies Annual Conference, Tokyo.- 2011. - kniga*
7. Tan-Chia, L., Fang, Y., & Chew Ang, P. *Innovating the Singapore English Language curriculum through lesson study. International Journal for Lesson and Learning Studies,- 2 (3), s. 256-280.- stati iz jurnalä*
8. Praliev S.J., Jampeisova K.K., Han N.N., Kolumbaeva Ş.J., Kaidarova A.D. *Konseptuälnye osnovy sistemoi modernizatsii vysşego pedagogicheskogo obrazovaniä RK //Pedagogika i psihologia: nauchno-metodicheski jurnal KazNPU im. Abaia. – №1(22), 2015. – S.44-60.*
9. Daulet K.Omarov, Sharban M.Maigeldiyeva, Zhetkergen M.Utegenov, Zhannat M. Maigeldiyeva, Sandigul K. Daribaeva. *On the problem of formation of the future teacher's willingness to the museum materials usage in teaching and educational process of university// International Electronic Journal of Mathematics Education// 2016. Vol.11-Iss.6 -p.1607-1620 – stati iz jurnalä*

УДК: 378. 013. 45
МРНТИ 14.35.01

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.06>

Ж.А.Мамытбаева¹, Ұ.Қ.Қияқбаева¹, А.Е. Мамаева²

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан
²Шымкент Университеті,
Шымкент қ., Қазақстан*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГ-ТӘРБИЕШІЛЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада болашақ педагог-тәрбиешінің жоғары оқу орындағы зерттеушілік мәдениетін қалыптастырып, студенттің өзін-өзі дамытуға бағытталған білім беру кеңістігін жаңғырту мәселелері қарастырылған. Білім беру саласындағы түбегейлі өзгерістер мен жаңашылдықтар педагогтарға үлкен жауапкершілікті талап ету. Студенттердің ғылыми-зерттеу қызметіне дайындығын қалыптастырудың жаңа тәсілдерін қалыптастыру екені белгілі.

Бүгінгі таңда инновациялық процестерге белсенділікті танытуға, баланың жеке ерекшеліктерін, мүмкіндіктерін, қабілеттерін зерттеуге және осы негізде мектепке дейінгі білім беру мекемесінде оқу процесін жобалауға және ұйымдастыруға қабілетті мектеп жасына дейінгі балалардың тәрбиешісі қажет. Сондықтан, мақалада студенттердің мектепке дейінгі білім беру жүйесінде зерттеу қызметіне дайындығын қалыптастыру моделін табысты

іске асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар анықталып талдаулар жасалды. Зерттеу барысында зерттеу қызметін сәтті жүзеге асыру үшін танымдық, кәсіби және құндылық, жеке және әлеуметтік маңызды мотивтердің үйлесуі қажет екендігі анықталды.

Түйін сөздер: зерттеуші, мәдениет, педагог, шеберлік, тәрбиеші

Zh.A.Mamytbaeyeva¹, U.K.Kyakbaeva¹, A.Y.Mamayeva²

¹ *Kazakh national pedagogical University named after Abai,*

Almaty, Kazakhstan

² *Shymkent University*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF RESEARCH CULTURE OF TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

This article presents the modernization of the educational space aimed at self-development of the student, the formation of the research culture of the future teacher-educator at the University. Fundamental changes and innovations in the field of education require great responsibility from teachers. Formation of new approaches to the formation of students' readiness for research activities.

Today, we need a preschool teacher who is able to be active in innovative processes, to study the individual characteristics, capabilities, abilities of the child and, on this basis, to design and organize the educational process in a preschool educational institution.

Summing up, the pedagogical conditions that ensure the successful implementation of the model of formation of students' readiness for research activities in the preschool education system were identified and analyzed. In the course of the study, it was found that for the successful implementation of research activities, a combination of cognitive, professional and value-based, personal and socially significant motives is necessary.

Keywords: researcher, culture, teacher, skill

Ж.А.Мамытбаева¹, У.К.Кыякбаева¹, А.Е. Мамаева³

¹ *Казахский национальный педагогический университет имени Абая*

² *Шымкентский Университет*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГОВ-ВОСПИТАТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

В данной статье представлена модернизация образовательного пространства, направленная на саморазвитие студента, формирование исследовательской культуры будущего педагога-воспитателя в вузе. Кардинальные изменения и новшества в сфере образования требуют от педагогов большой ответственности. Формирование новых подходов к формированию готовности студентов к научно-исследовательской деятельности.

Сегодня необходим воспитатель дошкольников, способный проявлять активность в инновационных процессах, изучать индивидуальные особенности, возможности, способности ребенка и на этой основе проектировать и организовывать учебный процесс в дошкольном образовательном учреждении.

Подводя итоги, были выявлены и проанализированы педагогические условия, обеспечивающие успешную реализацию модели формирования готовности студентов к

исследовательской деятельности в системе дошкольного образования. В ходе исследования было установлено, что для успешной реализации исследовательской деятельности необходимо сочетание познавательных, профессиональных и ценностных, личностных и социально значимых мотивов.

Ключевые слова: исследователь, культура, педагог, мастерство, воспитатель

Кіріспе. Болашақ педагог-тәрбиеші заман талабына сай, жоғары оқу орындарында қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты, бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектепке дейінгі білім беретін мекемелерде балаларды білімге – үйрететін орта, оның жүрегі – педагог-тәрбиеші. Ізденімпаз педагог-тәрбиеші шығармашылығындағы ерекше тұс - оның ұйымдастырылған оқу іс-әрекетіне ерекше түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Болашақ педагог-тәрбиеші атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр педагогтың борышы. Педагог-тәрбиеші өз мамандығын, балалармен жұмыс жасай алуы, ата-аналармен қарым-қатынас жасауы, өз кәсібіне деген адал адам болуымен көрсетіледі. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация педагог-тәрбиеші педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыретіне кіреді. Жаңа әдіс-тәсілдер арқылы педагог-тәрбиешінің білімі, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды.

Зерттеу материалдары және әдістері. Ю. П. Азаров (1971), тәрбиешінің шеберлігінің маңызы туралы айта келіп, оның мәнін төмендегіше ашады: «педагогикалық шеберліктің негізі бала тәрбиесінің заңдылығын білу болып табылады» дейді. Одан әрі шеберлікті құрайтын құрамдас бөліктерінің өзара әрекеті туралы айта келіп, шеберлікке берген анықтамасын дамыта түседі: «сезім мен техниканың өзара әрекеті педагогтың жеке тұлғаға немесе ұжымға жаппай эмоционалды образды ықпал жасауына әкелетінін айтады» [1].

Қазіргі уақыттағы бәсекеге қабілетті нарық жағдайындағы педагог мамандарға қойылатын талаптар:

- бәсекеге қабілеттілігі;
- білім беру сапасының жоғары болуы;
- кәсіби шеберлігі;
- әдістемелік жұмыстағы шеберлігі;
- зерттеушілік мәдениетінің қалыптасуы;
- шығармашылық үстінде ізденуі;

Барлық кезеңдерде, барлық уақытта болсын жеке тұлғаның қалыптасуы педагогтардан басталатыны мәлім. Білім беру саласындағы түбегейлі өзгерістер мен жаңашылдықтар педагогтарға үлкен жауапкершілікті талап етеді. Өз бетінше білім алатын шәкірт, интелекті тұлға, дарынды білім иесі, жан-жақты ізденетін ізденпаз, алдағы өмір жолын дұрыс таңдау алатын тұлға тәрбиелеу педагогтың қолында. Педагогикалық ғылым мен практикада бұл проблема жоғары білім деңгейінде зерттеледі, бірақ орта арнайы білім беру жағдайында бұл мәселеге байланысты бірқатар мәселелер бөлінеді [2].

Сондықтанда маман даярлаудың нормативтік-құқықтық жағдайларына сәйкес білім беру процесін ұйымдастырушылық қайта құрумен тікелей байланысты факторларды бөліп көрсету қажет. Бұдан әрі осыған байланысты студенттің өзін-өзі дамытуға бағытталған білім беру кеңістігін жаңғырту талап етіледі. Осылайша, тұрақты ғылыми және кәсіби ұстанымға ие, өз функционалдық міндеттерін жоғары ғылыми-педагогикалық деңгейде орындауға құзыретті, әр баланың тағдыры үшін жауапкершілік сезімі бар педагогикалық жоғары оқу орнының түлектерінің зерттеу дайындығының сапасын арттыруға арналған кәсіби оқытудың жаңа моделін құру қажеттілігі туындады. Бұл мәселені шешу, атап айтқанда, арасындағы қайшылықтарды жеңу қажеттілігімен байланысты:

Білім берудің жаңа мақсаттары мектепке дейінгі мекемелердің жаңа түрлерінің, вариативті және балама білім беру бағдарламаларының пайда болуы, заманауи педагогикалық технологияларды енгізу, балаларды мектепте оқуға толық дайындауды жүзеге асыру туралы ата-аналардың сұраныстарының қиындауы, бұл олардың белгілі бір білім, дағдыларды қамтамасыз етумен ғана емес, ең алдымен мектеп жасына дейінгі балалардың

жан-жақты дамуымен қамтамасыз етілді. Жаңа кәсіби маман қалыптастыру қажеттілігі айқындалады.

А.Байтұрсынұлы «Ең әуелі мектепке керегі-білімді, әдістемеден хабары мол, ізгілікті оқыта білетін мұғалім» керек деген болатын. Олай болса, адамның жеке басының қалыптасуы оны әлеуметтендіруде жүзеге асырылады. [3].

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Бүгінгі таңда инновациялық процестерге белсенділікті танытуға, баланың жеке ерекшеліктерін, мүмкіндіктерін, қабілеттерін зерттеуге және осы негізде мектепке дейінгі білім беру мекемесінде оқу процесін жобалауға және ұйымдастыруға қабілетті мектеп жасына дейінгі балалардың тәрбиешісі қажет. Осыған байланысты болашақ маман болуы тиіс. Ғылыми-зерттеу жұмыстары саласындағы, мүмкіндік беретін жүзеге асыруға, оны одан әрі кәсіби қызметінде және ғылыми деңгейде шешуге тәрбиелік-білім беру міндеттері көрсетіледі.

Педагогика ғылымында болашақ мамандарды ғылыми-зерттеу қызметіне дайындау мәселелері зерттелді, алайда қоғам дамуының қазіргі жағдайында қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайда тиімді жұмыс істейтін студенттердің ғылыми-зерттеу қызметіне дайындығын қалыптастырудың жаңа тәсілдері мен құралдарын анықтау үшін алдыңғы педагогикалық тәжірибе мен теориялық әзірлемелерді қайта қарастыру қажет. Зерттеу қызметін ұйымдастырудың ғылыми негіздеріне Л.Ф. Авдееваның, Н.С. Амелинаның, В.Б. Бондаревскийдің, В.М. Вергасовтың, И.М. Грушконың, Л.Г.Квиткинаның, В.И. Крутовтың және т. б. еңбектерінде қарастырған.

Студенттердің оқу және зерттеу қызметінің өзара іс-қимылы процесінде олардың шығармашылық әлеуетін дамыту мәселелерін Д.Александров, В.А. Артемов, М.А. Байдан, Э.В. Белкина, З.И.Клычникова, В. Н. Намазов және т. б. зерттеді. Т.К.Климова, Т.К. Попова, В. С.Свиридова, С.Ю.Темина, Т.Н.Черняеваның еңбектерінде болашақ тәрбиешілерді кәсіби даярлаудағы зерттеу қызметінің рөлі қарастырылды. Сонымен қатар, психологиялық-педагогикалық әдебиеттер мен практиканы талдауда студенттердің зерттеу қызметіне дайындығын қалыптастыруда педагогикалық жоғары оқу орнында тәрбие-білім беру процесінің мүмкіндіктері жеткіліксіз ашылғанын; болашақ педагог-тәрбиешілердің зерттеу қызметіне дайындығының мәні мен құрылымын анықтаумен байланысты мәселелер зерттелмегенін, оны қалыптастыру моделі және осы модельді іске асыруды дидактикалық-әдістемелік қамтамасыз ету әзірленбегенін көрсетті [4].

Анықталған кемшіліктер объективті қарама-қайшылықтардың болуымен түсіндіріледі: мектепке дейінгі мекемеде оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға зерттеу тәсілін жүзеге асыра алатын тәрбиеші-педагог практикасының қажеттілігі мен педагогикалық ЖОО-нің студенттерінің ғылыми-зерттеу қызметіне дайындығының төмен деңгейі арасындағы; қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің ғылыми-зерттеу қызметінде кәсіби құзыреттілікті қамтамасыз етеді [5]. Педагог-тәрбиешінің кәсіби және жеке қасиеттеріне қойылатын талаптарымен оларды қалыптастырудың педагогикалық жағдайларының дамымауы арасында, студенттерінің мектепке дейінгі білім беру жүйесінде зерттеу қызметіне дайындығын қалыптастыру моделін сәтті іске асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар анықталды және эксперименталды түрде тексерілді:

–Болашақ педагог-тәрбиешіні зерттеу қызметіне дайындауда жүйелік және жеке-қызметтік тәсілдерді пайдалану;

–Студенттерді даярлаудың барлық кезеңдерінде оқытудың нысандарын, әдістерін, құралдарын мақсатты іріктеу және ынтымақтастық, қағидаттарына негізделген оқытушылар мен студенттердің субъективтік-субъектілік қатынастарын құру арқылы зерттеу қызметін мотивациялық қамтамасыз ету;

–Студенттерді зерттеу қызметін игеруде олардың өз бетінше білім алуын қамтамасыз ету мақсатында ақпараттық көздермен жұмыс істеу технологиясына мақсатты оқыту;

–Студенттердің дербестік дәрежесін арттыратын, күрделілігі арта түсетін оқу-зерттеу тапсырмаларын пайдалану кезінде студенттерді зерттеу қызметіне белсенді қосу.

Қорытынды жасай келе студенттердің мектепке дейінгі білім беру жүйесінде зерттеу қызметіне дайындығын қалыптастыру моделін табысты іске асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайлар анықталып талдаулар жасалды. Зерттеу барысында зерттеу қызметін сәтті жүзеге асыру үшін танымдық, кәсіби және құндылық, жеке және әлеуметтік маңызды мотивтердің үйлесуі қажет екендігі анықталды. Оған курстан курсқа дейін күрделене түсетін және кәсіби бағдарлаудың зерттеу мазмұнымен толтырылатын оқу және оқудан тыс ұйымдастырушылық нысандарды, әдістерді, құралдарды әзірлеу, мақсатты іріктеу, жобалау және қолдану арқылы қол жеткізіледі. Оларды қолданудағы бірізділік студенттердің зерттеу қызметіне белсенді қосылуын, олардың алған әдіснамалық білімі мен зерттеу іскерлігін практика үшін маңыздылығы тұрғысынан ұғынуын, оларды шығармашылық тұрғыдан іске асыруға ұмтылысын дамытуды қамтамасыз етті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ж.А.Жүсіпова. Педагогикалық шеберлік // оқулық.: -Алматы, 2011-17,47 б.
2. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы Мұғалімге арналған нұсқаулық Екінші басылым 2015-10 б.
3. Сельдемирова.Р.А. Диссертации и автореферата по ВАК РФ 13.00.08, кандидат педагогических наук
4. <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-gotovnosti-studentov>
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchno-pedagogicheskie>

References:

1. J.A. Jüsipova. Pedagogikalıyq шеberlik // oqulyq.: -Almaty, 2011-17,47 b.
2. Qazaqstan Respublikasynda orta bilim mazmūnyñ jañartu шеñberinde qazaq tilinde oqytatyn mektepterdegi bastauyş synyp pānderi boıynşa pedagogika kadrlarynyñ biliktılıgın arttyru kursynyñ bilim beru bağdarlamasy Mūğalımge arnalğan nūsqaulyq Ekinşi basylım 2015-10 b.
3. Seldemirova.R.A. Disertasiı i avtoreferata po VAK RF 13.00.08, kandidat pedagogicheskih nauk
4. <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-gotovnosti-studentov>
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchno-pedagogicheskie>

УДК

МРНТИ 14.35.05

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.07>

Б.А. Киясова¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г.Алматы, Казахстан

**ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ОНЛАЙН
ОБРАЗОВАНИЯ, ВАЖНЕЙШАЯ ЗАДАЧА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ**

Аннотация

В статье отмечается, что в условиях пандемии, когда вузы вынуждены перейти на дистанционное обучение, творческий подход к организации учебных занятий необходим.

Вне сомнения, возрастает проблема развития у студентов творческих способностей, рефлексивного мышления, направленных на глубокое осмысление изучаемых тем, выполнение заданий для самостоятельной работы, саморазвитие и самовоспитание.

При изучении педагогических дисциплин для будущих учителей важно осмысление проблем формирования личности, содержания, форм и методов организации учебно-воспитательного процесса. Изучение факторов развития и воспитания, условий обучения требует выявления закономерностей педагогического процесса, использования инновационных технологий, формулирования принципов обучения и воспитания, умения находить верное решение в нестандартных ситуациях.

В связи с этим особую актуальность приобретает проблема формирования творческой личности в высшей школе.

Ключевые слова: творчество, личность, высшая школа, обучение, воспитание, способности.

Б.А.Қиясова¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

ОНЛАЙН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛ ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ, ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ МАҢЫЗДЫ МІНДЕТІ

Аңдатпа

Мақалада пандемия жағдайында, жоғары оқу орындары Қашықтықтан оқытуға көшуге мәжбүр болған кезде, оқу сабақтарын ұйымдастыруға шығармашылық көзқарас қажет екендігі айтылған. Студенттердің бойында зерттелетін тақырыптарды терең түсінуге, өзіндік жұмыс, Өзін-өзі дамыту және өзін-өзі тәрбиелеуге арналған тапсырмаларды орындауға бағытталған шығармашылық қабілеттерін, рефлексивті ойлауын дамыту проблемасы арта түсетіні сөзсіз.

Педагогикалық пәндерді оқу кезінде болашақ мұғалімдер үшін жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелерін, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың мазмұнын, нысандары мен әдістерін түсіну маңызды. Даму мен тәрбиелеу факторларын, оқыту жағдайларын зерттеу педагогикалық процестің заңдылықтарын анықтауды, инновациялық технологияларды қолдануды, оқыту мен тәрбиелеу принциптерін тұжырымдауды, стандартты емес жағдайларда дұрыс шешім таба білуді талап етеді.

Осыған байланысты жоғары мектепте шығармашылық тұлғаны қалыптастыру мәселесі ерекше өзекті болып отыр.

Түйін сөздер: шығармашылық, тұлға, Жоғары мектеп, оқыту, тәрбиелеу, қабілеттер.

Kiyassova B. A.¹

*¹ Kazakh national pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan*

THE FORMATION OF A CREATIVE PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF ONLINE EDUCATION, THE MOST IMPORTANT TASK OF HIGHER EDUCATION

Abstract

The article notes that in the context of the pandemic, when universities are forced to switch to distance learning, a creative approach to the organization of training sessions is necessary. There is no doubt that the problem of developing students' creative abilities, reflexive thinking, aimed at

deep understanding of the topics studied, performing tasks for independent work, self-development and self-education is increasing.

When studying pedagogical disciplines, it is important for future teachers to understand the problems of personality formation, the content, forms and methods of organizing the educational process. The study of the factors of development and education, learning conditions requires the identification of patterns of the pedagogical process, the use of innovative technologies, the formulation of the principles of training and education, the ability to find the right solution in non-standard situations.

In this regard, the problem of the formation of a creative personality in higher education is of particular relevance.

Keywords: creativity, personality, higher school, training, education, abilities.

Введение. Одной из важнейших задач высшей школы была и остается задача формирования творческой личности, способной к самопознанию и саморазвитию.

Актуальность данной проблемы особенно возросла, когда в условиях охватившей весь мир пандемии высшие учебные заведения страны перешли на дистанционный формат обучения, что предопределило необходимость электронного обучения, где обучающийся не может оставаться инертным потребителем знаний. От него требуется познавательная активность, творческий подход к приобретению профессиональных знаний, развитие рефлексивного мышления, способность во многом самостоятельно решать задачи обучения.

Перед вузами Казахстана стоит задача – формирования мобильной, творческой личности, нацеленной на самореализацию, выработку умений быстро находить актуальную информацию, выдвигать гипотезы, делать выводы и обобщения.

Особое значение решение проблемы формирования творческой личности имеет для педагогических вузов. Исследователи отмечают: «Педагогическая профессия – одна из самых массовых, и это уже показывает, что повышение творческой отдачи учителей будет во многом способствовать росту творческого потенциала страны в целом. Но легко и понять и такую зависимость: только творческий учитель воспитывает творческого человека» [1].

В условиях дистанционного обучения преподавателям педагогических вузов страны приходится решать задачи организации лекционных и практических занятий, направленных на глубокое осмысление изучаемой темы, формирование системы знаний и умений, необходимых для подготовки будущего учителя к творческой профессиональной деятельности, учета и развития психологических особенностей студентов, стимулирующих творческую познавательную активность.

Материалы и методы исследования. В основе исследования проблемы формирования творческой личности лежат положения диалектики о всеобщей связи, взаимообусловленности и целостности явлений реального мира, ведущей роли личности в процессе ее развития и формирования, положения о творческой сущности человека, деятельностный, системный, аксиологический, целостный подходы в профессиональной подготовке учителя.

Понятие «творческой личности» изучается представителями разных наук: философии, социологии, педагогики, психологии, культурологии и др. Зачастую творчество понимается, как новаторство, как процесс, который отличается оригинальностью, новизной.

В свободной энциклопедии понятие «творчество» определяется следующим образом: «Творчество – процесс деятельности, в результате которого создаются качественно новые объекты и духовные ценности или итог создания объективно нового. Основным критерий, отличающий творчество от изготовления (производства), – уникальность его результата...

В творчестве имеет ценность не только результат, но и сам процесс» [2].

В процессе дистанционного обучения в вузе важен творческий подход к организации учебных занятий, который определяется, в первую очередь, методическим творчеством преподавателя. Последнее зависит от правильно выбранной модели лекции или семинара,

тщательно продуманного способа воздействия на обучающихся, организацию целесообразного и эффективного общения между участниками педагогического процесса.

Так, например, проведение занятий по предмету «Педагогика» в режиме дистанционного обучения предполагает проявление активности студентов в осмыслении проблем формирования личности, содержания, форм и методов воспитания и обучения, закономерностей, принципов организации и управления учебно-воспитательным процессом. При изучении тем, посвященных изучению факторов развития и воспитания, условий обучения, важно обратить внимание студентов на целостность образовательного процесса, факторы развития социально активного человека.

В Казахском национальном педагогическом университете организация и проведение занятий по учебной дисциплине «Национальное воспитание» преподавателями вуза основывается на том, что исходным пунктом исследования процесса восхождения к национальному воспитанию является проблема национального достоинства личности. «Природа не знает человека безнационального, а так как человек – центр притяжения всех общественных отношений, то и национальный человек, как носитель свойств и достоинств своей нации, невольно выступает в роли связывающего звена в процессе национального общения и межличностных отношений в целом. Научить ребенка одновременно чувствовать и мыслить, жить и творить, причем, не только для себя или для других, но и со всеми и для всех, есть родовая черта человека – таково, на наш взгляд, одно из основных направлений методологии формирования национального воспитания учащихся в средних школах»[3].

Изучение проблемы творческого развития является актуальной для всех педагогических дисциплин, так как каждая из них связана с формированием личности, его обучением и воспитанием.

Исследования показывают, что каждый человек имеет творческие способности, и по мере возможности их надо реализовать в жизни. Бывают случаи, когда человека лишают этой возможности, и тогда он может впасть в невротическое состояние.

Творческого человека, прежде всего, отличает его умение оригинально мыслить. М.В.Голубева, исследуя вопрос о творческом мышлении, пишет: «Благодаря исследованиям таких ученых, как Дж.Гилфорд, Э. де Боно, Г.Альтшуллер, С.Медник, Т.Бьюзен, Я.Пономарев и др. были выявлены основные характеристики этого необычного вида мышления:

–Дивергентный характер. С точки зрения Дж.Гилфорда, дивергентность (направленность в разные стороны) – главный признак творческого мышления. Это его отличает от конвергентного, однонаправленного логического мышления.

–Образность. Творческая мысль рождается в форме образа, на что обратил

–внимание еще А.Эйнштейн. В слова творческие идеи облакаются только в процессе разработки и сообщения их другим людям. Поэтому наиболее ярко творчество проявляется в сфере искусства, которое оперирует образами.

–Ассоциативность. Ассоциации – это связи, которые возникают в мозге между различными элементами или блоками информации. Они помогают подключить к мышлению самые разные сферы нашего опыта, знаний и представлений. Чем больше возникает таких ассоциаций, тем более интересные и оригинальные мысли рождаются.

–Спонтанная активность воображения. Творческий человек не только мыслит образами, у него в мозгу они рождаются спонтанно, без особых усилий, благодаря развитому воображению» [4].

В современных условиях вузовские преподаватели прилагают немало усилий, чтобы учебные занятия способствовали развитию у студентов творческой активности, выполнения самостоятельных заданий с включением творческого воображения, мышления, памяти.

Результаты исследования. Так, в условиях дистанционного обучения при изучении предметов «Педагогика», «Национальное воспитание» мы используем, как учебные книги в

твердом переплете, так и учебники на электронных носителях. Большую помощь оказывают аудио- видео учебно-информационные материалы, электронные библиотеки, сайты университета.

Студенты с большим интересом изучают проблемы воспитания и обучения не только в рамках учебных дисциплин. Возможности развития творческой личности возрастают в приобщении молодых людей к научно-исследовательской деятельности. Так, преподавателями разрабатываются темы исследований для студентов, направленные на изучение актуальных проблем воспитания подростков на современном этапе общества. Тематика студенческих научных работ связана с вопросами взаимоотношений в семье, с проблемами противостояния подростков негативным явлениям морали, эмоциональной неустойчивости, которая проявляется во вспыльчивости, стремлением к уединению, острым восприятием самооценки и др.

По дисциплине «Национальное воспитание» студенты исследуют темы гуманизации образования и общества, социальных и культурных факторов национальной жизни, укрепления межнационального общения, культуры межэтнического общения. В изучении вопросов национальной идеи как результата формирования сознания и самосознания важно проявление познавательно-творческой активности студентов, основывающейся на осмыслении национальной идеи как движущей силы развития государства.

В дистанционном формате возможности организации работы в малых группах, активизации студентов в дискуссиях, интерактивном общении во многом зависят от умения преподавателя устанавливать регулярную обратную связь. Задания для самостоятельной работы должны быть направлены на проявление творчества будущих учителей в планировании уроков, использовании дидактических материалов, грамотного построения общения между учащимися, в применении разнообразных приемов и методов обучения.

Творческий подход к организации учебных занятий в вузе невозможен без импровизации преподавателя, его мобильности в решении ситуационных задач, творческого переосмысления имеющегося опыта, использования разнообразных педагогических технологий.

Преподаватели данных дисциплин постоянно работают над самосовершенствованием, изучением эффективных методов и приемов обучения, направленных на формирование творческой личности студентов.

Для повышения квалификации преподавателей в КазНПУ имени Абая проводятся семинары, вебинары, на которых рассматриваются вопросы педагогического образования в формате дистанционного обучения. Так, в начале 2021 года преподаватели вуза ознакомились с методологией оценки и процедуры проверки научных работ по системе ASAP, с преимуществами ASAP в дистанционном мониторинге и совершенствовании исследовательских трудов.

Дискуссия (Обсуждение результатов). Процесс формирования творческой личности в вузе основывается на принципах воспитания, которые сложились на основе закономерностей педагогической теории и практики. Результаты профессиональной деятельности преподавателей зависят от целенаправленности процесса обучения и воспитания, гражданско-патриотических и духовно-нравственных воздействий на обучающихся, творческой активизации студентов.

Умение педагогов опираться на принцип единства требовательности и уважительного отношения к участникам учебно-воспитательного процесса, создание в аудитории атмосферы взаимопонимания и взаимодействия, способствуют возникновению интерактивного общения, основанного на создании возможности проявить каждым студентом своих интеллектуальных и творческих способностей.

Индивидуальный и дифференцированный подход к личности, учет особенностей каждой студенческой группы, способствующих организации творческого подхода к

обучению и воспитанию обучающихся, обеспечивают целенаправленное стимулирование в целостном педагогическом процессе.

Формирование профессионально-творческой активности зависит от наличия мотивационно-личностного компонента в модели учебного занятия, от умения преподавателем повысить интерес студентов к будущей профессии.

Разработка лекционного и практического занятия по педагогическим дисциплинам требует обеспечения ориентации и мотивации студентов на активизацию творческой деятельности, направленности мыслительной деятельности на систематическое выявление и решение новых педагогических задач.

Следует рассматривать творческое развитие обучающихся как стремление к постоянному росту их профессиональной культуры, связанной с умением формировать самостоятельно спланированные достижения поставленных целей, определять дальнейшие перспективы.

При организации и проведении учебных занятий по педагогическим дисциплинам мы пытаемся обеспечить становление будущих педагогов через акты творческого самовыражения, проявления устойчивой педагогической позиции, создаем ситуации, в которой личность реализует творческие способности, чувствует себя комфортно, чтобы раскрыть свой творческий потенциал.

Заключение. Казахский национальный педагогический университет имени Абая является флагманом научно-педагогической мысли Казахстана. Важнейшей задачей профессорско-преподавательского состава вуза считается подготовка высококвалифицированных специалистов сферы образования.

Теоретическая и практическая части профессиональной подготовки будущих учителей определяются направленностью на формирование творческой личности, характеризующейся стремлением к проявлению познавательного интереса ко всему новому, творческой фантазии и воображения, развитием умения воплощать творческие замыслы, постоянной работы над своим самосовершенствованием.

В связи с этим преподавателями вуза разрабатываются методические рекомендации, планы учебных занятий, содержание которых определяется системным подходом к реальному педагогическому процессу, включением форм и методов обучения, направленных на развитие умения импровизировать, творчески инициировать идеи в развитии профессионализма.

В учебно-воспитательном процессе создаются условия для формирования творческой личности педагога, активизируется деятельность студентов по освоению будущей профессией на основе выполнения заданий для самостоятельной работы, участия во всевозможных предметных олимпиадах, научно-исследовательской деятельности.

Приоритетной задачей является предоставление широких возможностей для проявления студентами креативности и рефлексии, позитивного настроения и эмоционально-волевой регуляции своего поведения и действий.

Список использованной литературы:

1. Кормен Т., Лейзерсон Ч., Ривест Р. Алгоритмы: Построение и анализ. – М.: МЦНМО, 2001. – 960с.

2. Творчество. Материал из Википедии – свободной энциклопедии. <https://ru.wikipedia.org/>.

3. Пралиев С.Ж., Касымбеков М.Б., Жампеисова К.К. және т.б. Мәңгілік Ел. Оқулық - Алматы: Ұлағат, 2015 ж. – 336 б. / Мәңгілік Ел. Учебник – Алматы: Ұлағат, 2015 г. – 336 с.

4. Голубева М.В. Творческая личность – кто это в психологии. Особенности, признаки, психологический портрет. [Электронный ресурс] – <https://psychologist.tips/4216> -(дата обращения: 22.01.2021)

References:

1. Kormen T., Leizeron Ch., Rivest R. *Algoritmy: Postroenie i analiz.* – M.: MSNMO, 2001. – 960s.
2. *Tvorchestvo. Material iz Vikipedii – svobodnoi ensiklopedii.* <https://ru.wikipedia.org/>.
3. Praliev S.J., Kasymbekov M.B., Jampeisova K.K. *jäne t.b. Mäñgılıq El. Oqulyq - Almaty: Ūlağat, 2015 j. – 336 b. / Mäñgılıq El. Uchebник – Almaty: Ūlağat, 2015 g. – 336 s.*
4. Golubeva M.V. *Tvorcheskaia lichnost – kto eto v psihologii. Osobenosti, priznaki, psihologicheski portret.* [Elektronnyi resurs] – <https://psychologist.tips/4216> -(data obraşenia: 22.01.2021)

ӘОЖ 378

МРНТИ 14. 35 .01

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.08>

Н.Т.Маликова¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қаласы, Қазақстан*

БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлау мәселесі қарастырылады. Қазақстан Республикасында қабылданған нормативті құжаттардағы ұсынылып отырған зерттеудің өзектілігі, сондай-ақ, ғылыми – педагогикалық зерттеулердегі педагогикалық жүйе ретінде қарастырылатын мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесінің құрылымы талданған. Білім беруді цифрландыру жағдайындағы мектептегі информатика курсының жалпы білім беретін пәндер арасындағы алатын орны мен мәні және болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлаудың маңыздылығы негізделген. Информатика мұғалімінің кәсіби іс-әрекетінің құрамдас бөліктері анықталған. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және цифрлық технологиялар терминдері қарастырылып, олардың арасындағы айырмашылықтары мысалдармен келтірілген. Жаңартылған білім мазмұны бойынша жалпы білім беретін орта мектепте информатиканы оқыту кезеңдері және информатика мұғалімдерін кәсіби даярлауға қойылатын талаптар келтірілген. Болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлауды жетілдіруге байланысты ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: кәсіби даярлау, педагогикалық жүйенің құрылымы, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық технологиялар, құзыреттілік, болашақ информатика мұғалімдері

N. Malikova¹

*¹Kazakh national pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan*

PROBLEMS OF PROFESSIONAL TRAINING OF INFORMATICS FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION

Abstract

The problems of professional training of future teachers in a pedagogical university are considered in the article. The relevance of this study in the regulatory documents adopted in the Republic of Kazakhstan, as well as the structure of professional training of teachers as a

pedagogical system in scientific and pedagogical research are analyzed. The essence and place of the school course of Informatics among general education disciplines and the importance of professional training of future teachers of computer science in the context of digitalization of education have been substantiated. The components of the professional activity of a teacher of informatics are determined. The terms information and communication technologies and digital technologies are considered and the differences between these terms are described with examples. The stages of studying informatics in general education secondary school according to the updated curriculum and requirements for the professional training of informatics teachers are described. Recommendations for improving the professional training of future teachers of informatics are given.

Keywords: professional training, structure of the pedagogical system, information and communication technologies, digital technologies, competence, future teachers of informatics

Н.Т.Маликова¹

*¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Казахстан*

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается проблемы профессиональной подготовки будущих учителей в педагогическом вузе. Проанализирована актуальность данного исследования в нормативных документах, принятых в Республике Казахстан, а также структура профессиональной подготовки учителей как педагогическая система в научно – педагогических исследованиях. Обоснована суть и место школьного курса информатики среди общеобразовательных дисциплин и важность профессиональной подготовки будущих учителей информатики в условиях цифровизации образования. Определены компоненты профессиональной деятельности учителя информатики. Рассмотрены термины информационно-коммуникационные технологии и цифровые технологии и описаны отличия этих терминов с примерами. Приведены этапы изучения информатики в общеобразовательной средней школе по обновленной программе и требования к профессиональной подготовке учителей информатики. Приведены рекомендации для усовершенствования профессиональной подготовки будущих учителей информатики.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, структура педагогической системы, информационно-коммуникационные технологии, цифровые технологии, компетентность, будущих учителей информатики

Кіріспе. Қазіргі таңда болашақ мұғалімдерді кәсіби тұрғыдан бүгінгі уақыт талабына сай сапалы даярлау барлық елдердегі білім беру жүйесіндегі өзекті мәселеге айналып отыр. Олай дейтін себебіміз, болашақ қоғам мүшелерінің кәсіби маман ретінде қалыптасуында орта мектепте берілген білім мен оның тұлға ретінде тәрбиеленіп, қалыптасуы ерекше мәнге ие және оның сапасы олардың жеке тұлға, болашақ маман ретінде қалыптасуының негізі болып табылады. Мұндай маңызды міндетті жүзеге асыруда педагогтың маман ретіндегі кәсіби және әдістемелік даярлығы маңызды роль атқарады.

Бұл мәселе еліміздегі қабылданған мемлекеттік деңгейдегі нормативті құжаттарда, білім беруді дамыту бағдарламаларында айырықша аталып көрсетілген [1,2,3]. Бүгінгі таңда Ел Басы Н.Ә. Назарбаевтың білім беру жүйесінің алдына қойып отырған негізгі міндеттерінің бірі – оқушыларды білімді өз бетімен ізденіп алуға, зерттеу жүргізуге, ақпарат алмасуға, болашақта тиімді іс-әрекет жасауға үйрету [4]. Бұл міндетті жүзеге асыру

мұғалімдерге жүктеледі. Осы тұста, «болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау мәселесі бүгінгі уақыт талабына жауап бере ала ма?» деген сұрақтың туындайтыны заңды.

Бұл аталған мәселе қазіргі ғылыми педагогикалық, психологиялық, әдістемелік зерттеулерден әртүрлі деңгейде көрініс тапқан. Болашақ информатика мұғалімдерін даярлау мәселесі оларды кәсіби тұрғыдан даярлаудың мазмұны, әдістері мен тәсілдеріне өзгеріс енгізуді талап етеді. Осыған орай, ұсынылып отырған мақала болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби және әдістемелік тұрғыдан даярлаудың өзекті мәселелеріне арналады.

Зерттеу материалдары және әдістері. Ғылыми-әдістемелік, философиялық, психологиялық және педагогикалық әдебиеттердегі болашақ мұғалімдерді, оның ішінде, информатика мұғалімдерін кәсіби даярлау мәселелеріне теориялық тұрғыдан талдау жүргізу, болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлау процесінің жүру барысын бақылау.

Педагогика тарихына көз жүгіртсек, педагог мамандарды кәсіби даярлау сапасын арттыру көптеген зерттеуші педагог, психолог ғалымдардың еңбектерінен елеулі орын алған. Болашақ педагог мамандарды кәсіби даярлауды күрделі педагогикалық жүйе ретінде қарастыра келіп, оған тән қасиеттерді: ортақ мақсатқа біріктірілген, бірыңғай басқарылатын әртүрлі құрылымдық элементтердің өзара байланысы мен бірлігі, жүйенің компоненттерінің арасындағы тәуелділіктер мен байланыстар және оның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі негізінде бірыңғай ішкі ұйымдастыру ретінде ерекшелейді [5]. Педагогикалық жүйенің құрылымын біртұтас күрделі жүйенің байланысының орнықты тәсілі ретінде сипаттайды, ол өз кезегінде объектінің орнықтылығын, тұрақтылығын, сапалы анықталғандығын қамтамасыз ететін, оның ішкі және сыртқы байланыстарының реттілігін көрсетеді. Осы бағытта зерттеу жүргізген бірқатар көрнекі ғалымдар, педагогикалық жоғары оқу орындарындағы кәсіби даярлау жүйесі элементтерінің өзара байланысы аталған элементтердің жиынтығын ғана беріп қоймайды, сонымен бірге, оны сол элементтердің бірігуі нәтижесінде көздеген мақсатқа - құзыреттілігі қалыптасқан педагогты даярлау мақсатына - жетуде деп есептейді. Дәл осы мақсат болашақ педагог мамандарды кәсіби даярлау құрылымын анықтайды. Мұндай жүйенің негізгі құраушысы оқытушылар мен студенттердің бір-бірімен тығыз байланысқа ие болатын іс-әрекетінің мазмұны ретінде анықталады [5].

Болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесінің құрылымын талдау оның мазмұнын нақтылауды талап етеді. Дәлірек айтқанда, көздеген мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін негізгі бағыттар бойынша даярлық түрлерін анықтау қажеттілігін айқындайды. Болашақ педагог мамандарды кәсіби тұрғыдан даярлау мазмұны олардың тұлғалық және психологиялық аспектілерінің өзара байланысы арқылы сипатталатыны көптеген зерттеушілердің еңбектерінде аталып көрсетілген және ол адамгершілік, психологиялық, әдіснамалық, теориялық, әдістемелік және практикалық даярлықтан тұрады, бұлардың өзара байланысы қарастырылып отырған жүйенің тиімді басқарылуын қамтамасыз етеді [6].

Болашақ педагог мамандарды кәсіби тұрғыдан даярлау мазмұны маманның тұлғалық және психологиялық қырларының өзара байланысын сипаттайды. Оның құрамына: маманның адамдық қасиеттері мен психологиялық ерекшеліктері, әдіснамалық түсінігі, теориялық және практикалық, әдістемелік тұрғыдан даярлығы кіреді. Осы аталған компоненттердің ішінде болашақ педагог маманның адамдық қасиеттері мен психологиялық ерекшеліктері оның кәсіби педагогикалық бағытының қалыптасуында ерекше мәнге ие екендігі көптеген зерттеушілердің еңбектерінде аталып көрсетілген [7]. Ол өз кезегінде болашақ педагог маманның кәсіби педагогикалық бағытта маман ретінде қалыптасуында, атап айтқанда, педагогикалық мамандыққа деген қызығушылығының оянуына, жеке тұлғалық мәні бар қасиеттері мен сапаларының қалыптасуында маңызды роль атқарады.

Болашақ педагог маманды кәсіби даярлаудағы әдіснамалық түсініктің болуы біртұтас педагогикалық іс-әрекетті сипаттайды, ол маманның жан-жақты алған әдіснамалық, әдістемелік білімдерінің педагогикалық біліммен біріге отырып, педагогикалық іс-әрекетте көрініс табатынын көрсетеді. Дәл осы процесті Б.С.Гершунский: «практика – бастапқы

деңгей, теориялық білім – теория, әдістемелік білім – әдістеме, практика – қорытынды кезең» түрінде жалпыланған үлгі ретінде көрсетеді [8].

Сонымен, болашақ педагог мамандарды кәсіби даярлаудың мақсаты кәсіпті меңгерген әрбір адамның кәсіби даярлыққа байланысты үш негізгі: мазмұндық, тұлғалық және әрекеттік мәселелерді қамтиды. Бүгінгі уақыт талабына сай сапалы кәсіби маман болу үшін тек білім мен іскерліктерді меңгеру жеткіліксіз. Дәлірек айтқанда, болашақ маманды кәсіби даярлау дегеніміз: біріншіден, маманға қойылатын талаптарға сәйкес маман ретінде қандай білім мен іскерліктерді меңгеруі тиіс; екіншіден, сол меңгерген білім мен іскерліктерді кәсіби іс-әрекетінде тиімді пайдаланудың тәсілдерін білуі; үшіншіден, маманның алған білімі мен іскерлігі тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін бүгінгі ақпараттық қоғамда өмір сүруге қабілетті қоғам мүшелерін оқыту мен тәрбиелеуге қажетті тұлғалық сапаларды бойына қалыптастыруы тиіс. Қорыта айтқанда, мектепте берілетін білім сапасы алдыңғы кезекте, маманның кәсіби және әдістемелік даярлық деңгейіне, педагогикалық шеберлігіне, шығармашылық қабілетіне, өзбетінділік ізденісі мен білімін жетілдіруіне тәуелді.

Ақпараттық қоғамның талаптарына сай өмір сүруге қабілетті қоғам мүшелерін тәрбиелеп, тұлға ретінде қалыптастыруда жалпы білім беретін орта мектепте оқытылатын «Информатика» пәнінің алатын орны ерекше. Мектепте оқытылатын «Информатика» пәні қаншалықты теориялық және практикалық мәнге ие болса, информатика пәні мұғалімдерін кәсіби және әдістемелік тұрғыдан даярлау да ерекше назар аударуды талап етеді.

Бұл жөнінде Европалық Одақ Кеңесінің тиімді педагогикалық білім беру жөніндегі жасаған қорытындысында «педагогикалық білім беру бағдарламаларының өзектілігін арттыру және мұғалімдер мен оқытушылардың кәсіби біліктілігін жетілдіруді жұмыс берушілермен тығыз ынтымақтастық орната отырып жүзеге асыру» қажеттілігі аталып көрсетілген [9].

Информатика пәні жалпы білім беретін орта мектептің оқыту процесіне 1985-86 оқу жылынан бастап енгізілгені белгілі. Отыз бес жылдың көлемі тарих үшін қас-қағым сәт болса да, осы аралықта пән «метапәнге» айналып үлгерді. Пәнді оқыту әдістемесі мен болашақ информатика мамандарын кәсіби, ғылыми және әдістемелік тұрғыдан даярлау мәселесіне байланысты ауқымды зерттеу жұмыстары дүниеге келіп, олар әлі де жалғасын табуда. Пәнді оқыту процесіне міндетті пән ретінде енгізудің негізгі себептерінің бірі - жастардың жаппай компьютерлік сауаттылығын қалыптастыру еді. Әлемдегі ақпараттық қоғамның даму қарқыны мен цифрлық технологиялардың даму деңгейіне сай қазіргі уақытта қоғам тарапынан қоғам мүшелерінің, дәлірек айтқанда, мамандардың кәсіби дайындық деңгейіне қойылатын талап та өзгерді. Информатика пәні алғаш оқу процесіне енгізілген кезде тек 9-10-сыныптарда 2 сағаттан ғана оқытылса, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жаңартылған білім мазмұнына [10] сай, 3-сынып пен 11-сынып аралығында үздіксіз оқытылу үстінде. Осындай практикалық мәнділігі жоғары пәнді оқыту процесін жүзеге асырып қана қоймай, мамандардың цифрлық сауаттылығының қалыптасуының негізін қалайтын болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби және әдістемелік тұрғыдан даярлау мазмұны қандай деңгейде және қоғам дамуына сәйкес қандай талаптар қойылып жатқанын қарастырайық.

Зерттеу нәтижелерінің талқылануы. Алғашқы информатиканы оқыту тұжырымдамасының, информатика оқулықтарының және білім беруді ақпараттандыру тұжырымдамасының авторы А.П.Ершов болды. Кейінгі зерттеушілер: А.А.Андреев, В.М.Монахов, А.А.Кузнецов, В.С. Леднев, И.В.Роберт, М.П.Лапчик, Н.В.Пак және т.б. сынды ғалымдар А.П. Ершовтың ұсынған идеялары мен еңбектерін жалғастырды. «Информатиканы оқыту теориясы мен әдістемесі» саласынан жүргізілген ғылыми зерттеулер пәнді оқыту әдістемесі мен информатика мамандарын кәсіби және әдістемелік тұрғыдан даярлауға негіз болды [11].

Информатика мұғалімінің кәсіби іс-әрекетін екіге бөлуге болады: 1) мұғалімнің жеке тұлғалық талаптарына сәйкес келетін педагогикалық іс-әрекеттің жалпы ерекшелігімен түсіндірілетін – педагогикалық білімі; 2) мұғалімнің информатика және ақпараттық-

коммуникациялық технологиялар саласынан пәндік біліктілігіне байланысты білімі. Педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ информатика мұғалімдерін даярлау мазмұны мен оқытудың әдістемелік жүйесін жетілдіру мәселелері кәсіби және әдістемелік даярлау Ю.С.Брановский, В.А.Далингер, А.А.Кузнецов, М.П.Лапчик, С.Кариев, В.М.Монахов, М.В.Швецкий және т.б. зерттеушілердің еңбектерінен орын алған [12,13]. Информатика мұғалімінің кәсіби даярлығы дегеніміз – біліктілікке қойылатын талаптарда тұжырымдалған негізгі және арнайы құзыреттіліктердің жиыны, сонымен қатар, мектепте информатиканы оқытудың мақсаттары мен міндеттерін түсіну, оқушыларға информатикадан сапалы білім беру мен тәрбиелеуге қажетті әдістемелік даярлықтың болуы [14]. Сонымен, білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлау мазмұны: маманның іргелі кәсіби білім мен іскерліктерді, құзыреттіліктерді меңгеруі және оны қоғам тарапынан қойылатын талаптарға сай өзгерістер енгізе отырып, инновациялық технологияларды қолдана отырып, кәсіби іс-әрекетінде тиімді пайдалана білуін қамтиды. Ол өз кезегінде, жауапкершілік, ұқыптылық, адамдық, қайырымдылық, төзімділік, мінездің орнықтылығы мен қарым-қатынас жасай білу, бәсекеге қабілеттік сынды мұғалімнің жеке тұлғалық сапаларын қалыптастырып, дамытады. Сонымен бірге, ҚР-да жаңартылған білім мазмұнының негізіне алынған сын тұрғысынан ойлауды, шығармашылық қабілеттерін, функционалдық сауаттылығын, тығырықты жағдайлардан жылдам шешім қабылдап, шыға білу іскерлігін қалыптастырып, дамытуды қамтиды. Сондай-ақ, информатика мұғалімінің кәсіби даярлығына жаңа цифрлық білім беру ресурстарын өз бетімен меңгеріп, оқытуды тиімді ұйымдастыруға оны пайдалана білу, білімін өз бетімен үнемі жетілдіріп отыруға даярлығы да маңызды болып есептеледі.

Зерттеуші педагогтар мен білім беру саласының қызметкерлері ХХІ ғасырда сын тұрғысынан ойлау, адамдар арасындағы қарым-қатынас пен әлеуметтік іскерліктердің маңыздылығын атап көрсетті. Соңғы жылдары бүкіл әлемде дәстүрлі оқыту жағдайындағы пәндік білім мен іскерліктерді қалыптастыруға бағытталған мектептегі оқыту процесі ХХІ ғасырдың негізгі құзыреттіліктерін (дағдыларын) дамытуға қажетті жағдайды құруға бағытталуы тиіс екені аталып көрсетілуде [15].

Бұл аталған дағдылар ҚР-да жаңартылған білім мазмұнының негізіне алынған. Ақпараттық қоғам мүшелерінің ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруда информатика пәні мен информатика мұғалімдерінің кәсіби даярлығының алатын орны ерекше.

Болашақ информатика мұғалімінің кәсіби даярлығын қалыптастыруды қамтамасыз ететін кәсіби пән «Информатиканы оқыту теориясы мен әдістемесі» деп аталады. Қазіргі уақытта болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби даярлауға қойылатын негізгі талаптардың бірі - оларды мектеп информатикасы оқу бағдарламасының мазмұнына сай даярлау болып табылады. Сондықтан жоғарыда аталған кәсіби пән: «Бастауыш мектепте информатиканы оқыту әдістемесі мен теориясы», «Негізгі мектепте информатиканы оқыту әдістемесі мен теориясы», «Жоғары сыныптағы информатиканы оқыту әдістемесі мен теориясы» деп бөлініп оқытылуы тиіс екенін практика көрсетіп отыр [16,17].

Бүгінгі таңда орта мектепте информатикадан оқыту процесін ұйымдастыратын мұғалімдерге қойылатын талап ерекше. Қазақстан Республикасында негізгі орта білімнің жаңартылған мазмұнына сай, болашақ информатика мұғалімдерін кәсіби және әдістемелік тұрғыдан даярлау мазмұнын өзгертуді талап етеді. Цифрлық әлемде өмір сүретін қоғам мүшелерін даярлайтын маманнан, ең алдымен, қажетті ақпаратты өз бетімен іздей білу, оны сын тұрғысынан талдау, функционалдық сауаттылығының болуы, танымдық белсенділігінің болуы, жобалық және зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастырып орындай білу, тығырықты жағдайларда жылдам шешім қабылдау және оның ұтымды шешімін таба білу, бәсекеге қабілеттілік пен көшбасшылыққа тәрбиелеу, цифрлық ресурстарды өз бетімен меңгеру және оны кәсіби іс-әрекетінде ұтымды пайдалана білу талап етіледі.

Қазіргі уақытта біздің елімізде жалпы білім беретін орта мектептегі информатика пәні жаңартылған білім мазмұнына сай, үш кезеңмен оқытылады: бастауыш мектептегі информатика, негізгі мектептегі информатика және жоғары сыныптардағы информатика курсы. Бұл аталған іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру үшін жаңартылған білім мазмұнында жобалық іс-әрекетті ұйымдастыру негізінде жүзеге асырылады. Дәлірек айтқанда, бастауыш сыныптардағы информатика курсының мазмұнынан бастап жобалық іс-әрекеттерді орындауға бағытталған. Жобалық іс-әрекет пәнаралық байланысты нығайтып, оқушылардың білімінің тереңдеуіне ықпал етеді. Жаңартылған білім мазмұны бойынша оқытуды ұйымдастыру тек жобалық әдісті ғана емес, сонымен бірге, интерактивті белсенді оқыту әдістерін меңгеруді талап етеді. Сонымен қатар, аталған іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Осы тұста, болашақ информатика мұғалімдерінің ақпараттық – коммуникациялық технологиялар және цифрлық құзыреттілігін қалыптасуы ерекше мәнге ие.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен цифрлық технологиялардың арасында қандай айырмашылық бар деген сұрақтың туындайтыны заңды.

Цифрлық технологиялар ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен құрылады және оның дамып, кеңейтілуі болып табылады, сонымен бірге, пайдаланушы технологияны тұтынушыдан, оны құрушыға айналады. Дәлірек айтқанда, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып, өзі тұтынатын өнімді жасап шығару. Мысалы, АКТ-ны пайдалануға мысал презентация жасауға арналған программалық құралды пайдалана отырып, мәтін, сурет және видеоларды қамтитын, сұрауға жауап беретін программалық өнім құруды түсінеміз. Цифрлық технологияларды пайдалануда орындалатын әрекет түрі басқаша болады. Мысалы, әртүрлі мәліметтер арасындағы қатынастарды анықтайтын желілік диаграмма құру және осы мәліметтерді талдау жатады немесе пайдаланушы өзінің лабиринтін жобалап, программалық қосымшаларды пайдалана отырып, роботтың жүру бағытын анықтауды программалай білуі тиіс. Бұл әрбір адамнан, маманнан цифрлық платформалардың көмегімен өзіне қажетті өнімді өзі құрып, жасауы тиіс екенін көрсетеді. Мұндағы негізгі мәселе цифрлық платформалардың мүмкіндігін пайдаланумен ғана шектелмейді, сондықтан әрбір маманның креативтілігі, шығармашылығы, белсенділігі, ұмтылысы мен проблеманы сыни көзқараспен талдай білуі алдыңғы кезекке шығады. Пайдаланылатын технологиялардың мүмкіндігін білу АКТ-мен орындалатын әрекетті сипаттайды [4].

Қазақстан Республикасында негізгі орта білімнің жаңартылған мазмұнының негізіне алынған құзыреттілік, жүйелік және іс-әрекеттік, жеке тұлғаға бағдарланған оқыту парадигмаларына сәйкес информатика мұғалімінен кәсіби бардар беретін және таңдау курстарын оқыту бағдарламаларын құрастыра білу іскерліктері талап етіледі. Осыған орай, «Жоғары сыныптағы информатиканы оқыту әдістемесі мен теориясы» деп аталатын курс оқытылуы тиіс. Аталған курсты оқытудың мақсаты мен міндеттері:

- информатиканы бағдарлы оқытудың теориясы мен әдістемесі туралы білімді қалыптастыру;

- қоғамдың өмірдің әртүрлі салаларында қызмет істеуге қажетті іскерліктер мен дағдыларды, құзыреттіліктерді қалыптастыратындай білім мазмұнын саралай отырып, информатика саласы бойынша кәсіби бағдарлы, таңдау курстарының мақсаты мен мазмұнын анықтау және оларды оқыту бағдарламаларын құра білу іскерліктерін қалыптастыру;

- білім мазмұны негізделген білім беру парадигмаларына (жүйелік, іс-әрекеттік, жеке тұлғаға бағдарланған және құзыреттілік) сай оқыту процесін ұйымдастыра білу, инновациялық оқыту технологияларын, оның ішінде, цифрлық білім беру ресурстарын пайдалана білу іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру;

- оқушылардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетін, сын тұрғысынан ойлауды дамытуға бағытталған, жобалық іс-әрекет арқылы ұжыммен жұмыс істеуге және көшбасшылыққа

баулуды қамтамасыз ететіндей оқытуды ұйымдастыра білу іскерліктерін қалыптастыруды қамтамасыз етуі тиіс.

Қорытынды. Қазіргі уақытта педагогикалық оқу орындарында педагог мамандар даярлаудағы негізгі проблеманы зерттеушілер педагог мамандар даярлаудың теориялық білімді қалыптастыруға бағытталғандағында, оқыту іс-әрекетін жүзеге асыруға қажетті кәсіби дағдылар жеткіліксіз деп атап көрсетеді [18]. Мұнда екі негізгі мәселені атап көрсетуге болады: біріншіден, пән саласы бойынша жеткілікті деңгейде теориялық білімнің қалыптасуы болса, екіншіден, сол қалыптасқан теориялық білімді практикада жүзеге асыру, теория мен практиканы байланыстыра білу, пәнді оқыту әдістемесін жетік меңгерумен тығыз байланысты. Бұл аталған мәселе пәнді оқыту әдістемесінің мазмұнын жетілдіруді, орта мектепте оқытылатын оқу бағдарламасының мазмұнына сай болуын, информатика пәнін дербес оқыту әдістемесіне басымдылық берілуін талап етеді. Жас информатика мұғалімдерінің пән бойынша теориялық білімінің жеткіліксіз екендігін, оқушыларды пән бойынша олимпиадаға дайындауға, олимпиадалық шығарылған, жауабы бар есептерді талдауға шамасы келмейтіндігін бүгінгі практика көрсетіп отыр. Сонымен, болашақ информатика мұғалімінің кәсіби даярлығы: біріншіден, оқыту процесі жүзеге асырылатын білім стандарты мен оқу бағдарламаларындағы білімді университет қабырғасында толық меңгеруді, негізгі оқыту технологияларымен қатар, цифрлық білім беру ресурстарын білуді, информатика курсының жалпы және дербес әдістемесін меңгеруді, курсты оқытуды сүйемелдейтін программалық құралдардың қызметі мен жұмысын білуді, оқу процесін оқыту мазмұны негізделген парадигмаларға сәйкес ұйымдастыра білуін, оқу материалының мазмұнынан сәйкес оқыту әдістері мен құралдарын тандай білуін, білім нәтижелерін бақылау мен бағалаудың түрлерін білуі және бақылау мен бағалау нәтижелеріне сай оқыту әдістемесін жетілдіре білуін қамтиды. Сонымен бірге, информатика мұғалімінің кәсіби даярлығы пән бойынша әртүрлі сыныптан тыс шараларды (олимпиадаларға дайындау мен ғылыми жоба жұмыстарын) ұйымдастырып, өткізе білуі тиіс. Осы аталған мәселелер информатика мұғалімдерін кәсіби даярлау пәндерінің мазмұнынан көрініс табуы тиіс. Кәсіби тұрғыдан сапалы маман - сапалы білім берудің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы/ "Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Астана қ., 2012, 14 желтоқсан.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы/ «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты», Астана қ., 2012, 27 қаңтар. <https://e-history.kz/kz/contents/view/1370>
3. Қазақстан Республикасында Білім мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жж. арналған мемлекеттік бағдарламасы//Ақорда:Астана, 1 наурыз, 2016 ж.
4. К.З.Халықова Білім беруді цифрлық жүйеге көшірудің өзекті мәселелері// Абай ат.ҚазҰПУ хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. №3(67), 2020. - 38-46 бб
5. Введение в философию : в 2-х ч. : учебник для высш. учеб. заведений / И.Т. Фролов, Э.А. АрабОглы, Г.С. Арефьева [и др.]. – М. : Политиздат, 1989. – 639 с.с.125
6. Слостенин, В.А. Методологическая культура учителя. Формирование профессиональной культуры учителя Текст. / В.А. Слостенин. -М.: Прометей, 1993. С.39-53.
7. Абдуллина, О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования Текст. / О.А. Абдуллина. М.: Просвещение, 1990.-231 с.
8. Гершунский, Б.С. Методологические проблемы прогнозирования развития педагогической науки :Б.С.Гершунский // Методологические проблемы современной педагогической науки и практики :межвуз. сб. науч. тр. – Челябинск : Изд-во ЧГПИ, 1988. с.13-29.

9. Council of the European Union. Conclusions on effective teacher education.// Education, Youth, Culture and Sport Council meeting. Brussel, 20 May 2014(retrieved on 9th February, 2021) https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/142690.pdf
10. 2020-2021 оқу жылында Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан қ.: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттықбілім академиясы, 2020. – 331 б
11. Халықова К.З., Абдулкаримова Г. Педагогикалық информатика. Оқулық. Алматы: Абай ат.ҚазҰПУ,2007 ж.-274 б.
12. Кариев С. Совершенствование обучения информатике в общеобразовательных школах Казахстана// автореф.на соиск.уч.ст.д.п.н. -Москва, 1997.
13. Кузнецов А.А., Захарова Т.Б., Захаров А.С. Общая методика обучения информатике: Учебное пособие для студентов педагогических вузов. Издательство «Прометей», 2016 г.
14. Лантев В.В., Швецкий М.В. Методическая система фундаментальной подготовки в области информатики: теория и практика многоуровневого педагогического университетского образования / В.В.Лантев, М.В. Швецкий. - СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2000. - 508 с.
15. Навыки XXI века: как формировать и оценивать на уроке?<https://edpolicy.ru/form-and-evaluate>
16. Богомолова Е.В. Профессорно-методическая подготовка будущего учителя информатики//Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании»// <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalno-metodicheskaya-podgotovka-buduschego-uchitelya-informatiki>
17. Развитие личности будущего педагога в контексте профессиональной подготовки : монография /Н.В. Инполитова [и др.]. – Шадринск : ШГПИ, 2010. – 244 с.
18. Аккасынова Ж.К. Профессиональная подготовка будущего учителя информатики в условиях международного образовательного кластера // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Физико-математические науки». - Алматы, 2018. - №2 (62). - С.72-75.

References:

1. Qazaqstan Respublikasynyñ Prezidenti N.Ä.Nazarbaevtyñ Qazaqstan halqyna Joldaуy / "Qazaqstan-2050" Strategiasy qalyptasqan memlekettiñ jaña saiasi baғыty. Astana q., 2012, 14 jeltoqsan.
2. Qazaqstan Respublikasynyñ Prezidenti N.Ä.Nazarbaevtyñ Qazaqstan halqyna Joldaуy/ «Äleumettik-ekonomikalыq jañғыrtu – Qazaqstan damuynyñ basty baғыty», Astana q., 2012, 27 qañtar. <https://e-history.kz/kz/contents/view/1370>
3. Qazaqstan Respublikasynda Bilim men ғылымды damytudyñ 2016-2019 jj. arналған memlekettik baғdarlamasy//Aqorda:Astana, 1 nauryz, 2016 j.
4. K.Z.Halyqova Bilim berudi sifrlыq jüiege kösirudiñ özektі mäseleleri// Abai at.QazҰPU habarşysy. Pedagogikalыq ғылымдар seriesy. №3 (67), 2020. - 38-46 bb
5. Vvedenie v filosofiu : v 2-h ch. : uchebник dlä vyssh. ucheb. zavedeni / İ.T. Frolov, E.A. Arabogly, G.S. Arefeva [i dr.]. – M. : Politizdat, 1989. – 639 s.s.125
6. Slastenin, V.A. Metodologicheskaja kultura uchitelä. Formirovanie profesionälnoi kulturey uchitelä Teks. / V.A. Slastenin. -M.: Prometei, 1993. S.39-53.
7. Abdullina, O.A. Obşepedagogicheskaja podgotovka uchitelä v sisteme vysshego obrazovania Teks. / O.A. Abdullina. M.: Prosvesenie, 1990.-231 s.
8. Gerşunski, B.S. Metodologicheskie problemy prognozirovania razvitia pedagogicheskoi nauki : B.S.Gerşunski // Metodologicheskie problemy sovremennoi pedagogicheskoi nauki i praktiki : mejvuz. sb. nauch. tr. – Cheläbinsk : İzd-vo CHGPI, 1988. c.13-29.
9. Council of the European Union. Conclusions on effective teacher education.// Education, Youth, Culture and Sport Council meeting. Brussel, 20 May 2014(retrieved on 9th February, 2021)

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/142690.pdf 10. 2020-2021 oqu jylynda Qazaqstan Respublikasynyñ bilim beru üiymdarynda oqu prosesin üiymdastyruyñ erekselikleri turaly: Ädistemelik nūsqau hat. – Nūr-Sūltan q.: Y.Altynsarin atyndaǵy Ūltyqbilim akademiasy, 2020. – 331 b

11. Halyqova K.Z., Abdulkarimova G. *Pedagogikalyq informatika. Oqulyq*. Almaty: Abai at.QazŪPU, 2007 j.-274 b.

12. Kariev S. *Sovershenstvovanie obucheniya informatike v obšebrazovatelnyh školah Kazahstana*// avtoref.na soisk.uch.st.d.p.n. -Moskva, 1997.

13. Kuznesov A.A., Zaharova T.B., Zaharov A.S. *Obšaaia metodika obucheniya informatike: Uchebnoe posobie dlä studentov pedagogicheskikh vuzov*. Izdatelstvo «Prometei», 2016 g.

14. Laptev V.V., Šveski M.V. *Metodicheskaia sistema fundamentälnoi podgotovki v oblasti informatiki: teoria i praktika mnogourovnevo pedagogicheskogo universitetskogo obrazovaniya / V.V.Laptev, M.V. Šveski. - SPb.: Izd-vo Sankt-Peterburskogo un-ta, 2000. - 508 s.* 15. *Navyki XXI veka: kak formirovät i osenivät na uroke?*<https://edpolicy.ru/form-and-evaluate> 16. Bogomolova E.V. *PROfessionälno-metodicheskaia podgotovka budušego uchitelä informatiki*//Teks nauchnoi stati po spesiälnosti «Nauki ob obrazovanii»// <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalno-metodicheskaya-podgotovka-buduschego-uchitelya-informatiki>

17. *Razvitie lichnosti budušego pedagoga v kontekste profesionälnoi podgotovki : monografiya /N.V. İppolitova [i dr.]. – Šadrinsk : ŠGPI, 2010. – 244 s.*

18. Akkasynova J.K. *Profesionälnaia podgotovka budušego uchitelä informatiki v usloviah mejdunarodnogo obrazovatel'nogo klastera* // Vestnik KazNPU imeni Abaia. Seria «Fiziko-matematicheskie nauki». - Almaty, 2018. - №2 (62). - S.72-75.

MPHTI 14.07.01

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.09>

Saudabayeva G.S.¹, Sholpankulova G.K.², Toleukhanova A.D.³

¹Kazakh National Pedagogical University named after Abay,
Almaty, Kazakhstan

²L.N. Gumilyov Eurasian National University
Nur-Sultan, Kazakhstan

³S.Amanzholov East Kazakhstan University,
Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF DIAGNOSTIC COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS – PSYCHOLOGISTS

Abstract

The article is devoted to the formation of diagnostic competence of future teachers-psychologists. Some aspects of the prerequisites for the formation of diagnostic competence are considered. Diagnostic competence is characterized as a new environment of human life and a factor of social change. The concepts related to diagnostic competence are analyzed on the basis of the analysis of scientific research of foreign, Russian and domestic scientists. Of particular importance in the education system is the issue of studying the experience of implementing the diagnostic competence of future educational psychologists. The article analyzes the main theoretical approaches in scientific research on the issues of diagnostic competence of future educational psychologists in the context of cultural and national values. An excursion into the history of the problems of diagnostic competence of future educational psychologists was conducted. Based on the analysis of scientific studies of Russian and domestic scientists, it was

decided to determine the main methodological approaches to the diagnostic competence of future educational psychologists. When considering this issue, it is necessary to pay special attention to the historical, cultural and spiritual values of the ethnic group, along with modern socio-cultural realities. There is an urgent need for an interdisciplinary study of the problems of diagnostic competence of future educational psychologists

Keywords: competence, diagnostic competence, education, future specialists, teacher-psychologist, professional competence, professional training.

Г.С.Саудабаева¹, Г.К.Шолпанқұлова², А.Д.Төлеуханова³

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

*²Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан*

*³С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Өскемен қ., Қазақстан*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ДИАГНОСТИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақала болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзіреттілігін қалыптасыру мәселелеріне арналған. Диагностикалық құзіреттілік қалыптасуының алғышарттарының кейбір аспектілері қарастырылады. Диагностикалық құзіреттілік адам өмірінің жаңа ортасы және әлеуметтік өзгерістер факторы ретінде сипатталады. Шетелдік, ресейлік және отандық ғалымдардың ғылыми зерттеулерін талдау негізінде диагностикалық құзіреттілікке байланысты ұғымдар талданған. Білім беру жүйесінде болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзіреттілігін жүзеге асыру тәжірибесін зерттеу мәселесі ерекше маңызға ие. Мақалада мәдени, ұлттық құндылықтар контекстіндегі болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзіреттілік мәселелері бойынша ғылыми зерттеулердегі негізгі теориялық тәсілдер талданды. Болашақ педагог-психологтардың әлеуметтік құзіреттілігін әлеуметтік құзіреттілік мәселесі тарихына экскурс жасалды. Ресейлік және отандық ғалымдардың ғылыми зерттеулерін талдау негізінде болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзіреттілігінің негізгі әдіснамалық тәсілдерді анықтауға әрекет жасалды. Осы мәселені қарастыруда этностың тарихи-мәдени және рухани құндылықтарына қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени болмыстармен бірге ерекше назар аудару қажет. болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзіреттілігінің мәселелерді пәнаралық зерттеу қажеттілігі өзекті болып отыр.

Түйін сөздер: құзіреттілік, диагностикалық құзіреттілік, білім беру, болашақ мамандар, педагог-психолог, кәсіби құзіреттілік, кәсіби даярлық.

Г.С.Саудабаева¹, Г.К.Шолпанқұлова², А.Д.Төлеуханова³

*¹Казахский национальный педагогический университет им. Абая
Алматы, Казахстан*

*²Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева
Нур-Султан, Казахстан*

*³Восточно-Казахстанский университет им.С.Аманжолова,
Усть-Каменогорск, Казахстан*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДИАГНОСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Аннотация

Статья посвящена формированию диагностической компетентности будущих специалистов педагог-психологов. Рассмотрены некоторые аспекты предпосылок формирования диагностической компетентности. Диагностическая компетентность характеризуется как новая среда жизни человека и фактор социальных изменений. Понятия, относящиеся к диагностической компетенции, анализируются на основе анализа научных исследований зарубежных, российских и отечественных ученых. Особое значение в системе образования имеет вопрос изучения опыта реализации диагностической компетентности будущих специалистов педагог-психологов. В статье проанализированы основные теоретические подходы в научных исследованиях по вопросам диагностической компетентности будущих специалистов педагог-психологов в контексте культурных, национальных ценностей. Был проведен экскурс в историю проблем диагностической компетентности будущих специалистов педагог - психологов. На основе анализа научных исследований российских и отечественных ученых было решено определить основные методологические подходы к диагностической компетентности будущих специалистов педагог-психологов. При рассмотрении данного вопроса необходимо уделить особое внимание историко-культурным и духовным ценностям этноса наряду с современными социально-культурными реалиями. Актуальна необходимость междисциплинарного изучения проблем диагностической компетентности будущих специалистов педагог-психологов.

Ключевые слова: компетентность, диагностическая компетентность, образование, будущие специалисты, педагог-психолог, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка.

Introduction. Modernization in all spheres of life of our society, including education, depends on the global and historical processes of the modern world. Accordingly, new social requirements are set to achieve a high level of quality of vocational education that meets international standards. It is necessary to train a qualified specialist who is fluent in the basic components of basic education, tools that ensure efficiency, flexibility, purposefulness, consistency in professional activities, able to solve non-standard professional tasks and ready to realize their creative potential.

The President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev stressed the importance of improving the quality of human capital and the competitiveness of graduates. Nursultan Nazarbayev noted in the Nation's Plan "100 concrete steps" to implement five institutional reforms [1], as well as reflected in the main documents in the field of education: the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" [2], Continuing Professional Pedagogical Education of the Republic of Kazakhstan concept of transmission development [3], etc.

In addition, the State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2016-2019 provides for the training of highly educated professionals, including improving the quality of psychological and pedagogical education [4].

The modernized education system has shown the psychological and pedagogical aspects of the organization of the educational environment, its impact on the development of the individual, and, accordingly, the urgency of training to work effectively in this environment. Thus, diagnostic competence provides the basic skills of psychological and pedagogical staff as a universal tool to ensure the effectiveness of the educational process.

Methods and materials. The level of study of various aspects of the formation of diagnostic competence in professional practice is also reflected in the work of foreign researchers: Klug J.,

Bruder S. , Kelava A., Spiel C., Schmitz B. Reulecke W., Rollett B., Mauermann, V.I. Dolgova, V.K. Shayakhmetova, T.V. Kupriyanchik, V.V. Belikova, whose work contributed to the creation of a theoretical basis for the study of the formation of diagnostic competencies of teachers-psychologists in the field of education.

Problems of formation of competence skills are also considered in the works of domestic scientists: future teachers: K.S. Ahmetkarimova, S.Sh. Praliev K.K. Zhanpeisova, N.N. Khan, H.T. Sheriezdanova, A.D. Abisheva, the university prepares students: G.A. Kasen, A.B. Otalbaeva, A.Zh. Sapargalieva, K.S. Ahmetkarimova, P.Z. Ishanov, G.B. Beisenbekova, S.S. Seitenova, Sh.A. Muhangalieva, A.S. Magauova, Zh.Kh. Salkhanova, retraining of specialists of educational organizations in the system of advanced training: A.A. Zhaitapova, G.A. Rudik, E.V. Beloshnichenko, A.S. Satyvaldieva, A.V. Senichkina, Sh.T. Taubaeva.

The analysis shows that the methodological, technological, didactic and methodological aspects of the formation of diagnostic competencies of future teachers and psychologists have contributed to the development of professional skills among psychologists and pedagogical support of the educational process for several years: G.Zh. Lektorava, R.Zh. Aubakirova, G.S. Tursungozhinova, U.B. Tuleshova, N.S. Zhubanazarova, P.Sh. Makhanova, K.Zh. Torebaeva, M.K. Akimova, A.V. Hutorskoy, A.K. Mynbaeva, Z.M. Sadvakasova, B.A. Turgunbaeva, B.T. Kenzhebekov [4].

If we talk about the history of the formation of diagnostic competencies of future pedagogical psychologists, then as early as the 70s of the twentieth century, the term "competence" was widely used in Europe and the United States in connection with the privatization of education. At that time, the idea was quite simple: teaching should not be limited to the basics of science and appropriate teaching methods, it is necessary to try to develop the micro-environment in the classroom, all levels of interpersonal relationships. The action did not go beyond the educational process at school.

We will focus on the content of the conceptual threshold on this issue. If S.I. In Ozhegov's Russian dictionary, the term "competent" has several meanings: knowledgeable, informed, authoritative in any field, competent: then the concept of "competence" is interpreted as a range of questions that someone knows well, or a range of powers, rights .

In the modern foreign dictionary, the term "competent" refers to "a person who has competencies within the powers of an institution, a person or service, issues under the control of someone. There is also a second meaning: the field of questions with the knowledge and experience of that person. In addition, the word "competere" in French means to demand, to conform, to be valid; In Latin, "competens" means "corresponding, capable", in English, "competence" is translated as "ability or competence". [5].

Competence is a phenomenon ("circle of questions"), and competence is a personality trait. So, these terms are two separate concepts. Competence is a synthesis of knowledge and experience in any field (A.V. Surygin). Taking into account these definitions, we propose the following definition of the term "competence": "Competence is a set of knowledge, skills and abilities that a student must acquire during training and ultimately form his competence in any field."

According to A.I. Surygin, competence is a set of questions that an individual knows well and has knowledge and experience in it, and competence is a personality-based qualities of a person. Competence is the content of knowledge that participants form in the future.

Competence is a universal and pragmatic concept, which contributes to the systematic analysis of abilities, high psychological and intellectual openness to innovative changes in the environment, behavior and attitudes, a culture of thinking as a basic condition for social life, a constant desire for continuous self-improvement M.H. Baltabaev [6].

We refer to the definition of competence proposed by A.V. Khutorskoy, according to the author, competence is a set of interrelated qualities (knowledge, skills, abilities) that are given in relation to a particular subject or process and require qualitative and productive action.

Research results. N.B. Lavrentieva, O.M. Kuzevanova According to (2008), the concept of competence in the system of "knowledge", "skills" and "skills" has a wide meaning, as it is not only

cognitive (knowledge) and operational-technological (skills), but also motivational, ethical, technological (value orientation). , social and behavioral components. According to the authors, the acquisition of competencies requires mental organization, meaningful intellectual development: abstract thinking, self-examination, self-determination, self-esteem, critical thinking. It can be said that the concept of "competence" consists of not only cognitive, but also motivational, "communicative" and regulatory components. [7]

B.T. Kenzhebekova reveals the essence of the concept of competence as the readiness and ability of a person to apply theoretical knowledge and practical skills to solve certain problems. It should be noted that the concept of "readiness" is used to define the meaning of the situation, in the sense of "... everything is made for something, everything is ready", and ability - "...ability to do, as well as the ability to do something" . Comparing the concepts of "competence" and "competence", the researcher, in addition to professional knowledge and skills that characterize "competence" qualification, the following qualities, namely initiative, association, ability to work in a team, communication skills, reading, assessment, logical thinking, information selection and application shaft, etc. consists of.

Competence - the re-emergence of the subject of activity (possession, acquisition of appropriate competencies by the person who contributes to his personal relationships and the essence of the activity), which is formed in the process of professional training, provides a systematic view of knowledge, skills, abilities and personal qualities.

Sh.T. Taubayeva, AK Mynbaeva, Z.M. Sadvakasova describes competence as a goal and competence as a result.

Summarizing the above, we conclude that competence is the ability to perform quality tasks that ensure the fulfillment of professional tasks, achievement of goals, results..

We consider the concept of diagnostic competence, presented in the psychological and pedagogical literature. About future social pedagogues O.V, Vechkanova and L.N. Titova's research, diagnostic competence is considered as a preparation for the synthesis of a positive attitude of future social educators to diagnostics, the use of psychological and pedagogical knowledge and skills in the study of participants and school staff in the context of practical pedagogical activity. [8]

O.I. Dorofeeva considers diagnostic competence as a whole of theoretical and practical training of the teacher necessary for implementation of diagnostic activity for the solution of professional problems and tasks arising in real professional pedagogical activity. In addition, according to the researcher, the presence of diagnostic competence allows a specialist to competently and professionally identify issues of personal development of students, gaps in knowledge and its causes, to select the content and methods of teaching, ie to effectively carry out professional activities in new organizational and pedagogical conditions. [14].

E.P. Ivutina diagnostic competence of the future teacher according to Ivutina - a tool to improve the professional activity of the teacher [9]

The authors G.A. Ryazanov, E.P. Ivutina believes that the basis or model of the formation of diagnostic competence is the diagnostic position, which consists of a system of strong views, beliefs and goals of the future specialist in the process of full and in-depth knowledge of the forms of professional activity at all stages of diagnostic activity.

A.V. Furlitova defines the criteria, indicators and levels of formation of diagnostic competence of the social pedagogue. At the same time, it rejects all modern definitions of the concept and gives its author's definition, ie diagnostic competence is the integrity of theoretical and practical training for diagnostic activities: integrated personality quality, ability to diagnose, ability to make diagnostic hypotheses, real psychological and pedagogical activity The solution of problems and tasks that arise in such situations is to make regular additions to its target activities.

Among the specialists who considered diagnostic competence as an integral part of the research competence of future specialists, S.S. Seitenova, Sh.A. Mukhangalieva can be mentioned.

L.N. Voloshina, G.E. Vorobyov, N.D. Lashchenko, considering the formation of diagnostic competence in the context of professional training of future educators, concludes that the presence of diagnostic competence helps a young teacher to professionally identify issues of personal development, to choose the right methods of development, teaching and education, to effectively carry out professional activities in new pedagogical conditions..

Discussion of the research result. Thus, at this stage of the study, it can be concluded that the views of researchers on the concept of "diagnostic competence" are not uniform, a sufficiently broad terminological apparatus is used to define it. The concept of "diagnostic competence" is often often synonymous with the concepts of "pedagogical and psychological diagnostics".

It should be noted that the concept of "diagnostic competence" has not been sufficiently analyzed in various literary sources. However, today there are preconditions that allow us to study the theoretical essence of this concept.

As it turned out, the multifunctionality of the application of the concept in the definition of diagnostic competence sets tasks as an integrated complex character of the teacher-psychologist, as a subject of professional activity. However, diagnostic competence in this quality is not considered in the traditional psychological and pedagogical literature. Accordingly, there is no generally accepted interpretation of this concept, which creates certain difficulties in its practical application and comparison of data from various psychological and pedagogical studies.

Thus, despite the fact that the concept of "diagnostic competence" is available in everyday terms, it is quite difficult to give it a complete and accurate scientific definition. However, in our opinion, diagnostic competence should be a professionally significant and professionally conditioned quality of a teacher-psychologist.

We agree with many authors that diagnostic competence can be formed in different processes of activity and is reflected in how successfully a person performs this function. Here the main task in helping the future teacher-psychologist to acquire diagnostic competence is the organization of the process.

There is a need in the education system for a specialist who is able to effectively organize interaction and interaction, and therefore the process of training psychological and pedagogical staff in higher education determines the demand for specialists in this field, who have the skills and qualities of the industry. requires innovation in training for relevant specialties.

N.O. Perepelkina in her work, emphasizes the important role of psychodiagnostics in the work of a teacher-psychologist. Methods of psychodiagnostics, specific methods and test procedures, professional and ethical principles of psychological research, requirements for the selection, organization and conduct of psychodiagnostic methods, psychological mechanisms of interpersonal and intergroup interaction are important in the diagnostic work of a teacher-psychologist. [10].

V.I. Dolgova defines the professional activity of a teacher-psychologist through the formation of professional competencies in the process of professional training. At all stages, including the period of professional training, his condition, professional activity, determines the development of the person in the profession, in particular, contributes to the formation of important professional qualities of the person, is particularly valuable in our study and finds its image.

In the context of the competence-oriented paradigm of education, the important purpose of training teachers-psychologists is the formation of personal qualities, as well as general cultural and professional competencies of students, the development of skills in research, organizational and managerial, experimental-analytical, production-technological and teaching activities. . Upon graduation, a teacher-psychologist must not only acquire knowledge related to his subject, but also acquire a sufficient set of personal qualities and competencies.

The researcher A. Zh. Sapargaliyeva noted in her dissertation on the improvement of professional training of teachers and psychologists as assistant specialists, the issue of professional training of teachers and psychologists is not fully defined and now it is necessary to determine its scientific basis. In addition, his study identified the following types of professional activity of a teacher-psychologist as an assistant specialist: psychodiagnostic, corrective-developmental,

consulting, preventive, evaluative, predictive, methodological, managerial. As you can see, psychodiagnostic services are the first, the initiators of other activities. In the model of professional training of a teacher-psychologist as an assistant, his procedural component is represented by technological skills, one of which is the ability to diagnose the personality and the educational process. Although there is no mention of the diagnostic competence of the specialist in the work, the author gives priority to the diagnostic components of the professional training of future teachers and psychologists. [11]

Researchers M.R. Bityanova, A.G. Shmelev et al. In the implementation of psychodiagnostic activities gives priority to the following professionally important qualities: knowledge of the basics of psychodiagnostics, skills and abilities of psychodiagnostic work (skills and abilities to organize and conduct psychological research, mastering methods and techniques of psychological diagnostics, mathematical data processing, psychological conclusions for the child, team, etc. .b.), accuracy in reporting data, objectivity, high accuracy in data processing.

G.O. Abdullayeva works as a teacher-psychologist in various fields of education - preschools, schools, special correctional centers, colleges, etc. describes as a working specialist. This activity is aimed at maintaining the psychological health and personal development of students. He believes that the teacher-psychologist in his professional activity identifies the difficulties that arise in the process of personal development of the participants with the help of psychoprophylactic, psychodiagnostic, psycho-correctional, counseling and correctional work. It helps participants, teachers, parents to solve personal, professional and other problems. On the basis of psychological and pedagogical diagnostics determines the readiness of participants to learn in the transition from one age group to another and selects methods, forms and tools of teaching or educational program according to the level of psychological development of the person. He works closely with the entire teaching staff, plans and develops diagnostic, corrective, developmental programs of educational activities, taking into account the personal characteristics and age of the participants. [12]

Conclusion. It should be noted that the study of psychological and pedagogical literature in order to determine the content of the concept of diagnostic competence allowed to identify the most widely used areas of this concept, ie, in general, educational, general pedagogical and personal areas. Each area offers its own meaning, giving specificity and ambiguity to the content of this concept. According to the analyzed sources, the issue of formation of diagnostic competence of future teachers-psychologists in the system of university education is relevant and finding a solution requires the widespread use of psychological and pedagogical knowledge. Important factors that determine the effectiveness of this process include the motivation of future teachers and psychologists to study and future careers, the presence of the necessary value beliefs, organizational, communicative, reflexive abilities and adequate self-esteem. "Considering the views of various authors in the study, we consider the formation of diagnostic competence of the future teacher-psychologist, the systematic qualities integrated in the educational process of the university, the ability to perform independent actions, skills, intentions and knowledge to work with diagnostic methods. a process that motivates them to analyze the progress and results of their decisions, to make targeted adjustments to their actions on a regular basis.

References:

1. S. Praliev J., Zhampeisova K. K., Khan N.N. and others. *Conceptual bases of system modernization of pedagogical education of RK // Pedagogy and psychology - 2015 - №1. - P. 44-60*
2. Abisheva E.D. *Psychological support of the activity of the psychologist of the preschool organization: author's ref. ... Cand. psychol. science. – Almaty, 2005.-26 p.*
3. Kasen G.A. Otarbaeva A.B. *Introduction to psychological and pedagogical activity: textbook. - Almaty: Alisher, 2011 – 160 p.*
4. Ahmetkarimova K.S. *Development of diagnostic activity of future teachers: Author's dissertation - Ph.D. - Karaganda, 2004. - 28 p.*

5. *Ishanov P.Z. Beisenbekova G.B. Basics of psychological and pedagogical diagnostics: Textbook. Karaganda: "SANAT - Polygraphy" -2006. -170 p.*

6. *Seitenova S.S. Mukhangalieva Sh.A. Development of research competence as a criterion of success of the future teacher // International Journal of Experimental Education.– 2013. – № 8. – P. 56-59.*

7. *Magauova A.S. Salkhanova Zh.Kh. Formation of professional competencies of future teachers-psychologists // Bulletin of KazNPU named after Abay, series "Psychology".- №1(54)-2018.- P.15.*

8. *Zhaitapova A.A. Rudik G.A. Beloshnichenko E.V. Satyvaldieva A.S. Pedagogy of the 21st century on the threshold of schools / information-methodical digest / Almaty - RIPKSO, 2009.-304 p.*

9. *Taubaeva Sh.T. Competent approach to the structure of methodological knowledge of pedagogy. - Almaty. Kazakh University. 2009.- 90 p.*

10. *Lekerova G.Zh. Psychological and pedagogical diagnosis of personality: textbook, Shymkent .: Nurlybeyne,2011.- 132 p.*

11. *Aubakirova R.Zh., Tursungozhinova G.S. and others. Diagnostic tools to help school teachers. Educational-methodical manual. GU named Shakarim.- Semey, 2014. – 96 p.*

12. *Tuleshova U.B. Psychological and pedagogical diagnosis of the individual: textbook Almaty: Kazakh University, 2012.- 141p.*

МРНТИ 14.37.29

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.10>

А.К. Сатынская¹, А.М. Утилова¹

¹*Павлодарский педагогический университет,
г. Павлодар, Казахстан*

ПРОФЕССИОГРАММА ПЕДАГОГА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Одним из основных условий инклюзивного образования является профессиональная компетентность педагога. Профессиональная компетентность педагога обеспечивает обучение, воспитание и развитие детей с ограниченными возможностями здоровья. В условиях инклюзивного образования подготовке педагогов к работе с детьми имеющими ограниченные возможности здоровья должно уделяться особое внимание.

Особенность организации образовательной и коррекционной работы с детьми, имеющими нарушения развития, обуславливает необходимость специальной подготовки педагога, обеспечивающего интегрированное образование. Педагог образовательного учреждения должен знать основы коррекционной педагогики и специальной психологии. Он также должен иметь четкое представление об особенностях психофизического развития детей с ограниченными возможностями здоровья, о методиках и технологиях организации образовательного и реабилитационного процесса таких детей. Успешно работать с детьми, имеющими нарушения развития, не могут люди, не получившие специального образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, профессиональная компетенция, образовательная потребность

А.К.Сатынская¹, А.М.Утилова¹

¹*Павлодар педагогикалық университеті
Павлодар қ., Қазақстан*

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГЫНЫҢ ПРОФЕССИОГРАММАСЫ

Аңдатпа

Инклюзивті білім берудің негізгі шарттарының бірі, педагогтардың кәсіби құзыреттілігі болып табылады. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды, тәрбиелеуді және дамытуды қамтамасыз етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеуге мұғалімдерді дайындауға ерекше назар аудару керек. Даму бұзылыстары бар балалармен білім беру және түзету жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшелігі, интеграцияланған білім беруді қамтамасыз ететін мұғалімнің арнайы дайындығын қажет етеді.

Педагог білім беру мекемесінің білуі тиіс негіздері, коррекциялық педагогика және арнайы психология. Сондай-ақ, ол мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық дамуының ерекшеліктері туралы, осындай балалардың білім беру және оңалту процесін ұйымдастырудың әдістері мен технологиялары туралы нақты түсінікке ие болуы керек. Арнайы білім алмаған адамдар даму бұзылыстары бар балалармен сәтті жұмыс жасай алмайды.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, кәсіби құзыреттілік, білім беру қажеттілігі

A. K. Satynskay¹, A. M. Utilova¹

*¹Pavlodarsky Pedagogical University,
Pavlodar, Kazakhstan*

JOB ANALYSIS OF TEACHER IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

One of the main conditions for inclusive education is the professional competence of teachers. The professional competence of the teacher ensures the education, upbringing and development of children with disabilities. In the context of inclusive education, special attention should be paid to the training of teachers to work with children with disabilities. The peculiarity of the organization of educational and correctional work with children with developmental disabilities requires special training of a teacher who provides integrated education. The teacher of an educational institution must know the basics of correctional pedagogy and special psychology. They should also have a clear understanding of the peculiarities of the psychophysical development of children with disabilities, the methods and technologies of organizing the educational and rehabilitation process of such children. People who have not received special education cannot successfully work with children with developmental disabilities.

Keywords: inclusive education, professional competence, educational need

Введение. В данное время инклюзивное образование принято считать одним из важных направлений развития систем образования во многих странах, и в Казахстане в том числе. Можно сказать, что инклюзивное образование в настоящее время - это мировая тенденция.

Международная программа ЮНЕСКО «Образование для всех» понятие инклюзивное образование рассматривается как паритетная возможность для всех учащихся получить качественное образование. В программе также говорится и о том, что невзирая на возраст, половую, социально-экономическую, этническую, религиозную принадлежность и географическое местоположение, каждый ребенок имеет право на развитие своего потенциала.

Сегодня инклюзивное образование трактуется как система обучения и воспитания, где удовлетворяются потребности обучающихся имеющих различного рода нарушения в развитии. Конечно, для этого во всех учреждениях образования должны создаваться

необходимые условия, каждого учащегося на до вовлекать в учебно-воспитательный процесс.

Несомненно, инклюзивное образование имеет отношение ко всем субъектам учебно-воспитательного процесса. Субъектами учебно-воспитательного процесса являются учащиеся с ограниченными возможностями здоровья и их родители, нормативно развивающиеся учащиеся и их родители, педагоги и другие специалисты образовательного пространства, администрация учреждения образования и педагоги дополнительного образования (если это учреждение дополнительного образования.)

Основываясь на эти факты учреждение образования свою деятельность должна строить не только на том, что создала специальные условия для обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями, но и на обеспечение взаимопонимания между субъектами учебно-воспитательного процесса. Например, взаимоотношение между педагогами или специалистами в области коррекционной и общей педагогики, детьми с особыми потребностями и их здоровыми ровесниками.

Материалы и методы исследования. Практика показывает, что на пути становления инклюзивное образование сталкивается с различного рода барьерами. С данным мнением согласны и авторы многих учебников, пособий по инклюзии, некоторые из них подчеркивают, что все барьеры схожи по своему содержанию. Например, Л. Г. Король в своей статье «Инклюзивное образование: проблемы социальной интеграции и адаптации лиц с ограниченными возможностями здоровья» [1, с.107] рассматривает барьеры, которые мешают развитию инклюзивного обучения. К ним он относит следующее:

1. Неодобрение данной идеи со стороны «обычных» детей и их родителей. Утверждая идею о том, что инклюзивному образованию нет альтернативы, приходится вместе с тем признать, что инклюзия, способствующая налаживанию социального взаимодействия нормативно развивающихся и проблемных детей, вызывает порой проблемы, которые возникают у «обычных» детей и их родителей. Иногда многие родители опасаются того, что дети, требующие особой поддержки, могут задерживать развитии их детей, обучаясь с ними в одном классе.

2. Не конкретные, неопределенные границы инклюзивного обучения. Данная проблема очень важна поскольку она порождает следующие вопросы:

- Надо ли включать в инклюзивное обучение всех умственно отсталых детей?

- Есть ли необходимость инклюзировать всех умственно отсталых детей, даже детей с грубо выраженной интеллектуальной недостаточностью, осложненной моторными и поведенческими нарушениями?

3. Нехватка специалистов, которые смогли бы работать в равной степени с нормативно развивающимися и проблемными детьми. Опыт по внедрению инклюзивного обучения показывает, что среди работающих в этом направлении учителей и других специалистов никто не соответствует профессиональным требованиям, которые необходимы для данной формы обучения. Данных специалистов готовят через переподготовку, обучение. Поэтому данный вопрос требует нового подхода в своем решении. Следует продумать систему подготовки педагогов и повышения их квалификации.

4. Отсутствие в обществе позитивного мнения относительно инклюзивного обучения. Общество еще не готово принять положение о равенстве прав всех детей без исключения на реализацию их образовательных возможностей и терпимое сосуществование в социуме. Существование этого барьера свидетельствует о том, что обществу необходимо принять философию инклюзивного образования, но это долгосрочная перспектива.

Конечно, для развития инклюзивной формы обучения необходимы дополнительные усилия. Эти усилия должны проявить представители власти все уровней. Необходимо разработать новые нормативно - правовые документы по реализации инклюзивного образования. Следует провести дополнительные работы по адаптации городской (сельской) и образовательной инфраструктуры к внедрению инклюзии. Также надо разработать

соответствующие образовательные программы по обучению детей, продумать механизм подготовки и переподготовки специалистов [1, с. 108].

Результаты исследования. Анализируя проблемы внедрения инклюзивного обучения, надо обратить внимание на техническую составляющую данного вопроса. Внимания требует психолого-педагогический аспект этого вопроса. Если в реализации инклюзивного образования будут отсутствовать профессиональные специалисты, то конечно не будет систематической работы. Процесс обучения детей, имеющих особые образовательные потребности будет обречен. Чтобы этого не допустить, родители, педагоги и другие специалисты должны создать для ребенка соответствующие условия и не мешать ему развиваться. В этой ситуации надо помнить, что при инклюзивном обучении ребенку необходима психолого-педагогическая поддержка. Во многих странах, где процесс обучения нетипичных детей стала нормой, психолого-педагогическая поддержка производится разными способами. Например, организация курсов повышения профессиональной компетентности учителей. Данную работу проводят государственные органы, которые обеспечивают реализацию права каждого гражданина на получение образования. Содержание таких курсов должно быть направлено на разъяснение педагогам некоторых особенностей развития детей с ограниченными возможностями здоровья.

Многие эксперты считают, что в Казахстане развитие системы инклюзивного образования должно идти эволюционным путем включая следующие этапы:

1.Согласование процессов по совершенствованию нормативно-правовой базы, дать оценку возможностям образовательных организаций создавать условия для инклюзивного образования.

2.Подготовка и повышение квалификации педагогов и специалистов в области инклюзии.⁴

3. Разрабатывать и совершенствовать методические разработки в области инклюзивного обучения, воспитывать толерантность и готовность у родителей и детей к обучению в условиях инклюзии.

Дискуссия (Обсуждение результатов). Опыт многих зарубежных стран показывает, что интегрированное обучение имеет большое значение для всех участников образовательного процесса. Это связано с тем, что интегрированное обучение способствует формированию у здоровых детей толерантное отношение к физическим и психическим недостаткам нетипичных ровесников, чувство взаимопомощи и стремление к сотрудничеству. Следует заметить, что при таком обучении у детей с ограниченными возможностями здоровья происходит положительная интеграция, которая позволяет в полной мере реализовать потенциал развития и обучения таких детей.

Инклюзивное образование имеет и свои экономические перспективы, которые направлены на подготовку конкурентоспособного специалиста. Ребенок с ограниченными возможностями здоровья, обучаясь в школе, сам учится решать свои проблемы, сам себя сможет обеспечить и его жизнь не будет зависеть от помощи государства или других организаций. Получая полноценное интегрированное образование, дети с ограниченными возможностями здоровья в обществе найдут свою нишу и смогут смягчить социальное неравенство.

Исходя из этого следует утверждение, что если общество неинклюзивно, то в нем инклюзивное образование не будет развиваться. Оно помогает человеку удовлетворять свои потребности в получении образования, в развитии и несомненно здесь важным является поддержка общества. Инклюзию мы должны рассматривать как процесс, направленный на включение всех членов общества в социальную жизнь. В этой ситуации мы говорим о повседневной реализуемой практике о стирании всех возможных барьеров. Ребенок, независимо от особенностей здоровья, национальности, религии, пола и других отличий должен быть принят обществом. Именно в отличиях инклюзия призывает видеть ресурс развития общества, а не трудность, которую надо преодолевать. Инклюзивное общество

должно стремиться поддерживать разнообразие, а не стирать различия. Анализируя это, мы можем сказать, что, инклюзия подводит к тому, что мы должны отказаться от мысли, что для того, чтобы быть нужным обществу, лица с ОВЗ должны стать «нормальными». В данном случае важным является индивидуальные особенности человека, его ценности для общества. В данном контексте надо понимать, что для устойчивого развития инклюзивного образования нужны социальные инвестиции [2, с.29].

Инклюзивное образование задает новую парадигму общественной жизни, социальному укладу. Инклюзия требует серьезных преобразований социальных институтов. Конечно же, преобразованию должны подвергнуться социальные процессы и социальные практики. Они, в свою очередь должны привести к достижению максимальной общности каждого человека с другими людьми и обществом в целом. Сегодня наше общество должно заниматься смещением привычной парадигмы в общественном сознании, при положительном решении данного вопроса не будет необходимости думать о следующем:

- о подготовке ребенка с ОВЗ к обучению в инклюзивных условиях;
- о том, как ребенок с ОВЗ адаптируется в школе;
- о том, что образовательный процесс неготов к обучению детей с ОВЗ.

В случае, если произойдут изменения в сознании общества нам не придется думать о том, как решить те барьеры, которые возникли с внедрением инклюзии. В школах были подготовлены учебные планы, программы, которые будут удовлетворять потребности детей с ОВЗ, где даже возможно и концентрировать ресурсы для расширения этих возможностей.

Инклюзия предполагает новый подход к социальному устройству, а следовательно, требует трансформации социальных институтов. Она не может быть искусственно выращена, насаждена или привнесена как более прогрессивное явление. Должно быть понимание того, что развитие инклюзии может идти только путем конструирования социальных институтов. Социальные институты должны направить все аспекты жизни общества на удовлетворение биологических, социальных и психологических потребностей всех лиц без исключения.

Дети с ОВЗ в обществе не должны чувствовать ощущения ненужности, одиночества. У них не должно быть отчуждения через переживание общности, дружбы, любви, признания. В этом и заключается основная мысль развития инклюзии. Она должна быть направлена на оказание поддержки всеми социальными институтами таких детей. Несомненно, создание доступной среды и преодоление социальных рисков инклюзии – это лишь начало развития инклюзивных процессов. Устойчивое развитие инклюзивных процессов требует преодоления барьеров как на уровне конкретного человека, так и в общественном сознании, на уровне всего общества. Однозначно, механизмы инклюзии имеют социальную природу. М. С. Астоянц и И. Г. Россихина считают, что социальное исключение возникает вследствие множества нарушений подсистем общества, а не по причине биологических или психических нарушений конкретного человека [3, с.51].

В условиях инклюзивного образования одним из важных направлений деятельности является развитие кадрового потенциала. Конечно, реализующие программу инклюзивного образования педагоги, должны обладать необходимым компетенциями, нужными им для создания условий развития детей. В данном случае ключевую роль играет профессиональная компетентность педагога работающего с детьми ОВЗ. В отечественной психолого-педагогической литературе 90-х гг. XX века понятие «профессиональная компетентность педагога» широко рассматривалась и анализировалось. Исследователи Е.В. Бондаревская, Е. В. Попова, А. И. Пискунов понятие «профессиональная компетентность» связывают с понятием культура. Б.С. Гершунский с уровнем профессионального образования.

Многие другие исследователи профессиональную компетентность определяют как одно из субъектных свойств личности, обуславливающее эффективность профессиональной деятельности (Д. М. Гришин, Н. В. Кузьмина, А. К. Маркова, Л. М. Митина, А. И. Пискунов и др.). Т.Г. Браже, Н.И. Запрудский рассматривают компетентность как систему,

включающую знания, умения и навыки, профессионально - значимые качества личности, обеспечивающие выполнение профессиональных обязанностей. Как мы видим, есть различия в мнениях исследователей относительно содержания анализируемого понятия, большинство из них профессиональную компетентность педагога рассматривают как системное явление. Одновременно, под этим термином понимают сложное интегративное личностное образование, которое обуславливает возможность успешно осуществлять профессиональную деятельность [4, с.123]. Анализ приведенных выше мнений позволяет сформулировать содержание понятия «компетентностный специалист». Компетентностный специалист — это личность, которая может качественно решать поставленные перед ним задачи профессиональной деятельности.

В научной литературе выделяют три группы компетенций:

1. Академические компетенции. К академическим компетенциям относим:

- владение методологией и терминологией различных областей знаний;

- понимание действующих в ней системных взаимосвязей и умение использовать их для решения практических задач;

2. Профессиональные компетенции. Профессиональные компетенции — это готовность и способность рационально действовать в соответствии с требованиями реальной педагогической ситуации;

3. Социально-личностные компетенции — это совокупность компетенций, относящихся к личностным особенностям человека, в частности его взаимодействие с другими людьми, группой, обществом в целом.

В условиях инклюзивного образования готовность педагога к работе определяют как его предрасположенность к выполнению профессионально-педагогической деятельности. В основе этой готовности лежат сложные интегральные субъектные качества личности, которые опираются на соответствующий комплекс компетенций:

- академических,

- профессиональных

- социально-личностных [5, с.100].

В странах Запада характеристика профессиональной компетентности педагога в инклюзивном классе исходит в основном из технологической рефлексии. Она подразумевает владение конкретными практическими приемами и способами инклюзии нетипичного ребенка в общеобразовательную среду.

Рассматривая сущностное содержание компетентностных педагогических характеристик, Т. Смит и М. Петерсон определяют релевантность поведенческих паттернов учителя в инклюзивном классе. По их мнению, оно должно проявляться через его способность использовать оптимально организованный и подходящий в данный момент времени педагогический стиль взаимодействия с учащимися. Т. Смит и М. Петерсон выделяют следующие показатели профессионализма педагога:

- способность гибко реагировать на особые образовательные потребности нетипичных детей,

- находить при необходимости альтернативные формы коммуникации с нетипичным ребенком

Т. Смит и М. Петерсон в структуре профессиональной компетентности учителя подразделяют такие компоненты как: общепедагогические, специальные, эмоционально-интерактивные и организационно-управленческие

Мы полагаем, что подобная структурная рефлексия компетентности учителя в области инклюзивного образования является ведущим условием адекватного понимания основ функций, целей и задач, которые следует выполнять учителю при практической интеракции с нетипичными детьми. Т. Смит и М. Петерсон в области инклюзивного образования выделяют определенные совокупности элементов педагогической профессиональной компетентности [6, с.149, 7, с.308]. С точки зрения практических предметно-манипулятивных

умений и навыков учителя инклюзивного класса обуславливаем следующую совокупность элементов педагогической профессиональной компетентности:

1. Создание инклюзивной среды обучения, которая предполагает активное участие каждого ребенка в образовательном процессе. Инклюзивная среда обучения не ограничивается лишь участием в образовательном процессе, она подразумевает и разного рода социальные мероприятия вне зависимости от индивидуальных особенностей ребенка.

Компетентность учителя в этом случае будет выражаться в организационном умении сформировать дружественную атмосферу инклюзивного класса. Дети при этом имеют возможность удовлетворить свои образовательные потребности и не оказаться в ситуации социальной депривации. Учителю для успешной реализации инклюзивных образовательных практик нужна экспрессивно-эмфатическая открытость и готовность к грамотному разрешению возникающих проблем.

2. Оказание помощи ребенку. Иногда бывает, что нетипичный ребенок в определенный временной период не может выполнить данное ему задание или социальное поручение. Учитель при необходимости поддерживая ребенка дает ему еще дополнительное время на выполнение задания или поручения. В этой ситуации показателем компетентностных характеристик учителя является то, что он, не ориентируясь на сложившиеся стереотипы о том, что надо соблюдать норму времени выданное на задание, помогает, дает дополнительное время.

3. Оценивание учащихся. Применение комплексных систем для оценивания результатов, достигнутых нетипичным учащимся. Профессионализм учителя будет проявляться в том, что он готов к выделению определенных приоритетов для каждого конкретного ребенка. Далее в соответствии с этим будет выстраиваться дальнейший учебно-воспитательный процесс.

4. Создание условий для каждого нетипичного учащегося идентифицировать себя с типичными одноклассниками. Компетентность учителя будет заключаться в том, что он создаст условия, где дети темпорально ускоренно обмениваются своими ролевыми функциями. В созданных учителем условиях дети смогут временно апробировать на себе новую социальную роль.

5. Оказание резистентной социально-педагогической поддержки нетипичному ребенку. Суть данной профессиональной компетенции заключается в умении учителя инклюзивного класса установить и развить доверительные отношения с нетипичным учеником. Конечно, для этого профессиональных качеств учителя недостаточно, нужны и индивидуально-личностные характеристики, которые позволят учителю оказать социально-педагогическую помощь особенным детям.

6. Создание ситуации, где будет взаимная поддержка в системе «нетипичный ребенок – типичный сверстник». Профессионализм педагога будет проявляться в умении создать благоприятную фоновую обстановку развития социальной субъектности нетипичного учащегося. В этом случае он демонстрирует не только пассивные поведенческие паттерны, но и является активным участником всех взаимодействий субъектов инклюзивного класса.

7. Умение выявить ближайшие и отдаленные образовательные и социальные перспективы нетипичных учащихся. Инклюзивная компетентность учителя выражается в соблюдении гибкого баланса между детоцентрированными и инвайроментаризированными (ориентированными на социальную среду) стратегиями преподавания. Суть которой выражается в ориентации на особые образовательные потребности нетипичных учащихся, когда анализируются не только ситуативные результаты, но и более отдаленные итоги обучения. В свою очередь на них оказывает влияние ближайшее социальное окружение нетипичного ребенка.

8. Умение устанавливать равные контакты со специалистами различного профиля. Это требуется для достижения максимально комплексной инклюзии нетипичного ребенка в учебно-воспитательное пространство. Данная способность педагога занимает основное место

в структуре его профессиональной компетентности в области инклюзии. Такие качества, как умение использовать на практике командный подход позволяют достичь всестороннего раскрытия инклюзивного потенциала нетипичного учащегося.

9. Сочетание основ тактического и стратегического планирования при разработке индивидуального образовательного маршрута для нетипичных учащихся. Педагогический профессионализм выражается в способности учителя инклюзивного класса к системному видению всех сильных сторон развития личности особенного ребенка. Также в умении увидеть его социально-педагогические пробелы и стратегический резерв для восстановления полноценной интериоризации академического базиса и социального функционирования.

10. Умение устанавливать контакт и диалог с ближайшим окружением нетипичного учащегося. Данный элемент профессиональной компетентности учителя в области инклюзии связан с реализацией кондуктивных основ в процессе выстраивания личностно-ориентированных стратегий обучения и воспитания. В работе учитель должен опираться на семью. Семья — это ведущий субъект социализации нетипичного ребенка, который позволяет определить совокупность всех резервов его развития. Говоря о резервах, внимание надо уделить на уже использованный и остаточный ресурсный потенциал ребенка.

Отечественная педагогика признает значимость компетентности учителя в совместном обучении всех детей. И она рассматривается как ведущая детерминанта в ходе построения инклюзивного образовательного процесса. Основываясь на это С. В. Алехина профессионализм учителя в инклюзивном классе определяет как резистентное и целенаправленное изменение ценностных установок педагога по включению нетипичного ребенка в детский коллектив. Эта модификация сопровождается комплексным переосмыслением собственного функционального назначения учителя и его роли в процессе складывания инклюзивных образовательных основ [8, с.19].

Данная точка зрения просматривается и в материалах В. И. Филимоновой и А. Ю. Василенко. Анализируя данный вопрос, они обращают внимание на существование прямой зависимости между экзистенциально-аксиологической позицией учителя в инклюзивном классе и качеством реализации стратегии совместного обучения всех детей. Индивидуальный настрой педагога непосредственным образом влияет на общую направленность инклюзивного обучения. Здесь значимую позицию занимает его морально-нравственное содержание и академичность [9, с.156, 10, с.150].

Заключение. Следует признать, что эмоциональная вовлеченность, личные качества учителя играют важную роль в достижении результата по подготовке и включению нетипичного ребенка в социум. Исходя из этого, мы можем сказать, что профессиональная компетентность в области инклюзии представляет собой комплексный продукт средового влияния и индивидуально-личностных характеристик учителя инклюзивного класса. Индивидуально-личностные характеристики учителя, являются ключевым фактором успешного функционирования инклюзивных образовательных стратегий в инклюзивном обучении и имеют разнообразные рефлексии.

В целом, вся совокупность интерпретаций компетентностных характеристик отчетливо выявляет функциональную телеологию и роль учителя инклюзивного класса. Роль учителя — это полное включение нетипичного ребенка в коллектив сверстников, учебно-воспитательный процесс и дальнейший широкий социум.

Список использованной литературы:

1. Король Л. Г. *Инклюзивное образование: проблемы социальной интеграции и адаптации лиц с ограниченными возможностями здоровья / Л. Г. Король // Социально-психологическое сопровождение лиц, попавших в трудную жизненную ситуацию: проблемы и перспективы: сборник материалов научно-практической интернет-конференции. Красноярск, 5–10 нояб. 2013 г. Красноярск: Изд-во Сиб. ин-та бизнеса, управления и психологии, 2013. С. 106–111. -- труды конференций*

2. *Инклюзия как принцип современной социальной политики в сфере образования: механизмы реализации / под ред. П. Романова, Е. Ярской-Смирновой // Независимый экономический анализ: научные доклады / Моск. обществ. науч. фонд; Центр соц. политики и гендер. исслед. Москва, 2008. С. 29–35. -книга*
3. *Астоянц М. С. Социальная инклюзия: попытка концептуализации и операционализации понятия / М. С. Астоянц, И. Г. Россихина// Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. 2009. № 12. С. 51–58. -статьи из журнала*
4. *Назарова Н.М. Перспективы развития специальной педагогики и специального образования. Общее и специальное образование: интеграция и дифференциация. // Специальная педагогика. М., 2002. -книга*
5. *Интегрированное и инклюзивное обучение в образовательном учреждении. Инновационный опыт [Текст] / авт.-сост. А. А. Наумов., В. Р. Соколова, А. Н. Седегова. – Волгоград: Учитель, 2012. – 147 с. -статьи из журнала*
6. *Peterson M. J. Inclusive teaching: creating effective schools for learners. Boston, MA: Allyn and Bacon, 2014. 533 p.-book*
7. *Smith T. E. Teaching students with special needs in inclusive settings (4th ed.). Boston, MA: Pearson Education, Inc, 2013. 465 p. -book*
8. *Алёхина С. В. Инклюзивное образование: история и современность. Учебно-методическое пособие //Педагогический университет «Первое сентября», 2013. - 33 с. -книга*
9. *Василенко А.Ю. Экзистенциальная позиция личности педагога как фактор реализации инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями [Текст] /А. Ю. Василенко // Инклюзивное образование: проблемы, поиски, решения: материалы международной научно-практической конференции (сентябрь 2011). – Якутск: Офсет, 2011. – С. 209 – 211.- труды конференций*
10. *Филимонова В. И. Профессиональная подготовка педагогов специального и инклюзивного образования в условиях педагогического вуза [Текст] / В. И. Филимонова // Становление и развитие инклюзивного образования в регионе Северный Кавказ: материалы региональной научно-практической конференции (26 – 27 ноября 2010 год). – Армавир: РИЦ АГПА, 2010. – С. 158 – 160. - труды конференций*

References:

1. *Korol L. G. Inklüzivnoe obrazovanie: problemy sotsialnoi integratsii i adaptatsii lis s ogranichennymi vozmozhnostiami zdorövä / L. G. Korol // Sotsialno-psihologicheskoe soprovozhdenie lis, popavysh v trudnuiu jiznennuiu situatsiu: problemy i perspektivy: sbornik materialov nauchno-prakticheskoi internet-konferentsii. Krasnoïarsk, 5-10 noiab. 2013 g. Krasnoïarsk: İzd-vo Sib. in-ta biznesa, upravlenia i psihologii, 2013. S. 106-111. - trudy konferentsii*
2. *İnklyuzia kak prinsip sovremennoi sotsialnoi politiki v sfere obrazovania: mehanizmy realizatsii / pod red. P.Romanova, E.İarskoi-Smirnovoi // Nezavisimyi ekonomicheski analiz: nauchnye doklady / Mosk. obşestv. nauch. fond; Sentr sos. politiki i gender. issled. -Moskva, -2008. S. 29–35.*
3. *Astoians M. S. Sotsialnaia inklüzia: popytka konseptualizatsii i operatsionalizatsii ponätia / M. S. Astoians, İ. G. Rosihina// İzvestia İujnogo federälnoĝo universiteta. Pedagogicheskie nauki. 2009. № 12. S. 51–58. -stati iz jurnala*
4. *Nazarova N.M. Perspektivy razvitiia spesiälnoi pedagogiki i spesiälnoĝo obrazovania. Obşee i spesiälnoe obrazovanie: integratsia i diferentsiasia. // Spesiälnaia pedagogika. - M., 2002. -kniga*
5. *İntegririvannoe i inklüzivnoe obuchenie v obrazovatelnom uchrejdении. İnnovatsionnyi opyt [Teks] / avt.-sost. A. A. Naumov., V. R. Sokolova, A. N. Sedegova. – Volgograd: Uchitel, 2012. – 147 s. -stati iz jurnala*
6. *Peterson M. J. Inclusive teaching: creating effective schools for learners. Boston, MA: Allyn and Bacon, 2014. 533 p.-book*
7. *Smith T. E. Teaching students with special needs in inclusive settings (4th ed.). Boston, MA: Pearson Education, Inc, 2013. 465 p. -book*

8. Alehina S. V. *Inklüzivnoe obrazovanie: istoria i sovremenost. Uchebno-metodicheskoe posobie* //Pedagogicheski universitet «Pervoe sentäbrä», 2013. - 33 c. -kniga

9. Vasilenko A. *Íu. Ekzistensionálnaia pozisia lichnosti pedagoga kak faktor realizasii inklüzivnogo obrazovania detei s osobymi obrazovatelnyimi potrebnostämi [Teks]* /A. Íu. Vasilenko // *Inklüzivnoe obrazovanie: problemy, poiski, rešenja: materialy mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferensii (sentabr 2011).* – Íakutsk: Ofset, 2011. – S. 209 – 211.- trudy konferensi

10. Filimonova V. Í. *Profesionalnaia podgotovka pedagogov spesiálnogo i inklüzivnogo obrazovania v usloviah pedagogicheskogo vuza [Teks]* / V. Í. Filimonova // *Stanovlenie i razvitie inklüzivnogo obrazovania v regione Severnyi Kavkaz: materialy regionálnoi nauchno-prakticheskoi konferensii (26 – 27 noiabrä 2010 god)* – Armavir: RÍS AGPA, 2010 - S.158-160. - trudy konferensi

УДК 373

МРНТИ 14.35.05

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.11>

К.Р. Кажимова¹, Ж.Б.Батырбаева¹, А.Т. Туралбаева²

¹*М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Орал қ., Қазақстан*

²*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада авторлар мұғалімдердің мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындығы инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асырудың маңызды шарты екенін айтады.

Мақалада педагогтардың кәсіби қызметке дайындығының мәні мен құрылымдық компоненттерінің теориялық тұжырымдамалары әр түрлі ғылыми көзқарастар тұрғысынан талданған, педагогтардың білім беру инклюзиясы жағдайында жұмыс істеуге психологиялық дайындығы проблемасының ерекшеліктерін қарастырған.

Ғылыми еңбектерге теориялық талдау дайындық проблемасының негізгі аспектілерін бөліп көрсетуге, психологиядағы кәсіби қызметке, психологиялық дайындықтың ерекшеліктері мен құрылымын анықтауға, педагогтарды инклюзия жағдайында жұмыс істеуге, қазіргі кезеңдегі кәсіби дайындық барысында оны қалыптастырудың негізгі мәселелерін анықтауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде авторлар болашақ мұғалімдердің инклюзивті білім беруге психологиялық-педагогикалық дайындығы қазіргі әлемдегі адамның тиімді кәсіби іс-әрекетінің сәттілігінің қажетті шарты болып табылады деген қорытындыға келді.

Түйін сөздер: психологиялық дайындық, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар, инклюзивті білім беру, болашақ педагогтардың инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық дайындығы.

Kazhimova K.R.¹, Batyrbayeva Zh.B.¹, A.T.Turalbayeva²

¹*West Kazakhstan University named after M.Utemisov*

²*Kazakh national pedagogical University named after Abai
Almaty, Kazakhstan*

INCLUSIVE EDUCATION OF FUTURE TEACHERS ISSUES OF PSYCHOLOGICAL READINESS

Abstract

In this article, the authors note that the readiness of teachers to work with children with disabilities is an important condition for the successful implementation of inclusive education. The article analyzes the theoretical concepts of the essence and structural components of teachers' readiness for professional activity from the positions of various scientific approaches, and also considers the specifics of the problem of teachers' psychological readiness to work in conditions of educational inclusion.

The theoretical analysis of scientific papers allow us to identify the main aspects of the problem of readiness for professional activity in psychology, to determine the specifics and structure of the psychological readiness of teachers to work in conditions of inclusion, to identify main problems of its formation in the course of professional training at the present stage. As a result, the authors came to the conclusion that the psychological and pedagogical training of future teachers for inclusive education is a necessary prerequisite for the success of an effective professional activity of a person in the modern world.

Keyword: psychological training, children with special educational needs, inclusive education, psychological training of future teachers in the system of inclusive education.

К.Р. Кажимова¹, Ж.Б. Батырбаева¹, А.Т. Туралбаева²

¹*Западно-Казахстанский университет им. М. Утемисова,
г. Уральск, Казахстан*

²*Казахский национальный педагогический университет имени Абая*

ВОПРОСЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье авторы отмечают, что и готовность педагогов к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья является важным условием успешной реализации инклюзивного образования. В статье проводится анализ теоретических представлений о сущности и структурных компонентах готовности педагогов к профессиональной деятельности с позиций различных научных подходов, также рассматривается специфика проблемы психологической готовности педагогов к работе в условиях образовательной инклюзии.

Теоретический анализ научных работ позволил выделить основные аспекты проблемы готовности к профессиональной деятельности в психологии, определить специфику и структуру психологической готовности педагогов к работе в условиях инклюзии, обозначить ключевые проблемы ее формирования в ходе профессионального обучения на современном этапе. В результате авторы пришли к выводу, что психолого-педагогическая подготовка будущих педагогов к инклюзивному образованию является необходимой предпосылкой успешности эффективной профессиональной деятельности человека в современном мире.

Ключевые слова: психологическая готовность, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, психологическая готовность будущих педагогов к инклюзивному образованию.

Кіріспе. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері: бәрінің сапалы білім алуға тең құқылығы, білім беру жүйесін дамытудың басымдығы және әр

тұлғаның зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере келе, халыққа арналған білім берудің барлық деңгейлерінің қол жетімділігі болып табылады.

Инклюзивті (франц. *inclusif* – өзіне енгізетін, лат. *include* – ішіне аламын, енгіземін) немесе енгізілген білім беру – жалпы білім беру мектептерінде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту үрдісін сипаттау үшін пайдаланылатын термин. Инклюзивті білім берудің негізіне балалардың кез келген кемсітушілігін болдырмайтын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдай жасайтын идеология жатады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңының 1-бабы, 21-4 тармақшасында инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылардың білім алуына тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс деп көрсетілген [1].

Қазақстан Республикасында 2000 жылдардан бастап білім беру саясатында ерекше қажеттілігі бар балаларға қатысты жаңа бағыттар қалыптасуда, балаларды әлеуметтендіру, тәрбиелеу, білім беру, әлеуметтік қолдау және бейімдеудің тиімді жолдарын белсенді іздеу жүргізілуде. Жалпы білім беру жүйесіне ерекше қажеттілігі бар балаларды дені сау құрдастарымен білім беру ортасына кіріктіру бойынша процестер енгізіле бастады.

2002 жылы алғаш рет посткеңестік кеңістікте Қазақстан Республикасының «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетулік қолдау туралы» Заңы [2] күшіне енді, онда тек арнайы білімге ғана емес, олардың қоғамдағы орнына да басқа көзқарасты көрсететін, осы санаттағы балалардың құқығын қорғауға қағида түрінде жаңа - инклюзивті – тәсіл бекітілген. Заң әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзетулік қолдаудың формалары мен әдістерін анықтайды, мүмкіндігі шектеулі балаларға тиімді көмек жүйесін құруға, олардың тәрбиесіне, оқуына, еңбектік және кәсіптік дайындығына, бала мүгедектігінің алдын-алуға байланысты мәселелерді шешуге бағытталған.

Зерттеу материалдары және әдістері. Л.С. Выготский идеяларын дамыта отырып, кеңестік ғалымдар ерте психологиялық-педагогикалық көмек көрсету және даму кемістігін түзету бойынша кешенді бағдарламалар әзірлеп, эксперименттік түрде сынақтан өткізе бастады және осы негізде баланың әлеуметтік және жалпы білім беру ортасына ерте кіріктірілуі жүзеге аса бастады (Е.Л. Гончарова, И.А. Кукушкина, Т.Н. Князева, И.Ю. Левченко, Н.Н. Малофеев, Н.М. Назарова, О.С. Никольская, Г.Н. Пенин, Л.И. Плаксина, Ю.А. Разенкова, С. Н. Сорокоумова, В. В. Ткачева, Н. Д. Шматко, Л. И. Солнцева, С. Л. Хорош және т.б.) [3, 115 б.].

Е.Р. Ярская – Смирнова инклюзивті білім берудің спецификасын өз мақаласында аша отырып, «инклюзивті білім беру балалардың барлық қажеттіліктеріне жауап беретіндей мектепті және оқу орындарын реформалау және қайта жасақтау ретінде сәйкес келетін ұғым», - деп атап көрсетті.

Т. Бут бала кіріктіре оқыту жағдайында қатысады, ал инклюзиялық білім беруде үдеріске, білім беру жүйесіне толық қосылады деп есептейді.

О.Н. Ертанова «интеграция» және «инклюзия» ұғымдарының мағынасын жете зерттей отырып, олар синонимді және терминологиялық туыстығы бар деген қорытындыға келеді.

Мамандар «интеграция» мен «инклюзия» ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың білім беру жүйесіне енуінің әртүрлі деңгейін сипаттайтынын көрсетеді.

Н.М. Назарова инклюзия – бұл білім беру интеграциясы екенін көрсетсе, ал Е.А. Екжанова интеграция – бұл инклюзияның бастапқы сатысы екенін айтады [4, 27 б.].

Инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің әлеуетін дамыту мүмкіндігіне ие болу.

Инклюзивті оқыту - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту- оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің негізі - балаларға қатысты кез-келген кемсітушілікті жоққа шығаратын, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай туғызатын идеология [5, 65 б.].

Инклюзивті білім берудің сегіз қағидасы бар:

1. Адамның құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті;

3. Әркімнің қарым-қатынасқа және оны тыңдауға құқығы бар;

4. Барлық адамдар бір-біріне қажет;

5. Шынайы білім нақты қарым-қатынастар аясында жүзеге асыды;

6. Барлық адамдар өз құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді;

7. Барлық оқушылар үшін жетістікке жеу- өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру;

8. Жан жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті білім беру өзінің басты мақсаты ретінде білім берудің бір немесе басқа түріне тең қол жетімділікті қамтамасыз етуді және барлық балалардың білім алуда жетістікке жету үшін қажетті жағдайларды жасауды қояды [6, 23 б.].

Инклюзивті білім берудің міндеті барлық балаларды мектеп жүйесіне қосу және олардың тең құқықтығын қамтамасыз ету, сондай-ақ осы балалардың жеке және интеллектуалды әлеуетін, эмоционалды, коммуникативті, физикалық дамуын жүзеге асыру үшін мүгедектік нәтижесінде пайда болған «екінші дәрежелі» ақаулар алдын-алуға немесе еңсеруге қолайлы жағдай туғызу [7, 15 б.].

Дамыған демократиялық қоғамдастықтың заманауи білім беру жүйесі жеке тұлғаның білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған, оның ішінде:

- жеке бейімділікті, қызығушылықтарды, мотивтер мен қабілеттерді ескере отырып, жеке тұлғаның толық және әр түрлі қалыптасуы мен дамуы қажеттілігі (тұлғалық жетістігі);

- адамның әлеуметтік ортаға үйлесімді енуі және қоғам өміріне жемісті қатысу қажеттілігі (әлеуметтік жетістік);

- жалпыға ортақ еңбек және практикалық дағдыларды, мамандық таңдауға дайындық арқылы (кәсіби жетістік) тұлғаны дамыту қажеттілігі [5, 66 б.].

Инклюзивті білім беру негізінен тұлғалық-бағытталған болып табылады. С.Н. Сорокоумова бойынша инклюзивті білім беру «әр баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыратындай» деңгейде ұйымдастырылуы керек. Инклюзивті білім беруге арналған қажеттіліктердің қатарында мүмкіндігі шектеулі балалардың интеллектісін дамыту ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік, рухани, шығармашылық, эмоционалдық дамуы бар. Бұл білім беруде мұғалім ақпарат көзі емес, оқушы тұлғасын дамытуда көмекші болады.

Заңды түрде инклюзивті білім беру міндетті болып табылады. Инклюзивті білім беру жеке бейімделген білім беру бағдарламасына сәйкес әр бөлек жағдайда ата-ананың қалауы бойынша және баланың қызығушылықтары мен мүмкіндіктері негізінде ұйымдастырылады.

Инклюзивті білім беру идеяларын дамыту арнайы психология және білім берудегі тұлғалық-бағдарланған тәсілге негізделген. Инклюзивті білім беруді ойдағыдай жүзеге асырудың маңызды шарты - мұғалімдердің мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге кәсіби әзірлігі мен дайындығы.

Қазақстандағы орта мектептерде интеграция және инклюзия идеяларын кеңінен енгізу көбінесе кадрлардың біліктілігіне байланысты, ол болашақ мұғалімдерді даярлау процесінде өзгерістерді қажет етеді. Осы тұрғыдан алғанда, кәсіптік шеберлікке жетудің маңызды шарты - орта арнаулы және жоғары кәсіптік білім беру ұйымдарындағы арнайы психологиялық-педагогикалық дайындық, бұл мұғалімге ерекше білім беру қажеттіліктері

бар балалар мен олардың қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен бірлескен білім беру жағдайында кәсіби қызметті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мұғалімдерді даярлаудың стратегиялық бағыттары С.И. Архангельский, Е.П. Белозерцева, Н.В. Кузьмина, М.М. Левина, В.А. Сластенин, Л.Ф. Спирина, А.И. Щербакова және басқаларының еңбектеріне қарастырылған.

Әдебиеттерде «дайындық» ұғымының әр түрлі аспектілері қарастырылады. Психологияның үлкен түсіндірме сөздігі «дайындық» категориясына келесі анықтамаларды береді:

1. Ағзаның әрекетке немесе реакцияға бейімделуге дайындық жағдайы.

2. Адамның тәжірибеден пайда көруге дайын болу күйі. Тәжірибе түріне байланысты бұл күйді салыстырмалы түрде қарапайым және биологиялық тұрғыдан анықталған немесе таным мен даму тұрғысынан күрделі деп түсінуге болады [8, 36 б.].

К.К. Платонов бұл түсінікті іс-әрекеттің жоғары қабілетін қамтамасыз ететін ерекше психикалық күй немесе «психикалық күйлер, психикалық процестер мен тұлғаның қасиеттері арасындағы аралық позицияны алатын, оған қарсы кәсіби қызметтің тиімділігін қамтамасыз етуге қажетті процестер дамитын функционалды деңгей қалыптастыратын психикалық күй» деп санайды. М.И. Дьяченко және Л.А. Кандыбович пікірінше, дайындық дегеніміз - тұлғаның мотивтерімен және психикалық ерекшеліктерімен шартталған адамның белгілі бір мінез-құлыққа бейімділігі, белсенді іс-әрекеттерге бағдары, сол уақыттағы сәтті әрекетке адамның бейімделуі [8, 11 б.].

В.А.Крутецкий «дайындық» дегенді оған белсенді позитивті қатынаста, дамудың жоғары деңгейінде құмартып, ынта-ықыласқа ауысатын белсенділікке бейімділік ретінде анықтайды. В.А.Крутецкий «дайындық» ұғымына тиісті саладағы белгілі бір білім, білік және дағды қорының болуын да қосады.

Т.А.Кондратьева іс-әрекетке дайын болуды болашақ маманға өзінің кәсіби функциялары мен міндеттерін саналы және жауапкершілікпен, жұмысты білу, сауатты бастау және шығармашылықпен орындау мүмкіндігін қамтамасыз ететін осындай қажетті қатынастардың, ұстанымдардың, қасиеттер мен жеке сапалардың қалыптасуын болжайды деп санайды [9, 105 б.].

Бұл анықтамаларда келесі сипаттамаларда бар: «икемделу», «мақсат», «бейімделу», «психикалық күй», «қасиет, сапа», «бейімділік» және т.б. «дайындық» ұғымының әр түрлі жақтары мен сипаттамаларын көрсетеді. Ғылыми түсіндірмелердегі мұндай шашыраңқылық бұл ұғымның мәнін түсінуді қиындатады.

Психологиялық әдебиеттерде дайындықтың нақты формаларына назар аударылады:

- тұлға бағдары (Д.Н. Узнадзе және басқалары);

- жеке тұлғаның жұмысқа дайындығы (Н.Д. Левитов, К.К. Платонов, Л.А. Кандыбович және т.б.);

- спорттағы старт алдындағы жағдай (Алаторцев В.А., Ф. Генев);

- оператордың қырағылық жағдайы (Л.С. Нерсисян және басқалар).

Қолданыстағы тәсілдерді талдау көрсеткендей, дайындық көбінесе сананың, психиканың, функционалды жүйелердің белгілі бір күйі ретінде жауапты әрекеттер немесе оларға дайындық жағдайында зерттеледі. Дайындық ұғымы субъектінің мүмкіндігі, бейімділігі ретінде көрсетіледі, ол жеткілікті жоғары деңгейде әрекет етуге бейім, еңбек жағдайына тез бейімделудің, одан әрі кәсіптік дамудың және біліктілікті арттырудың шарты ретінде әрекет етеді.

Бұл зерттеуде дайындық бізді ең алдымен кәсіби дайындық ретінде қызықтырады, яғни, өзін белгілі бір кәсіби қызметті орындауға қабілетті және дайын деп санайтын және оны орындауға ұмтылатын тұлғаның субъективті күйі.

Зерттеудің нәтижелері және талқылануы. Кәсіби іс-әрекетке дайындық мәселесін зерттеуді талдау оны зерттеу бағыттар бойынша (психологиялық, акмеологиялық, психологиялық-педагогикалық, педагогикалық) және бағыттар бойынша (жеке,

функционалды, тұлғалық-әрекеттік) жүзеге асырылатындығын көрсетті. Дайындықты зерттеудің тұлғалық бағыты болашақ іс-әрекет сипатымен шартталған тұлғаның жеке қасиеттерінің көрінісі ретінде түсініледі. К.А. Абульханова-Славская, Б.Г. Ананьев, Л.И. Божович, Л.С. Выготский, Г.Н. Жуков, И.С. Кон, С.Г. Косарецкий, Л. М.Королев, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, В.В. Мерлин, Ф.Т. Михайлов, А.Г. Моренко, Н.Ф. Соколова, А.Ц.Пуни, В.В. Столин, А. Г. Спиркин, В.Ф. Сафин, Н.И. Чеснокова, Е.В. Шорохова, Л.В. Харина және басқалар осы сұрақты зерттеумен айналысты [3, 6,7].

Дайындықты зерттеудегі функционалды бағыт психикалық функциялар іске қосылатын уақытша дайындық пен еңбек қабілеттілігінен, іс-әрекеттерді жүзеге асыруға қажетті барлық физикалық және ақыл-ой ресурстарын жұмылдыра білуінен көрінеді. Оны В.А.Алаторцев, В.И.Бочелюк, Д.К.Войтюк, Г.С.Дунин, Е.П.Ильин, З.А.Кулаева, Н.Д.Левитов, Л.С.Нерсесян, және басқалары зерттеді.

Тұлғалық-әрекеттік бағыты кәсіби қызметке дайындық, тұлғаның барлық аспектілері бойынша дайындық проблемаларының көрінісінен, өз функцияларын тиімді орындау мүмкіндігін қамтамасыз ететін тұтастықта көрінеді. Кәсіби іс-әрекетке дайындықты зерттеушілер Р. Е. Булат, А.А. Деркач, И.С. Поташник М.М. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, И.А.Григорьянц, А.В. Кисляков, А.Г.Моренко, Н.Ф. Соколова, И.Н. Черемухина, О.А.Шостакович, Н.Д. Хмель және басқалар [9, 22 б.].

Бүгінгі күні психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде адамның кәсіби іс-әрекетке дайындығы құбылысы туралы жеткілікті кең теориялық және эксперименттік материал жинақталды, дайындық ұғымы тұжырымдалды, мазмұны, құрылымы, дайындықтың негізгі параметрлері және оның дамуына әсер ететін жағдайлар мен оның көріністерінің тұрақтылығы анықталды (Д.И. Водзинский, А.Д.Ганюшкин, Я.Л.Коломенский, А.Т.Короткевич, И.Б.Котова, А.И.Кочетов, Б.С.Мерлин, В. Н.Мясищев, Н.Д.Левитов, А.С.Нерсесян, А.Ц.Пуни, К.К.Платонов, Д.Н.Узнадзе, т.б.).

Педагогтің инклюзияға кәсіби дайындығы оның педагогикалық іс-әрекетті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімі мен құзыреттілік деңгейімен анықталады. Педагогтардың инклюзивті беру саласында жұмыс істеуге дайындығы қоғамның қазіргі қажеттіліктеріне жауап беретін мұғалімдерді даярлау мен қайта даярлаудың мақсаты мен нәтижесі болып табылады.

Е.Г. Самарцева педагогтің инклюзивті білім беруге кәсіби дайындығын оның жетістігінің негізгі шарты деп санайды, бұл көбінесе педагогтің санасының көзқарасы мен бағытына байланысты.

В.В. Хитрюк «инклюзивті дайындық» тұжырымдамасын құзыреттер жиынтығына негізделген және оқытудың тиімділігін анықтайтын күрделі ұғым ретінде ұсынады.

И.Н. Хазифулина «инклюзивті дайындық» емес, тұжырымдамасымен жұмыс істейді «инклюзивті құзыреттілік» мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырады. Автордың айтуынша, мұғалімдер өздерінің педагогикалық іс-әрекетінің сипатына қарай күн сайын оқушылардың әр түрлі жеке білім беру қажеттіліктеріне тап болады.

С.В. Алехина инклюзивті білім беруге дайындықты кәсіби және психологиялық дайындықты қамтитын екі компонентті құрылым ретінде қарастырады. Автор кәсіби дайындықты ақпараттық, технологиялық, түзетуші вариативті дайындық деп атайды. Психологиялық дайындықтың негізі эмоционалды қабылдау және өзінің іс-әрекетіне қанағаттану болып табылады.

Зерттеушілердің көпшілігі инклюзивті дайындық (инклюзия жағдайындағы кәсіби қызметке дайын болу) педагогтен үнемі жетілдіріп отыруды және педагогикалық мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін іздеуді талап ететін динамикалық құрылым екендігіне назар аударады. Бұл бағытта жұмыс істеуге дайындық білімді жетілдірумен ғана емес, ең алдымен «ерекше балалармен» жұмыс істеуге психологиялық дайындықпен анықталады.

Психологиялық дайындық - бұл адамның психикалық жағдайының ерекше формасы ретінде, субъектінің белгілі бір жағдайда әрекет етуге дайын болуында көрініс табуы, сонымен бірге бұл мақсатты оқыту барысында ұзақ мерзімді қалыптастыруды қажет ететін күрделі тұлғалық білім. Инклюзивті білім беруге психологиялық дайындық осы іс-әрекеттің сипаттамаларымен анықталады және осы іс-әрекетті ынталандыратын, түрткі болатын, үйлестіретін белсенділіктің маңызды сапаларын қамтиды. Ол осы іс-әрекеттегі өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігінен бастап, өткен тәжірибеге, іс-әрекеттің мәні мен маңыздылығын сезінуге негізделген субъект қызметінің тұрақтылығын реттейді, адамға табысқа жетуге шешім қабылдау мен сенімділік береді.

Көптеген авторлар іс-әрекетке психологиялық дайындықты күрделі көп компонентті білім деп санайды.

Дайындық ұғымының екі мағынасы бар:

- іс-әрекетке саналы, ерікті, ішкі мотивацияның болуы;
- алдағы іс-әрекетке қүзыреттілікті ұғыну жағдайы.

Психологиялық дайындық іс-әрекетке дайындықтың ажырамас бөлігі болып табылады және мотивациялық-мағыналық салаға жауап береді. Іс-әрекетті орындауға субъектіні ынталандырады. Іс-әрекеттің тиімділігі мотивацияның күшіне және өзінің іс-әрекет маңыздылығын түсінуге байланысты, ал білімдік дайындықтан кем емес.

Педагогтің инклюзияға психологиялық дайындығы келесі сипаттамаларды қамтиды:

- педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыруға деген ұмтылыс;
- өз кәсіби дайындығын сезіну;
- педагогикалық жағдайға сәйкес адекватты әдістер мен тәсілдерді таңдай білу;
- кәсіби өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу;
- инновациялық іс-әрекеттің қажеттілігін түсіну;
- «субъект-субъект» ынтымақтастығына ұмтылу;
- тез өзгеретін жағдайға сай әрекет ету білігі;
- өз іс-әрекетін рефлексиялау;
- жағдайды болжай білу;
- балаларға деген сүйіспеншілік.

«Педагогикалық дайындық» ұғымын түсіндірудің әртүрлілігі бірқатар тәсілдерді анықтауға мүмкіндік берді.

Психологиялық тәсіл (М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, Л.С. Кандыбович дайындықты эмоционалды, ерік-жігерлік және іс-әрекеттік компоненттерін қамтитын күрделі ұғым ретінде құрылымдайды.

Функционалды тәсіл (Е.П. Ильин, Д.Н. Узнадзе, А. Ц. Пуни және т.б.) дайындықты индивид өзінің ресурстарын (психологиялық және қүзыреттілігін) іс-әрекеттерді жасауға жұмылдыратын күй ретінде қарастырады.

Тұлғалық тәсіл (Н.В. Пушкин, Л.С. Нерсисян және басқалары) дайындықты жеке сипаттамалар жүйесі ретінде қарастырады: психофизиологиялық компонент, тұлғалық бағдар, іс-әрекетке қабілеттілік.

Барлық авторлар кәсіби іс-әрекетке психологиялық дайындық кәсіптік оқыту процесінде қалыптасады деген пікірге келіседі.

Педагогикалық дайындық құрылымын зерттеу бірқатар компоненттерді нақтылауға саяды. Әр түрлі авторлардың құрылымдық компоненттері ерекшеленеді, бірақ жалпыланған түрде үш компонентті ажыратуға болады: теориялық, практикалық және психологиялық.

С.А. Трифонова (2010) білімді, практикалық және жеке компоненттерді анықтайды.

Е.Е. Воропаева (2014) педагогикалық қызметке дайындық құрылымында мотивациялық, танымдық, белсенділік, тұлғалық компоненттерді зерттейді.

Н.Ю. Корнеева инклюзивті қүзыреттілік құрылымындағы мазмұндық (мотивациялық, когнитивті, рефлексивті) және шешуші (жедел) қүзыреттерді қарастырады.

Т.С. Калинин және Г.А. Силина (2015) инклюзивті практикаға психологиялық дайындықтың когнитивті, мотивациялық, эмоционалды-ерік компоненттерін қарастырады.

О.С. Кузьмина мұғалімді инклюзияға дайындаудың негізгі мазмұндық және ұйымдастырушылық компоненттерін ажыратады.

И.А. Оралканова (2014) бастауыш сынып педагогтардың инклюзивті білім беруде жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыру туралы докторлық диссертациясында педагогтардың инклюзивтік психологиялық дайындығының мотивациялық-құндылық, мағыналық, жедел-әрекеттік компоненттерін қарастырады. Кәсіби іс-әрекетке психологиялық дайындық кәсіптік обілім алу процесінде қалыптасады [10, 23 б.].

О.М. Краснорядцева пікірінше, қызметке психологиялық дайындық:

- кез-келген психикалық құбылыстар мен көріністердің алдын-ала ұстанымы формасында («осы жерде және қазір» жағдайына өткен тәжірибенің проекциясы ретінде);

- өзінің әлем бейнесін «тәртіпке келтіруге» мотивациялық дайындық формасында (мұндай дайындық адамға өзінің істеп жатқан ісінің мәні мен құндылығын түсінуге мүмкіндік береді);

- даралау процесі арқылы өзін-өзі жүзеге асыруға кәсіби және тұлғалық дайындық түрінде [11, 72 б.] көрінеді.

Іс-әрекетке психологиялық дайындық күйін тұлғаның күрделі, мақсатты көрінісі деп түсіну керек. Оның құрамдас бөліктері арасында функционалдық тәуелділіктер болатын динамикалық құрылымы бар. Тұтас білім ретінде психологиялық дайындық келесі компоненттерден тұрады:

а) мотивациялық (тапсырманы ойдағыдай орындау қажеттілігі, іс-әрекетке қызығушылық, сәттілікке ұмтылу және өзін жақсы жағынан көрсету);

б) когнитивті (жауапкершілікті, міндеттерді түсіну, оның маңыздылығын бағалау, мақсатқа жету құралдарын білу, жағдайдың мүмкін болатын өзгерістерін көрсету);

в) эмоционалды (жауапкершілік сезімі, сәттілікке деген сенім, шабыт);

г) ерік-жігерлі (өзін-өзі бақылау және күштерді жұмылдыру, тапсырмаға шоғырлану, сыртқы әсерлерден алшақтау, күдіктерден, қорқыныштардан арылу). Іс-әрекетке психологиялық дайындық жағдайының пайда болуы қажеттіліктер мен мотивтерге негізделген мақсат қоюдан басталады (немесе адамның алдына қойылған немесе туындаған міндет туралы хабардар болуынан). Әрі қарай жоспар, модельдер, алдағы іс-шаралар сызбалар әзірлеу жалғасады. Содан кейін адам пайда болатын дайындықты объективті іс-әрекеттерде жүзеге асыруға көшеді, түзету үшін белгілі бір құралдар мен әдістер қолданады. Оның үстіне жағдайды талдау, шешім қабылдау, идеяның дамуы, эмоциялар, дайындықтың көрінуі мен өзгеруі іс-әрекеттің қажетті ұзақтығы мен бағытын қамтамасыз ететін басым мотивпен анықталады.

Психологиялық дайындықты қалыптастыруда мотивациялық компонент ерекше орын алады, ол «бағыттаушы білім берудің өзегі» болып табылады, өйткені «ешбір іс-әрекет мотивсіз мен мағынасыз болмайды, тіпті ең көп игерілген білім мен қалыптасқан дағдыларды да жүзеге асыру мүмкін емес» (Санжаева Р. Д., 1997). Рас, мотивациялық дайындықтың болуы «әлі де болса белсенділікке психологиялық дайындықты білдірмейді, бірақ соңғысының болуы біріншісіз мүмкін емес» (Мельничук А.С., 1996). Мотивациялық дайындықты талдауда ең қолайлы болып Б.Ф. Ломов (1988), А.Раппопорт (1994), Л.Ф.Алексеева (1997), А.В.Петровский және М.Г.Ярошевский (1998), т.б. еңбектерінде дамыған жүйелік тәсіл табылады. Мотивациялық дайындық - бұл тұлғаның өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін шындыққа айналдырудың жеке көрсеткіші, механизмі.

В.И.Бочелюк психологиялық дайындықтың құрылымы көптеген компоненттерден тұратын көлемдік білім екенін анықтады.

Қол жетімді ғылыми тәсілдерді талдау (М.В. Гамесо, И.А.Зимняя, А.К. Маркова, Л.Ф. Спирин, А.И. Щербаков және т.б.) кәсіби дайындық мәселесі (атап айтқанда, кәсіби-педагогикалық қызметке дайындық) қарастырылып отырған дайындықта екі негізгі

компонентті бөліп көрсетуге мүмкіндік берді: психологиялық-педагогикалық, іс-әрекеттік [12, 68 б.].

Тиісінше, іс-әрекетке дайындық кезінде біз келесі компоненттерді ажыратамыз: конструктивті, ұйымдастырушылық; коммуникативті; гностикалық. Психологиялық-педагогикалық дайындықта - мотивациялық; когнитивті; эмоционалды және еріктік; тұлғалық компоненттер.

Біз мотивациялық компонентті инклюзивті білім беруде жұмыс істеудің тұрақты мотивтерінің жиынтығы ретінде қарастырамыз, әр оқушыны оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде тану, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасаудағы педагогикалық қызметтің мақсаттарын түсіну, оларды оқытудың күтілетін нәтижелерінің маңыздылығы, ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды жағымды қабылдауына ішкі дайындығын қалыптастыру.

Танымдық компонент, ең алдымен, инклюзивті білім беру идеясын түсіну мен қабылдауды қамтуы керек; білім беру интеграциясы жағдайында кәсіби мәселелерді тиімді шешуге мүмкіндік беретін арнайы психология және түзету педагогикасы саласындағы білімді меңгеру.

Эмоционалды-еріктік компонент әр түрлі дамуында ауытқулары бар балаларды эмоционалды қабылдау деңгейінің жоғарылауымен көрінуі керек (қабылдау-қабылдамау); педагогтардың дамуында ауытқушылығы бар балалармен қарым-қатынаста болатын эмоционалды қиындықтардың деңгейінің төмендеуі және сапасының өзгеруі; кәсіби іс-әрекеттегі эмоционалды өшуді және басқа жағымсыз эмоционалды құбылыстарды жеңудегі педагогтардың ресурстық деңгейін арттыру.

Мазмұны тұлғаның кәсіби жарамдылығын анықтайтын мінездемелік, эмоционалды-еріктік, адамгершілік-этикалық, коммуникативті және басқа сапалар арасынан маманның кәсіби маңызды тұлғалық қасиеттерінен тұратын тұлғалық компонент [12, 105 б.].

Қорытынды. Инклюзивтік тәжірибе - бұл мұғалімнен жаңаны қабылдауға дайын болуды және жаңаша әрекет етуді талап ететін инновациялық тәжірибе.

Қалыптасқан дайындық жағдайы педагогке өз міндеттерін сәтті орындауға, білім, білік, дағды, тәжірибе, жеке қасиеттерін дұрыс пайдалануға, өзін-өзі бақылауды сақтауға және оқу-тәрбие процесінің талаптары мен тәрбиеленушілердің ерекшеліктеріне сай әрекеттерді қайта құруға көмектеседі.

Сонымен, инклюзивті білім беруге психологиялық-педагогикалық дайындық, қатынастың мазмұны ретінде, адамның тиімді кәсіби іс-әрекетінің сәттілігінің қажетті алғышарты болып табылады. Психологиялық-педагогикалық дайындықтың мазмұны мен құрылымы психикалық процестерге, күйлерге, тәжірибеге, тұлғалық қасиеттерге және оның қатынастарына қойылатын қызметтің талаптарымен анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343>
3. *Выготский, Л.С. Коллектив как фактор развития аномального ребенка / Л.С. Выготский // Проблемы дефектологии. – М. -1995. – С.306 – 327.*
4. *Возняк, И.В. Интеграция детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс: начальная школа / И.В. Возняк, Л.В. Годовникова.– Волгоград: Учитель, 2011.–87 с.*
5. *Божович, Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л.И. Божович // Вопросы психологии. -2016. -№ 2.- С. 63-68.*
6. *Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015 – 32 б.*

7. Анцыферова, Л.И. О динамическом подходе к психологическому изучению личности / Л.И. Анцыферова // Психологический журнал. 2014. -№ 2. - С. 35-44.
8. Гончарова, Е.Л. Нарушения в психофизическом развитии детей. [Электронный ресурс] / Е.Л. Гончарова, О.И. Кукушкина // Альманах Института коррекционной педагогики РАО. - 2012. - № 5. - С. 25-30. - URL:<http://ise.edu.mhost.ru/almanah/>
9. Лежнина, Л.В. Формирование готовности будущего педагога- психолога к профессиональной деятельности: монография / Л.В. Лежнина. - М.: Издательство «Прометей» МПГУ, 2015. - 240 с.
10. Оралканова И.А. Формирование готовности учителей начальных классов работе в условиях инклюзивного образования: дис...докт. философии (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
11. Краснорядцева, О.М. Опыт разработки и реализации психолого- образовательного сопровождения процесса подготовки высококвалифицированных рабочих / О.М. Краснорядцева // Психология обучения. - 2017. - № 5.- С. 72-82.
12. Мовкебаева З.А. Роль высших учебных заведений в модернизации процесса образования лиц ограниченными возможностями в развитии// Вестник КазНПУ имени Абая (Серия «Специальная педагогика». - № 1-2 (28-29). – 2012. – С. 34-38.

References:

1. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343>
3. Vygotskiy, L.S. Kollektiv kak faktor razvitiya anomal'nogo rebenka / L.S. Vygotskiy // Problemy defektologii. – М. -1995. – S.306 – 327.
4. Voznyak, I.V. Integratsiya detey s ogranichennymi vozmozhnostyami v obrazovatel'nyy protsess: nachal'naya shkola / I.V. Voznyak, L.V. Godovnikova. – Volgograd: Uchitel', 2011.– 87 s.
5. Bozhovich, L. I. Etapy formirovaniya lichnosti v ontogeneze / L.I. Bozhovich // Voprosy psikhologii. -2016. -№ 2.- S. 63-68.
6. Inklyuzivti bilim beru zhaзdayynda қызмет yetetin мұғалімдердің кәсіби қүзиретіліктеріне қойылатын талаптарды dayyндау бойынша әдістемелік ұсынмдар.–Astana: Y. Altynsarin atyндағы Ұлттық bilim akademiyasy, 2015 – 32 b.
7. Antsyferova, L.I. O dinamicheskom podkhode k psikhologicheskomu izucheniyu lichnosti / L.I. Antsyferova // Psikhologicheskiy zhurnal. 2014. -№ 2. - S. 35-44.
8. Goncharova, YE.L. Narusheniya v psikhofizicheskom razvitiі detey. [Elektronnyy resurs] / YE.L. Goncharova, O.I. Kukushkina // Al'manakh Instituta korrektsionnoy pedagogiki RAO. - 2012. - № 5. - S. 25-30. - URL:<http://ise.edu.mhost.ru/almanah/>
9. Lezhnina, L.V. Formirovaniye gotovnosti budushchego pedagoga- psikhologa k professional'noy deyatel'nosti: monografiya / L.V. Lezhnina. - М.: Izdatel'stvo «PrometeY» MPGU, 2015. - 240 s.
10. Oralkanova I.A. Formirovaniye gotovnosti uchiteley nachal'nykh klassov rabote v usloviyakh inklyuzivnogo obrazovaniya: dis...dokt. filosofii (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
11. Krasnoryadtseva, O.M. Opyt razrabotki i realizatsii psikhologo- obrazovatel'nogo soprovozhdeniya protsessа podgotovki vysokokalifitsirovannykh rabochikh / O.M. Krasnoryadtseva // Psikhologiya obucheniya. - 2017. - № 5.- S. 72-82.
12. Movkebayeva Z.A. Rol' vysshikh uchebnykh zavedeniy v modernizatsii protsesа obrazovaniya lits ogranichennymi vozmozhnostyami v razvitiі// Vestnik KaZNPУ imeni Abaya (Seriya «Spetsial'naya pedagogika»). - № 1-2 (28-29). – 2012. – S. 34-38.

МРНТИ 14.29.27

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.12>

A.M. Shatayeva¹, L.X. Makina¹, D.A. Batayev²

¹Kazakh national pedagogical University named after Abai

Almaty, Kazakhstan

² South Kazakhstan State Pedagogical University,
Shymkent, Kazakhstan

FEATURES OF THE FUTURE OF TUTORING FOR THE TEACHER OF CHEMISTRY IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

Inclusive education – ensuring equal access to education for all learners, taking into account the diversity of special educational needs and individual opportunities. People with disabilities need to acquire the fundamental knowledge that enables survival in society under the specific demands caused by functional limitations that hinder participation in ordinary education systems.

The system of inclusive education represents the system of inclusive education which includes disabled children, in the general education and social adaptation, irrespective of their floor, origin, religion or the status, for elimination of barriers to their children, special support for needs of the state, that is quality of the general education which is focused on effective state policy. Thus, on the basis of inclusive education it is provided to all disabled children equal opportunities and also a deep comprehension of special needs of children with special needs.

Key words: inclusive education, children with special education, competence, chemistry teacher, readiness.

A.M. Шатаева¹, Л.Х. Макина¹, Д.А. Батаев²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Қазақстан,

²Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ХИМИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІН ДАЯРЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Инклюзивті білім беру, білім – адамның негізгі құқығы және ол әділетті қоғамның негізі болып табылады деген сенімнен туындайды. Инклюзивті білім беру – тұлғаның арнайы білім беру қажеттіліктері, жеке мүмкіндіктері мен қаблеттерін ескере отырып, барлық студенттердің білім алуына тең дәрежеде бірдей қол жеткізуін қамтамасыз ету. Мүмкіндігі шектеулі адамдарға арнайы білім беру жүйесіне қатысуға кедергі келтіретін функционалды шектеулерден туындаған ерекше талаптарға сәйкес қоғамда өмір сүруге мүмкіндік беретін негізгі фундаментальды білімге ие болуы керек.

Инклюзивті білім беру жүйесі дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуіне, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамастан, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат. Демек, инклюзивті оқыту негізінде мүмкіндігі шектеулі барлық балаларға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастырудың терең ойы жатыр.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, күзiреттiлiк, химия пәні мұғалімі, дайындық

A.M. Шатаева¹, Л.Х. Макина¹, Д.А. Батаев²

¹КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан

²Южно-Казахстанский государственный педагогический университет,
Шымкент, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХИМИИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Инклюзивное образование выросло из веры в то, что образование является одним из основных прав человека и что оно обеспечивает основу для более справедливого общества. Инклюзивное образование - обеспечение равного доступа к образованию для всех учащихся с учетом разнообразия особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей. Людям с ограниченными возможностями необходимо приобрести фундаментальные знания, которые позволяют выживать в обществе в соответствии с особыми требованиями, вызванными функциональными ограничениями, препятствующими участию в обычных системах образования.

Система инклюзивного образования-это государственная политика, направленная на полное включение всех детей, в том числе детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс и эффективное обучение, направленное на устранение барьеров, отличающих детей, независимо от их социальной адаптации, пола, происхождения, вероисповедания, положения, призыв к активности родителей, специальной поддержке коррекционно-педагогических и социальных потребностей ребенка, т. е. при сохранении качества общего образования. Следовательно, в основе инклюзивного обучения лежит глубокая идея обеспечения равноправного отношения ко всем детям с ограниченными возможностями, а также создания специальных условий для детей с особыми потребностями в обучении.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, компетентность, учитель химии, подготовка

Introduction. State programs and strategic development plans for education in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 provide mechanisms of integration of disabled children into the general educational environment and providing the available environment according to which 70% of high schools in 2020 will have access to education for disabled children and also tutoring of experts.

The competent purpose of educational policy of the Republic of Kazakhstan is upgrading of education and ensuring access to quality education for all. In this regard today of one of primal problems introduction of children with limited opportunities in the general education system of the Republic of Kazakhstan. On this "Convention on the Rights of the Child" (1989) guaranteeing the right of disabled people for equal access to education in Kazakhstan, vocational education and regulation of education of children with special needs "the Salamandrsky declaration" (1994), state programs of development of education of 2011-2020, the Law of RK "About Education", etc.

Professional and pedagogical activity of specialists in inclusive education is also crucial at implementation of policy of inclusive education.

Changes in the educational area and changes in the educational environment demand adaptations to a new type of new professional activity, and not only education and education of children, but also ways of social development, socialization of children. Also formation of professional and pedagogical activity and professional competence is supposed.

The purpose of the article: Theoretical substantiation of the conditions for preparing future chemistry teachers for teaching children with special needs in an inclusive education.

The objectives of the article:

- Determination of the level of preparation of future chemistry teachers to work in the system of inclusive education;
- Formation of preparation of future chemistry teachers for work in the system of inclusive education.

Literature Review. Scientific initiatives of the present of a phenomenon of inclusive education of teachers and conditions of their formation in Europe, the USA and Russia: philosophical and methodological aspects of inclusive education are defined (A-C. Armstrong, D. Armstrong, E. Spandagou (2011); D. Goodley, K. Runswick-Cole (2011); J. Rix (2011); J. McLeskey (2011); F. Polat (2011); N.L. Waldron (2010); N.N. Malofeev (2009, 2011); N.M. Nazarova (2010, 2011); E.I. Purgin (2014); M.M. Semago (2012) etc.); training of teachers of chemistry at comprehensive school N.V. Kuzmina, V.S. Ilin; the comparative analysis of historical and social determinants of inclusive education in educational processes of the different countries (K. Goransson, C. Nilholm, K. Karlsson, R.G. Berlach, D. J. Chambers (2011)); vectors of interaction and interaction of systems of general and vocational education are defined (Sh. Hardiman, S. Guerin, E. Fitzsimons (2009); C. Wendelborg, J. Tossebro (2011); L.M. Kobrina (2012); N.M. Nazarova (2010); N.N. Malofeev (2012) and etc.); various aspects of experience of inclusive education at the preschool and school level (J. Goodman, M. Hazelkorn, J. Bucholz, M.L. Duffy, Y. Kitta (2011), H. Warming (2011)), the relations between normal and "unusual" children in space of inclusive education (M. Koster, M.E. Timmerman, H. Nakken, S.J. Pijl, E.J. van Houten (2009); L.S. Soodak (2003); I.V. Vachkov (2012)), the nature of the interpersonal relations and psychological climate in an inclusive class (M. Schmidt, B. Cagran (2006); the analysis of psychology and pedagogical literature showed that the phenomenon of inclusion of a speech pathologist in inclusive education wasn't subject to a self-contained research at the methodological level. Most of researchers focused on development of skills of experienced speech pathologists and other teachers (educational psychologists, teachers-speech pathologists etc) in the education system necessary for work in inclusive education. (S.V. Alehina (2011, 2012); D.Z. Ahmetova (2013), M.M. Bezrukih (2013), E.N. Kutepova (2011), E.A. Martynova (2014), V.N. Ponikarova (2013, 2014), N.A. Romanovich (2013)). Part of a research is devoted to formation of inclusive competences of future teachers, formation of requirements to results of tutoring of university graduates, definition of methodological approaches and methodological approaches to this work. (A.V. Vinevskaya (2011), O.V. Vorobyeva (2014), A.D. Goneev (2013), M.Iu. Denisova (2014), E.G. Samarceva (2012), E.S. Slusareva (2014), I.N. Hafizullina (2008) etc.

Materyales and methods. The teacher can be successful inclusive experience if the value and the idea of inclusion are valuable. Only after this teacher and pupils (children with limited opportunities and deviations in development) have the valuable purposes, valuable values (the valuable relations, values) which allow them to be the socially fissile, to be guided worldwide and to distinguish their qualitative and valuable variety. quality and value education). Thus, strengthening of axiological aspect of training of teachers in the inclusive environment will allow to achieve the humanistic objectives and the professional and humanistic orientation directed to realization of the humanistic principles concerning children with limited opportunities and formation of professional values for teachers. At the same time the question of training not only of experts, but also other object experts, including teachers of chemistry, is engaged in inclusive education. It is well-known that not only an explanation of specifics of chemistry, but also it is individual, influencing the children needing special tutoring in a class for delivery of a subject to special children particular competences from future expert are required.

In recent years the attitude of teachers towards their ability becomes efficient to solve the professional problems more and more widespread as the competence (a theoretical basis of competence-based approach) is widespread. In the context of theoretical bases of competence-based approach many domestic scientists considers result of development of professional competence of the teacher and as process. [3]

Thus, A.K. Markova wrote that in the course of tutoring it is necessary to make an integral part of professional competence of the teacher, namely:

- professional (objective and obligatory) pedagogical education (gnostic component);
- professional pedagogical principles, requirements of teachers of the specialties (valuable and sensing component);
- professional (objective / obligatory) pedagogical skills (active component);
- features of the person (personal component) which give to the teacher professional knowledge and skills. [4]

L.M. Mitina considers that in the course of tutoring the professional competence of the teacher has to be formed of three structures: active, communicative and personal. Provides training of teachers for pedagogical education, pedagogical instruments and approaches to exercise of pedagogical activity. The communicative structure means development of creative skills and skills of pedagogical communication: informational, social and perceptual, axiomatic, interactive, affective. The structure of the person reflects a pedagogical rhythm, a pedagogical reflection, pedagogical orientation, pedagogical thinking and the pedagogical purposes. [5]

As it is noted above, A.K. Markov and L.M. Mitin can be carried to the fact that future teachers are focused on successful adaptation of rapid changes in life which forms professional competence of the future, promoting its further self-development. It allows to draw the following conclusions: content of vocational education has to be flexible, mobile and the modern. This principle should be considered when determining specifics of training of teachers in the context of inclusive education. In the absence of flexibility and mobility, it doesn't give any effect by preparation for this research as the nature of frustration depends on specific educational needs and also from intensity and readiness of the child to develop with normal peers and also from experience of social interaction of each child with limited opportunities inclusive student teaching, according to readiness of the child to have problems with health according to young norms, has to be reconstructed, coordinated, modernized.

We consider research result a number of researchers (Kozyrev V.A., Piskunova E.V., Radionova N.F., Trapitsina A.P., etc.) *on training of future subject teachers working in the context of inclusive education including teachers of chemistry*. According to authors, it is necessary to specify in logic of competent approach that unit of vocational training is a professional task. At the same time the set of professional tasks is the center vocational training, and stages of his professional competence define "expansion" of logic of its contents.

Scientists found as a result of preparation of professional competence that it "... defines the integral characteristic of the professional skills arising in real professional situations and ability to solve typical professional problems with use of knowledge, professional and life experience, values and tendencies". [3] Besides, authors considers "ability" as "skills", but not as "adaptation". Besides, the most important lines of competence were revealed by scientists: action the nature of the generalized skills in field of knowledge and skills; ability to make a choice on the basis of true assessment of in this or that situation.

Such approach will be coordinated with logic of our research because it will be coordinated with professional features of a pedagogical profession in inclusive education. As for inclusive education, the teacher has to find the same features and also know personal and youth psychology and pedagogical features of children with limited opportunities. In the course of inclusive education pedagogical workers face need of the choice of the best practice of the organization of children with violations of development with normally developed children. Also important will arrange the relations between these children, with between parents and pupils, between teachers and parents, between teachers and children.

In an inclusive the educational environment has to have special feature which will consider its correctional character. It will help to satisfy the needs for vocational education of the children needing vocational education and will help normal children to overcome negative attitude to children who are shortcomings of their health. Respectively, the teacher of chemistry has to be able

to create favorable conditions for development of children and teenagers. Moreover, as it is noted in competent approach, the solution of professional tasks of the teacher is planning and implementation of continuous self-development. This inclusive education does not contradict a phenomenon which cornerstone social and pedagogical phenomena, creation of special culture in society which is the mandatory requirement for the children needing vocational education.

As it was stated above, training of future teachers of chemistry for work on inclusive education is considered as formation of ability of children with violations of development and normally developed children of vocational training and organizational work. As a result of such training of the teacher are ready to ability and to any situation:

- to understand philosophy of inclusive education, to be able to define personal and psychology and pedagogical regularities of personal development and development of disabled children in the environment of inclusive education and also to reveal the set laws and features;
- the choice of optimum methods of the organization of inclusive education and also drawing up the training program for normally developed and children with limited opportunities;
- use of pedagogical interaction between all subjects in the correctional and educational process focused on the general inclusive education and the valuable relations with children with limited opportunities;
- to develop the environment of correction and development in the environment of inclusive education and to use resources of educational institutions for development of all children;
- self-realization of vocational training concerning development of children with normal development and violations of development.

Having considered different scientific views, we can tell that the case in point is that, based on training of teachers, scientists offer various methodological approaches and theoretical justifications. These approaches and justifications: personal action (K.A. Abulkhanov-Slavskaya, V.A. Adolphus, V.N. Vvedensky, B.S. Gershunsky, L.N. Gorbunova, E.F. Zeer, V.V. Krayevsky, I.P. Tsvelyukh, V.D. Shadriko and etc.), axiological (I.F. Isaev, S.I. Maslov, T.A. Maslova, V.A. Slastenin, L.A. Shipilina, E.I. Shiyanov and etc.) and theoretical bases of competence (V.A. Kozyrev, A.K. Markova, L.M. Mitina, E.V. Piskunova, N.F. Radionova, A.P. Tryapitsyna, N.V. Chekalayeva and etc.); In our opinion, target professional development of teachers who study on three components will be provided: motivational and valuable, operational behavioural and reflex assessment.

We analyze bases of vocational training in comments of authors, offering various scientific approaches and that scientists-researchers focused on features of the organization of future teachers of chemistry who want to work in inclusive education..

From our point of view, the idea of collective partnership has to be based on the organization of teachers who are ready to work in inclusive education. Partnership is a cornerstone of educational process in which the wide range of experts (the teacher-logopedist, the teacher-psychologist, the teacher-speech pathologist, the subject teacher), group work taking into account their interests, an opportunity and abilities participates.

Concerning training of future teachers of inclusive education, E.L. Agafonova, M.N. Alekseeva, S.V. Alekhina, E.N. Kutepova, Zh.H. Cherenkova gave value. They consider training of teachers for inclusive education in two blocks, in particular, within vocational and psychological training. Authors allocate the following components in structure of vocational training: the acquired pedagogical technologies, knowledge of fundamentals of correctional pedagogics and special psychology, information preparation, flexibility in training and teaching, accounting of individual distinctions at children, a reflection and result of professional practice and also preparation for professional interaction. In structure of a psychological training it is blocked: the motivational preparation consisting of private structures (the moral principles of the teacher and doubt concerning inclusion); adoption of mood of children with different deviations in development (perception and a denial); training of such children for educational services (accessory or isolation).

Authors especially paid attention at implementation of training of teachers of chemistry for inclusive education, and the first pillars are focused on value and psychological changes and also at the level of their professional competence.

Opinions of these scientists, on the one hand, do not coincide with scientific views of other authors mentioned above. On the other hand, there is an obvious contradiction and inability to completely understand readiness of the teacher for this professional career, including inclusive practice.

In our opinion, allocation of professional and psychological components as independent and alternative future teachers of chemistry in structure of the organizational and pedagogical direction in the system of inclusive education is inexpedient. From now on the professional independence shows existence of a psychological component that is confirmed by representatives of competent approach. In principle, it is impossible to solve any professional problem outside a psychological background. The psychological component of vocational education understands bases of inclusive education and reveals itself when it is about features of development of children with limited opportunities.

When developing inclusive educational process the teacher of chemistry needs to choose suitable methods of the organization of children with violations of development and development taking into account psychological features of the children needing vocational education. It is psychologically reasonable and important to solve the problem connected with formation of high-quality interaction and inclusion of all objects of inclusive education. Future teachers of a profession the chemist can create conditions of professional development and include psychological components, motivational training, emotional perception of children with development in development and inclusion of such children in educational activity. The last group of skills which is the indicator of readiness of future teachers for inclusive practice consists of three components: cognitive, personal and official. A.N. Gamayunova communicates with separate component groups (special, all-pedagogical, professional) and also establishes that all components are interconnected, and professional activity is successful at communication. [1]

From our point of view, the future of teachers of chemistry assumes readiness to work in inclusive education. However training of students for future professional career demands the long period, and it is necessary to encourage those qualified teachers who work now together with those who have normal development and work with children with deviations.

The question of training of future teachers working within inclusive education was opened by A.S. Siratyuk. Considering structure of professional competence, the author defines the following components:

1. Professional competence: ability to use knowledge gained by future expert, ability to solve practical skills in inclusive education; formation of the tolerant attitude of society towards the children needing vocational education; propaedeutic work on inclusive education; creation of the uniform integrated educational environment for these children; The organization of political support of parents of the children needing vocational education on legal, social, medical and psychology and pedagogical problems; inclusive mental development and socialization of children.

2. Main professional qualities of the person: Indicator of motivational availability for service with the children needing vocational education; Self-professional and personal needs of development; empathy approach; compassion and communicative abilities.

3. Professional personal position: Creation of the tolerant, standardized, generalized and personalized educational environment for the children needing vocational education. [9]

A.S. Siratyuk's views are closer to the scientific principles within competence-based and axiological approaches and at the same time did not lose the originality. This scientist, as well as other researchers, considers professional competence a basis of the creativity. However the feature of an author's position is shown (professional competence, main professional qualities of the personality, professional and personal position) in identification of certain components of

professional competence. In general it characterizes further development of professional competence.

From our point of view, personal compilation of A.S. Siratyuk it is appropriate in theoretical and practical training of teachers for realization of inclusive experience. It is also important to note that a basis of a uniform system of training for the author is that it is impossible to introduce completely inclusive education in kindergarten or comprehensive school, having refused one component (for example, repeated parental support of parents). It is worth paying attention to A.S. Siratyuk's idea and demands teacher's account for preparation for inclusive education.

The following group of researchers (I.E. Averina, T.P. Dmitriyeva, M.M. Semago and M.L. Semenovich) considers that training in inclusive education can be effective only if it is directed to adoption of philosophy of inclusive education; definition of priorities of inclusion for an education stack; provides responsibility for introduction of children on the educational environment demanding vocational education; children from a psychological basis with different dispersion depends on modern scientific concepts. [8]

As authors are supporters of synergetics, they offers comprehensive realization of readiness of practitioners, including teachers of chemistry which are introduced by inclusive practitioners. [7] Scientists mark out three aspects of preparation: The value, organizational, substantial, and program readiness are based on modules. The modular program of training is designed for different experts (teachers of institutions of inclusive education, administrative personnel, inclusive supervisory authorities, including guides). All course consists of the general and profile modules for distinction when training various experts.

The above demonstrates that we need to consider value, the contents and organizational components when training the teachers working in the sphere of inclusive education. Besides, providing a subjektation and inclusions of this process by purposeful development of modules for teachers of inclusive education. The last is a basis for self-development of teachers and an indicator of their personal and professional development.

V.V. Hitryuk, leaning on a method of competent approach “adaptation to professional and pedagogical activity on the basis of a complex of the academic, professional and social and personal competences of a context of inclusive education which is subjectively complex integrated personality” defines future teachers as readiness for the system of inclusive education [10]. The academic competence, according to the author, means ability to master dictionaries and techniques in the area an inclusive and also to use these skills at the solution of practical tasks. The professional competence assumes ability and ability to work according to requirements of original pedagogical questions. The social and personal competence includes ability to treat the person as to the personality and also ability of the person to interact with other people, group or society.

The offered theoretical approach requires attention to training of the teachers working in the context of inclusive education, including teaching chemistry. The author emphasizes importance of creation of approach with added value to children who need the general inclusion and individual education. Proceeding from it, V.V. Hittyuk considers need of mastering scientific bases of vocational education on the basis of personal experience of the teacher as a result of complex and subjective characteristics of training.

In our research S.I. Sabelnikov's position is important. The author establishes special requirements to vocational and personal training of teachers with the basic adjusting knowledge and teachers with basic education and special professional qualification, teachers of inclusive education. As a basic component the author (material, psychology and pedagogical and methodical education, skills and abilities) understands vocational pedagogical training, and as a special component the following pedagogical skills and knowledge: to know bases of inclusive education, to distinguish it from traditional forms of education;

- to know features of pediatric and personal development and psychological regularities of children;

- knowledge psychology-didactic methods of development of educational process in development of the normal and developing children with deviations.;

- to realize different pedagogical approaches among all subjects (with pupils separately and on group, parents, colleagues, teachers, employees) of the educational environment. [6]

According to us, with the specified psychology and pedagogical knowledge it is necessary to train not only teachers of a system of vocational education, but also other subject teachers who are engaged in education of children with normal development. Necessary agree with the author's position. Qualitative components of training of teachers for inclusive practice are adequately reflected. However the teachers who do not have inclusive education, and the teachers who do not have vocational education do not need vocational education when they need training of the children. That trains these teachers determines not only the content, but also the technological needs for new professional career. In this case I.N. Hafizullina in her dissertation researches trains future teachers of inclusive education as to a component of professional competence and creation of "inclusive competence" which is a part of functional and substantial competences. In structure of inclusive competence the author combines motivational, cognitive, reflexive and operational components. The professional competence of the teacher is the integral characteristic of the pedagogical work provided in various situations, including in a context an inclusive. Respectively, there is no need to begin with the term "inclusive competence". Besides, I.N. Hafizullin's researches left features of training of the teachers who are engaged in inclusive education.

Results and Discussion. Considering the rational and original ideas of scientists which systematize work above, we will clear the main thoughts of our research: "Training teachers for inclusive education". It would be considered as formation of pedagogical values and development of the creative and purposeful professional competence of the teacher directed to achievement of the humanistic purposes therefore ability of the teacher to solve professional problems in the field of inclusive education. On the basis of the analysis of theoretical approaches to training of future teachers of chemistry for new types of professional activity (inclusive education) we do following conclusions:

In pedagogical science no uniform approach to a problem of training of chemists in the field of inclusive education. Considering it, training of teachers should be considered as result of the personal focused and purposeful process and result of development of their professional competence.

Training of teachers of chemistry in the context of inclusive education includes a number of stages, but more precisely: professional reflection of pedagogical service, understanding of need of professional changes in this profession and realization of the planned changes, acceptance of new values of education and professional and pedagogical activity and also realization of this activity in practice.

It is necessary to train future chemists for work in inclusive education:

- synchronous (complete, indivisible) the nature of the interconnected and interdependent purposes, contents, the organizations and functioning of the purposes making a whole;

- reflexive and estimated and operational behavioural, motivational and valuable components as their presence at structure of preparation provides its syncretic and uniform character;

- on the basis of the pedagogical values provided for inclusive education and personal development of teachers in a social context of the organization as indicator of personal and professional development of teachers and motivational and valuable readiness of teachers for implementation of the new activity connected with inclusive education;

- successful adaptation to the changing conditions in the organization of flexible and mobile and inclusive education at timely updating of the professional activity with teachers;

- develop professional competence of teachers as ability to solve professionally significant social and conditional and all complex problems arising in the course of inclusive practice in the educational organization.

Conclusion. Inclusive education of future teachers of chemistry is a new concept of the pedagogical theory and practice. Formation of inclusive education of future teachers represents the long-term (longitudinal) process directed to adequacy of education (including valuable and sensitive), with the description of interaction of subjects of educational space of the higher education with adequacy of pedagogical, methodical and didactic means. This process demands creation of a pedagogical system which provides not only inclusivity of training, but also intention to carry out the acts of professional actions (professional activity) providing effective inclusive educational space.

The structure of a pedagogical system can be presented by components: students; content of education; target, didactic, organizational components. [2] In this case the system nomenclature assumes system features. The pedagogical system of inclusive education of future teachers of chemistry offers the choice and development of the pedagogical means and resources directed to the solution of problems of effective training, formation of the new favorable relations, change of the stereotypic principles (organizational, didactic, methodical, professional) of professional pedagogical behavior reflected in pedagogical competence. The competence is a result of education. The purpose of the higher education is providing that future teachers of chemistry answered the inclining competences of inclusive education. It is obvious that formation of a competence-based complex is an indicator of readiness of future teacher for inclusive education.

References:

1. Gamaunova A.N. (2011) *O structure professional'noi kompetentnosti bakalavra psichologo-pedagogicheskogo obrazovaniya (psichologiya I pedagogika inkluzivnogo obrazovaniya)* [About the structure of professional competence of the bachelor of psychological and pedagogical education (psychology and pedagogy of inclusive education)]// *Inkluzivnoe obrazovanie: metodologiya, practica, tehnologiya: materialy Mezhdunarodnoi nauch-pract.konf/Mosk.gor.psihol.-ped. Universitet, Moskva - c. 221-223*
2. Gorbunova L.N. (2006) *Podderzhka professionalnyh iniciativ pedagoga v processe povysheniya kvalifikacii: nauchno-metodicheskoe posobie* [Support of professional initiatives of a teacher in the process of professional development: scientific and methodological guide] Moskva: APKiPPRO 196 c.
3. Kozireva V.A., Radionova N.F., Tryapicina A.P. (2008) *Kompetentnostnyi podhod v peagogicheskom obrazovanii: kollektivnaya monografiya* [Competence approach in teacher education: a collective monograph], SanktPeterburg: Izdatel'stvo RGPU im. A.I.Gercena – 392 c.
4. Markova A.K. (1993) *Psichologiya truda uchitelya: kniga dlya uchitelya* [Psychology of teacher's work: a book for teachers], Moskva: Prosvieshenie - 192 c.
5. Mitina L.M.(2004) *Psichologiya truda I professional'nogo uchitelya : uchebnoe posobie* [Psychology of work and professional development of teachers: textbook], Moskva: Izdatel'skii centr "Academiya" – 320 c.
6. Sabel'nikova S.I (2009) *Razvitie inkluzivnogo obrazovaniya* [Development of inclusive education], *Spravochnik rucovoditelya obrazovatel'nogo uchrezhdeniya № 1. – C. 42-54*
7. Semago N. (2010) *Inkluziya kak novaya obrazovatel'naya filosofiya I practika* [Inclusion as a new educational philosophy and practice], *autism I narushenie razvitiya № 4. – C. 1-9*
8. Semago N. (2011) *Inkluzivnoe obrazovanie kak pervyi etap puti k vkluchaeshemy obshestvy* [Inclusive education as the first step towards an inclusive society], *psichologicheskaya nauka I obrazovanie № 1. – C. 51-58*
9. Sirotuk A.S. (2012) *Organizaciya polusubektnoi deyatel'nosti specialistov v sisteme inkluzivnogo obrazovaniya* [Organization of semi-subject activities of specialists in the system of inclusive education], *Alma mater: Vestnik vyshei shcoly № 4. – C. 66-70*
10. Hitruk V.V.(2013) *Formirovanie gotovnosti budushih pedagogov k rabote v usloviyah inkluzivnogo obrazovaniya: kompetentnostnyi podhod* [Formation of future teachers ' readiness to work in inclusive education: a competency-based approach] *Inkluzivnoe obrazovanie: practica,*

МРНТИ 14.35.05

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.13>

А.Т.Рахимбекова¹, Н.С.Алтысбаева¹

*¹Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан*

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Аңдампа

Мақалада бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби және жеке қасиеттеріне қойылатын талаптар қарастырылады. Тез өзгертін қазіргі әлем бір уақытта мұғалімнің әлеуметтік-педагогикалық функциялары мен оған қойылатын талаптарды өзгертеді. Бүгінгі таңда мектептің мақсаты жаңа білім, мақсаттар, құндылықтар мен жеке мағыналарды беру ғана емес, өсіп келе жатқан адамның қабілеттерін ашу. Дәстүрлі көзқарастар жаңа педагогикалық жүйемен алмастырылады, осыған байланысты қоғамның мұғалімнің жеке басына қоятын талаптары өзгереді, бұл оның кәсіби қызметінің жаңартылған мазмұны мен құрылымын көрсетеді. Мұғалім қызметінің тиімділігіне әсер ететін маңызды фактор оның жеке қасиеттері болып табылады. Мұғалімнің іс-әрекет субъектісі ретіндегі қасиеттерін қарастыру кезінде зерттеушілер қабілеттерге өте жақын және жеке болуы мүмкін кәсіби-педагогикалық қасиеттерді ажыратады.

Түйін сөздер: педагогикалық қабілет, имидж, шеберлік, уәж.

A.Rakhimbekova¹, N. Alpysbaeva¹

*Ilyas Zhansugurov Zhetysu University
Taldykorgan, Kazakhstan*

REQUIREMENTS FOR PROFESSIONAL AND PERSONAL QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract

The article discusses the requirements for professional and personal qualities of primary school teachers. The rapidly changing modern world simultaneously changes the socio-pedagogical functions of the teacher and the requirements imposed on him. Today, the goal of the school is not only to transfer new knowledge, goals, values and personal meanings, but also to reveal the abilities of a growing person. Traditional views are replaced by a new pedagogical system, in connection with which the requirements of society to the teacher's personality change, which reflects the updated content and structure of his professional activity. An important factor affecting the effectiveness of the teacher's activity is his personal qualities. When considering the qualities of a teacher as a subject of activity, researchers distinguish professional and pedagogical qualities that are very close in abilities and can be individual.

Key words: pedagogical abilities, image, skill, motivation.

А.Т.Рахимбекова¹, Н.С.Алтысбаева¹

ТРЕБОВАНИЯ К ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ И ЛИЧНОСТНЫМ КАЧЕСТВАМ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье рассматриваются требования к профессиональным и личностным качествам учителя начальных классов. Быстро меняющийся современный мир одновременно изменяет социально-педагогические функции учителя и предъявляемые к нему требования. Сегодня целью школы является не только передача новых знаний, целей, ценностей и личностных смыслов, но и раскрытие способностей растущего человека. Традиционные взгляды сменяются новой педагогической системой, в связи с чем меняются требования общества к личности учителя, что отражает обновленное содержание и структуру его профессиональной деятельности. Важным фактором, влияющим на эффективность деятельности учителя, являются его личностные качества. При рассмотрении качеств учителя как субъекта деятельности исследователи выделяют профессионально-педагогические качества, которые очень близки по способностям и могут быть индивидуальными.

Ключевые слова: педагогические способности, имидж, мастерство, мотивация.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының педагогикалық үздіксіз білім беру тұжырымдамасында жаңа формациядағы педагогқа мынадай анықтама берілген: «Жаңа формациядағы мұғалім – бұл жоғары деңгейлі әдіскер, зерттеуші, әлеуметтік-жеке, коммуникативтік, ақпараттық-насихаттаумен сипатталатын рухани-адамгершілік, азаматтық жауапкершілік, белсенді жасампаз, экологиялық мәдениетті, шығармашылық, мәселерге жауап бере алатын, өзін-өзі дамытуға қабілетті тұлға» [1]. Педагогикалық мамандық бірқатар басқа кәсіптерден ойлау тәсілі, борыш пен жауапкершілік сезімімен ерекшеленеді. Педагогикалық мамандықтың негізгі мазмұны адамдармен қарым-қатынас болып табылады. Мұғалімнің жетекші міндеті-әлеуметтік мақсаттарды түсіну және басқа адамдардың күш-жігерін оларға жетуге бағыттау.

Педагогикалық іс-әрекет көптеген функциялардың орындалуын қамтиды, оны жүзеге асыруда іс-әрекеттің тиімділігін, кәсібилігін анықтайтын ерекше қабілеттер өте маңызды. Мұғалімнің жеке басына бірқатар маңызды талаптар қойылады. Педагогикалық мамандықты игеру үшін «қабілеттер мен қасиеттердің қатаң құрылымы, жеке тұлғаның белгілі бір әлеуметтік-психологиялық бейімділігі қажет».

Бірінші кезекте педагогикалық мамандық өкілдеріне қойылатын негізгі талаптарды бөліп көрсету керек. Оларға жататындар: жоғары кәсібилік, шеберлік, имидж.

Мұғалімнің жеке басына қойылатын талаптардың ішінде тұрақты (үнемі барлық дәуірлердің, дәуірлер мен халықтардың мұғаліміне тән) және өзгермелі (әлеуметтік-экономикалық дамудың осы түрінің ерекшеліктеріне байланысты) қоғам орналасқан.

Зерттеу материалдары және әдістері. Мұғалімнің жұмысы объективті түрде кәсіби ұтқырлық пен динамизмді қажет етеді. Әрбір мұғалім даралыққа, бастамаға, өзінің педагогикалық қолжазбасына құқылы. Фактілер, ашылулар, тұжырымдамалар туралы ақпарат ағыны білімнің барлық салаларында қарқынды дамып келеді және өзінің кәсіби функцияларын жоғары деңгейде орындау үшін мұғалім үнемі қазіргі заманға сай жаңа нәрселермен байытып, қарқынды рухани өмір сүріп, жасаушы болуы керек. Мұғалім өсіп келе жатқан дәрежеде зерттеуші болады, ол экспериментатор, теоретик және практиканы, нәзік психолог пен мұғалімді біріктіреді. Мұндай маман қолда бар педагогикалық технологияларға қызмет көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар инновациялық, шығармашылық процестерді кең мағынада жүзеге асыра алады.

Бүгінгі таңда мұғалім үшін пән беруші болу жеткіліксіз. Мұғалім - әлеуметтік тұлға, ол-серіктес, педагогикалық қоғамдастық болып табылатын педагогикалық ұжымның өміріне қатысушы. Сонымен бірге, үлкен қоғамдастықтың – мұғалімдерді, студенттерді, мектеп әкімшілігі мен оқушылардың ата-аналарын біріктіретін мектеп ұжымының қатысушысы [2].

Мұғалімнің кәсіби қызметінің жетістігі көбінесе педагогикалық қабілеттерге байланысты. Н.В.Кузьмина педагогикалық қабілеттерге мынадай анықтама береді: «педагогикалық қабілет жеке тұлғаның тұрақты қасиеттері, ол объектіге, құралдарға, педагогикалық жұмыс жағдайларына ерекше сезімталдықтан тұрады және білім алушы тұлғасында қажетті қасиеттерді қалыптастырудың өнімді модельдерін жасайды» [3].

Автор қабілеттердің үш тобын анықтайды: конструктивті, коммуникативті және ұйымдастырушылық. Олар мұғалім қызметінің тиімділігін арттырады.

Қазіргі уақытта психологиялық-педагогикалық әдебиетте педагогикалық қабілеттерге мыналар жатады:

- коммуникативті-қарым-қатынас, ынтымақтастық қабілеті;
- дидактикалық-түсіндіру, білім беру, оқыту қабілеті;
- ұйымдастырушылық-оқушыларды әртүрлі іс-шараларға тарту, оларға қызығушылық тудыру қабілеті;
- конструктивтік-оқу-тәрбие материалдарын іріктеу, жобалау, жоспар әзірлеу қабілеті;
- гностикалық-танымға, таным процесінен ләззат алуға қабілеттілік;
- болжау- педагогикалық іс-әрекеттегі өзара әрекеттесу нәтижелерін болжау қабілеті;
- перцептивті-баланың ішкі әлеміне ену, оның жағдайын түсіну қабілеті;
- экспрессивті - эмоционалдық жарықтығын және бағыттағы көріністері эмоциялар, ым-ишарамен сөйлеу.

Педагогикалық шеберлік тек білім мен дағдыларға ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің жеке қасиеттеріне де байланысты. Әрбір мұғалім-оқушының дамуына әсері зор және оны ешқандай педагогикалық техникамен алмастыруға болмайтын тұлға.

Қазіргі уақытта теорияда да, іс-тәжірибеде де «құзыреттілік» ұғымы кеңінен қолданылады. Егер мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі туралы айтатын болсақ, онда зерттеушілер осы тұжырымның мазмұнына сәйкес мұғалімнің өзі және білім беру мекемесінің әкімшілігі қалыптастырған педагогикалық міндеттерді өз бетінше және тиімді шешуге мүмкіндік беретін мұғалімнің жеке мүмкіндіктерін қамтиды.

Г.М.Коджаспирова педагогтың кәсіби құзыреттілігін педагогикалық шеберлік топтары түрінде ұсынады [4]. Автор шеберліктің 10 түрін бөліп көрсетеді. Бөлінген топтардың маңыздылығы мен айқындылығы анық көрсетіледі.

Бүгінде әртүрлі кәсіптердің өкілдері – мұғалімдер, дәрігерлер, инженерлер, кәсіпкерлер кәсіби имиджеке сәйкес келуі тиіс. Кәсіби имидждің жетістігінің құпиясы басқа адамдардың болжамдарына сәйкес келетін көріністі жасау мүмкіндігіне тікелей байланысты.

"Имидж-белгілі бір құндылық сипаттамаларын бөліп көрсететін, біреуге эмоциялық-психологиялық әсер етуге арналған мақсатты түрде қалыптасқан бейне (қандай да бір адамның, құбылыстың, заттың)...» [5].

Жеке имидж мәселесі педагогика ғылымында тұлғаның ішкі мәдениетінің көрінісі ретінде арнайы зерттелмеген. Алайда, бүгінгі таңда жеке имидждің тақырыптың бірегейлігін таныстыру және бекіту ретіндегі рөлі жеке тұлғаның кәсіби сәйкестендірілуі мен өзін-өзі дамытуын ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің педагогикалық іс-әрекеті мәдениетінің қалыптасуын анықтай отырып, өзекті мәселелердің біріне айналуда.

Мұғалімдерді қысқа қарым-қатынастан кейін немесе мүлде байланыссыз сыртқы белгілермен дәл танылуы мүмкін. Әр мамандыққа қабілеттер жиынтығы, сезімдер мен ойлар қажет. Адам қандай да бір қызмет түрімен неғұрлым ұзақ айналысса, соғұрлым ол кәсіби із қалдырады. Педагогикалық мамандықтың барлық ерекшеліктері мұғалімнің имиджінде із қалдырады.

Имиджді сәтті қолдану бастапқы психологиялық-педагогикалық принциптерді білуді қамтиды және төмендегідей болады деп есептейміз:

- көрнекі бейненің үйлесімділік принципі;
- коммуникативтілік принципі-ақпараттық қарым-қатынастың әртүрлі формалары мен тәсілдері;
- өзін-өзі реттеу және ортобиоз принципі (дене мен жанның өзін-өзі сақтау технологиясы туралы ғылым);
- сөйлеу әрекетінің принципі.

Осы принциптер мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдірудің әртүрлі формалары мен әдістерін шебер қолдана отырып, тұрақты факторлар ретінде әрекет етеді.

Қазіргі педагогикалық қоғамдастықта мұғалімнің сәтті имиджінің келесі технологиялары ерекшеленеді:

1. Қажеттілік деңгейін анықтау арқылы өмірдің мәнін табыңыз;
2. Жақсы жаққа өзгерте алатындығыңызға талдау жасай отырып, өз қабілеттеріңіз бен мүмкіндіктеріңізді түгендеңіз;
3. Өзін-өзі бағалауды дамытыңыз, төмен немесе жоғары өзін-өзі бағалаудан арылыңыз;
4. Сіздің ережелеріңіз: өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі тәрбиелеу, яғни кәсіби өсуге, ғылымға, психологияға үнемі қызығушылық;
5. Табысқа жетудің уәжін үнемі ынталандырып отырыңыз, әр қадамыңызды атап өтіңіз және мақтан етіңіз;
6. Позитивті ойлауды, сәтсіздікті сәттілікке айналдыру қабілетін дамытыңыз;
7. Рухани азық алып отыруға жұмыс жасаңыз, тек рухани зандарды сақтай отырып, сіз сәттілікке жол таба аласыз. Мұғалімнің «өсу» қабілеті мен тілегі – мұғалімнің басты қасиеттерінің бірі [6].

Осылайша, мұғалімнің имиджі келесі құрылымдық компоненттерден тұрады: жеке қасиеттер, коммуникативті, кәсіби қызмет пен мінез-құлық ерекшеліктері. Сезімдердің ауызша және вербальды емес көрінісі әдістерін меңгерген және оларды мақсатты түрде қолданатын эмоционалды бай мұғалім сабақты жандандырып, оны мәнерлі етіп, табиғи қарым-қатынасқа жақындата алады.

Мұғалім балалар мен ересектер арасындағы делдал болып табылады. Ол бала психикасының ерекшеліктерін біледі. Бастауыш сынып мұғалімінің жұмысын басқалармен салыстыруға болмайды, өйткені оның жұмысының нәтижесі - адамның өзі, оның барлық жеке қасиеттері.

Біздің ойымызша, барлық бастауыш сынып мұғалімдерге тән болатын жеке қасиеттер:

Біріншісі - бастауыш мектеп мұғалімінің кәсібилігі. Бұл балалармен жұмыс жасаудағы психологиялық білім мен дағдылардың, сондай-ақ кәсіби қабілеттер мен мүдделердің кешені. Кәсіби дайындық педагогикалық қарым-қатынас стилін, оның басқаларға қатынасын анықтайды.

Кәсібилік - өз бетінше оқып -үйрену емес, оқытуға бағытталу, тәрбиелеу емес, тәрбие процестерін басқару болып табылады. Педагогикалық шеберліктің өзегі - адамның жеке басының қалыптасуын қамтамасыз ететін барлық процестерді басқару.

Екіншісі - эмпатия. Бұл сезім арқылы мұғалім адамдардың эмоционалды тәжірибесіне енеді. Нағыз мұғалім осы жеке қасиетке ие болуы керек, ол балаларға жанашырлық таныта білуімен қатар, балаларға осы сапаны үйретуі керек. Бұл адамдар арасындағы қарым - қатынасын жақындастыратын қасиет. Бастауыш сынып мұғалімінде эмпатия мұғалімнің жауаптылығында, оның сезімталдығы мен мейірімділігінде, сондай-ақ сапалы-педагогикалық әдептілікке деген қамқорлығында көрінеді, бұл мұғалім өзін лайықты түрде, әдептілік шеңберіне сәйкес ұстауы керек екендігінде көрінеді, сол арқылы ол өзінің шеберлігі мен кәсібилігін көрсетеді.

Үшіншісі - педагогикалық қырағылық. Мұғалімнің баланың дамуындағы өзгерістерді бақылап отыратындығында, одан қандай да бір перспективаларды көретіндігінде және оған алға жылжуға көмектесетіндігінде көрінеді. Мұғалім балаларды сезіне, түсіне білуі керек.

Төртіншісі - кәсіби қарым - қатынас мәдениеті мұғалімнің маңызды сапасы болып табылады. Бұл мұғалім мен оқушы арасындағы, оқушылардың өзара қатынасы, ата-ана мен мұғалім арасындағы және педагогикалық ұжым арасындағы қарым-қатынас дұрыс ұйымдастырылуы керек екендігінде көрінеді.

Бесіншісі - педагогикалық рефлексия. Бұл өзіндік талдау және олардың жұмыс нәтижелерін бағалау. Әр мұғалім өз жұмысын бағалай білуі, жетістіктері мен сәтсіздіктерін талдай білуі керек.

Алтыншысы - зерттеу және ғылыми-танымдық қабілеттер. Олар мұғалімнің жаңа ғылыми білімді меңгеру, педагогика, психология және әртүрлі әдістер саласында зерттеу жұмыстарын жүргізу қабілетінде көрінеді.

Зерттеу нәтижелері және талқылануы. Бұл мақалада Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің «**Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі**» мамандығының 3-4 курс студенттерімен болашақ педагогтардың арасында олардың педагогикалық мамандық туралы көзқарастарын білу мақсатында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға барлығы 33 студент қатысты. 3-4 студенттерді алып отырған себебіміз, үш-төрт жыл оқу барысында бастауыш сынып мұғалімі мамандығына деген көзқарастары толық қалыптастып, белгілі бір мақсат қойып отырғандығы байқалады.

Сауалнама сұрақтары: 1. *Неліктен бастауыш сынып мұғалім мамандығын таңдадыңыз?* (бір сөйлеммен жазу) Студенттердің бірінші сұраққа берген жауаптар талдау нәтижесі көрсетілгендей 33 студенттің 12 -сі (33%) балаларды жақсы көретіндіктен, 7-уі (21%) сұранысқа ие болғандықтан, 7-уі (21%) кішкентайымнан мұғалім болу арманы екендігі, 5-уі (15%) ата-анамның нұсқауы бойынша келгендіктен, тек 2 (8%) студент қана бастауыш сынып мұғалімі жеңіл екен деген жауаптар берген. 2. *Сіз өз таңдауыңызды дұрыс орындадыңыз деп ойлайсыз ба?* Студенттер екінші сұрақ бойынша мынадай жауап берді: иә-25 студент (75,7%), жоқ-5 студент (15,3%), жауап беруге қиналамын-3 студент (9%). 3. *Егер сізде мамандықты өзгертуге нақты мүмкіндік болса, сіз не істер едіңіз?* Студенттердің 23-і (69,6%) өзгертпес едім, 5 (15,2%)-ауысып кетер едім, 5 (15,2%)-кеш екендігі деп жауап берген. 4. *Егер сіз өз мамандығыңыз бойынша бастауыш сынып мұғалімі болмасаңыз, онда сіз қандай мамандықты таңдайсыз?* 27 студент (81,8%) – қоғамға лайықты орны бар, әлеуметтік маңызды, келешегі бар мамандық екендігі, яғни өзгертпейтіндігін, 2-і (6%) аудармашы, 1-і (3%) дизайнер, 1-і (3%) биология пәнінің мұғалімі, 2-і (6%)-экономист деп жауап берді. 5. *Тәрбие жұмысы сізге сабақ беруден гөрі ұнайды деген пікірмен келісе аласыз ба?* Бұл сұраққа студенттердің 23 студент (69,6%)- келіспейтінін, 4 студент (12,3%) – келісетінін, 6 студент (18%) – қатар жүретінін жазып кетті. 6. *Қандай ұжымда жұмыс жасауды қалайсыз?* Студенттердің барлығы дерлік достығы, ауыз біршілігі жарасқан, шығармашылықпен айналысатын, бір-біріне көмекке келетін, түсіне алатын, әдістемелік жұмыстың сыр-қырын білетін ұжымда жұмыс жасағысы келетіндігін жазды. 7. *Біліктілікті арттырудың қандай формалары сізге пайдалы болып көрінеді?* 30 студент (90%) – біліктілікті арттыру курстары, 3 студент (10%) – біліктілікті қашықтықтан арттыру курстары. 8. *Сіздің ойыңызша, мұғалімге арналған мақала қандай болуы керек?* 8 студент (24,2%) – мұғалімді шабыттандыратын мақала, 11 студент (33,3%) – мұғалімнің біліктілігін арттыру үшін қажетті мақала, 9 студент (27,2%) – әдістемелік көмек беретін мақала, 1 студент (3%) – мұғалім мамандығының қаншалықты қажетті екендігі туралы мақала, 4 студент (12%) – зерттеу мақалалары сияқты жауап алынды. 9. *Мұғалім имиджін сипаттап беріңіз.* 20-сы (60%) – өзіндік жеке және кәсіби қасиеттері дамыған тұлға, 3 студент (9%) - сыртқы келбеті ым-ишара, тембр және дауыс күші, әдептілік, жүріс-тұрысы мұғалімге сай, 5 студент (15%) – өз мамандығының сыр қырын білетін тұлға, 5 (15%) – мұғалімнің рухани және интеллектуалдық дамуы, мүдделері, құндылықтары бар деген жауап алынды.

Студенттердің сұрақтарға берген жауаптарын талдау нәтижесі көрсеткендей, педагогикалық мамандық қоғамда сұранысқа ие екенін, алайда үнемі шабыттың, уәждің, тәжірибенің, шеберліктің, бәсекелестіктің қажет екені анықталды.

Мұғалім қаншалықты кәсіби дайындалса да, ол өзінің жеке қасиеттерін үнемі жетілдіріп отыруға міндетті, осылайша өзінің имиджін құрады, өйткені мұғалім мамандық емес, бұл өмір салты.

Бастауыш сынып мұғалімінің қоғамға пайдасы мол екеніне бәрімізге белгілі. Алдыға қойылған талаптарды орындау міндетті болып табылады. Әрбір болашақ мұғалімнің уәжін жандандырып отыру маңызды. Осыған байланысты болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің осы мамандықты таңдауда 10 түрлі себебін ұсынамыз.

1. Бастауыш сынып мұғалімі- баланың алдағы өміріндегі білімнің негізін құраушысы.

Баланың алғашқы мұғалімі-оқыту үшін планканы орнататын адамдар. Баланың мектепке деген сүйіспеншілікті сіңірте алатын, белгілі бір тәртіпті ұстанып үйренетін, ата-аналардан басқа қарым-қатынасынан тыс бірінші тәжірибені көрсететін тұлғалар. Осының барлығы білім берудің өте маңызды аспектілері, өйткені олар баланың мінез-құлқында да, кейінгі жылдары да академиялық тұрғыда да табысқа жетуіне негіз қалайды. Бастауыш мектеп-бұл көптеген жылдар бойы оқитын пәндермен алғашқы танысу. Мұғалімнің математика, тіл білімі және жаратылыстану ғылымдары сияқты пәндерге қызығушылығын арттыру қабілеті де, болашақта бүкіл мектептегі білім сапасының артуына да септігін тигізеді.

Ерте кезеңде баланың назарын аудармауы, әсіресе егер бала мектептегі әлеуметтену аспектісіне тап болса, одан әрі оның оқуына айтарлықтай кедергі келтіруі мүмкін. Сонымен қатар, баланы оқуға үйрету өте маңызды, себебі оқу-кез келген пәнді оқудың негізі болып табылады. Бұл бастауыш сынып мұғалімдерінің үлкен жұмысы, сондай-ақ балаларға осындай маңызды дағдыларды дамытуға көмектесу үшін өте пайдалы.

2. Бастауыш сынып мұғалімі әртүрлі пәндерді бағалау қабілетіне ие болады.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің басқа мұғалімдер алдындағы үлкен артықшылықтарының бірі-бір күнде бірнеше түрлі пәндерді оқыту мүмкіндігі. Бұл күні бойы бір пәнді оқытудың бірқалыпты болуын жояды және бұл мұғалімдерге өз оқушыларын көптеген түрлі қабілеттерін көруге мүмкіндік береді. Мысалы, математикамен күресетін, бірақ оқуда табысқа жеткен оқушы мұғалімге әлсіз ғана емес, күшті жақтарын көрсете алады. Барлық пәндерді оқытудың тағы бір артықшылығы-әр түрлі іс-әрекеттерді сабаққа қосу мүмкіндігі. Бастауыш сынып мұғалімдері өз сабақтары арқылы өзара іс-қимыл өздерінің шығармашылық қабілеттерін және даралығын дамыта алады. Бастауыш сыныптардың көптеген мұғалімдері бір кезекте әр түрлі пәндерді оқытады, сондықтан, егер біреу ғылымға, ал екіншісінде-тілдік өнерге деген сүйіспеншілік болса, олардың әрқайсысы өзіне ұнайтын сабақты оқи алады.

3. Бастауыш сынып оқушылары энергия мен толқуды танытудың шебері.

Бастауыш мектепте көптеген басқа орталарда сезілмейтін белгілі бір толқу сезімі байқалып тұрады. Балалар оқуды, өз айналасын, бір-бірін ұнатады, жаңа мәлеметтерді көруге құштар болып тұрады. Бастауыш сынып мұғалімдері оқушыларды өзгеше сезінбейтін жаңа заттармен таныстыру мүмкіндігіне ие болғандықтан, сыныпта көңілді және бақыт атмосферасын жасайды. Мектеп бастауыш сынып оқушылары үшін алғашқы рет мұражайларға, фабрикаларға, кәсіпорындарға және ешқашан болмаған басқа жерлерге экскурсиялар жасап, кітапханаға барып, жиналыстарды және басқа да қызықты іс-шараларды көре алады. Баланың өміріндегі жаңа тәжірибені бастан кешірудің куәсі болады деген сезім бастауыш сынып мұғалімі үшін өте пайдалы.

4. Бастауыш сынып мұғалімі ерекше қажеттілігі бар оқушылардың мәселелерін шешуге көмектеседі.

Ерекше қажеттілігі бар оқушылардың көптеген ата-аналары олардың балалары мектепке бара бастағанға дейін басқалардан ерекшеленетінін білмейді. Бастауыш сынып мұғалімдері мұндай айырмашылықтарды жиі байқайды. Проблемаларды анықтау және балаға ең жақсы шешім ұсыну үшін ата-аналармен, мамандармен және әкімшілікпен тығыз байланыста болады. Бұл бастауыш сынып мұғалімдерінің жауапкершілігінің маңызды бөлігі, себебі белгілі бір бейімделудің немесе қосымша қолдау жүйелерінің болуын қамтамасыз етуге көмектесу арқылы, баланың мектептегі құрдастары сияқты табысты болуы әбден мүмкін.

5. Бастауыш сынып мұғалімінде көптеген балалармен ерекше қарым-қатынас қалыптасады.

Бір сыныпты күні бойы оқыту, төрт жыл бойы мұғалім мен оқушы арасындағы берік байланысты нығайтуға көмектеседі. Оқушы мұғалімге сенуді үйренеді, тіпті өмір бойы онымен маңызды оқиғалармен бөлісе алады. Көбінесе бастауыш сынып мұғалімдерін бітіру кештеріне, тіпті үйлену тойларына шақырылады.

Кейбір мұғалімдер үшін олардың оқушылары да екінші отбасына айналады. Олар спорттағы немесе өнердегі жетістіктерін бақылап, бағдарламалар мен конференцияларға қатысып, олар туралы отбасы мүшесі ретінде ойлайтын болады.

6. Мектепте жұмыс жасау режимі бастауыш сынып мұғалімінің өмір салтына сәйкес келеді.

Мұғалім бола тұра, демалыс және жазғы демалысты өз деңгейінде қамтамасыз ете алмайды. Себебі, олардың көпшілігі алдағы сабақтарды да, келесі жылға арналған оқу жоспарын да жұмыс істеуге немесе өздері үйреткен сабақтарды қайта қарап, қайта құруға көп уақыт жұмсайды. Алайда, басқа мамандықтарда жоқ икемділіктің белгілі бір деңгейіне жетуге мүмкіндік береді. Бұл отбасын тәрбиелеудің тамаша кестесі, өйткені мұғалімдер әдетте балаларымен бірдей демалыс күндерін өткізеді. Сонымен қатар, бұл сыныптан тыс жұмыстарға қатысу, балалардың демалыс пен жазғы демалысты жоспарлау үшін ыңғайлы.

7. Өмір бойы білім алу.

Көптеген мұғалімдер өмір бойы білім алу идеясын жақсы көреді. Мұғалімдерден бірнеше жыл сайын қайта аттестациялауды талап етеді, бұл мұғалімдер үшін білім берудегі өзгерістер туралы, сондай-ақ әртүрлі пәндер үшін оқытылатын ұғымдар туралы хабардар болу тәсілі.

8. Ересек адамдардан қарағанда балаларға көңіл бөлу олардың жанында болу бастауыш сынып мұғаліміне тән.

Шындығында, кейбір ересектермен жұмыс жасау қиынға соғады. Ал балалар мұғалімге ұнағысы келеді, сондықтан олармен әдетте ымыраға келу оңай. Олар жаңа достар тапқанды ұнатады, күн сайын көңілді болып, таусылмас энергиямен бөлісе алады.

9. Бастауыш сынып мұғалімі – оптимист.

Кез келген жұмыстың өз қиындықтары болады, нәтижесі шықпайтындай көрінеді. Мұғалімдер шыдамды және ынталы болуы керек, себебі оқушылардың болашағы осыған байланысты. Оптимизм-табысты мұғалім болудың негізгі элементі.

10. Сіз білім берудің маңыздылығын түсінесіз.

Барлығы білімді бағалай бермейді. Егер мұғалімдер оқушыларға мектептің маңызды екенін және білім-бұл өмірдегі құнды актив екенін жеткізбесе, олар мұны ешқашан түсінбейді. Мұғалімдер балаларға мектеп көңілді және қызықты болуы мүмкін екенін, сондай-ақ оқушыларға өзін және қажырлы еңбектің маңыздылығын жақсы түсінуге мүмкіндік беретіндігін көрсетуі тиіс.

Білім беру үшін бұл құндылық сыныпта тоқтап қалмауы керек. Мұғалімдер ата-аналар ұйымдарына, білім беруді жақсарту жөніндегі қоғамдық күш-жігерге және басқа да сыртқы ресурстарға тартылуы тиіс. Мұғалімдер-бұл балаларды мектепке баға беруге және оған басымдық беруге үйретуге қатысты қоғамның ең үлкен жетістігі. Олар өмір бойы оларды

қадағалау үшін ерте жастан бастап балалардың оқуға деген сүйіспеншілігін тұтату жолдарын табу керек.

Қорытынды. Бастауыш сынып мұғалімінің жеке және кәсіби дамуы жағдайды талдауды, шешім қабылдауды, еңбек нәтижелерін санада болжауды, оларға қол жеткізу үшін іс-шаралар бағдарламасын құруды, оларды нақты орындалатын әрекеттермен салыстыруды және түзетуді қамтамасыз ететін функционалды жүйенің қызметі ретінде тұтас жүзеге асырылады. Әр мұғалім, оның мамандану пәніне қарамастан, белгілі бір кәсіби талаптарға сәйкес келуі керек, адамның жалпыадамзаттық қасиеттерінің жиынтығына, оның сәтті кәсіби қызметі үшін қажетті педагогикалық білім мен дағдыларға ие болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының жаңа формация педагогының үздіксіз педагогикалық білім беру тәжірибесі. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Астана, 2005. -15 б.
- 2 «Ұстаз – өзгертуші тұлға. Педагогтардың санасын жаңғырту» әдістемелік ұсынымдамалары – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018.-87 б.
- 3 Кузьмина Н.В. Структура педагогических способностей. - М.:2004.
- 4 Коджаспирова Г.М. Педагогика: учеб.–М.: Гардарики, 2004.–с.428–429
- 5 Современный словарь иностранных слов. – М., Изд-во «Русский язык». – 1993. – С. 299.
- 6 Черниченко Б.А. Современный молодой учитель — от профессионального самоопределения до профессиональной устойчивости // Вестник Алтайского государственного педагогического университета – 2016 – № 3 – С. 10-14.

References:

1. Qazaqstan Respublikasynyñ jaña formasia pedagogynyñ üzdiqsiz pedagogikalıyq bilim beru tıjyrymdamasy. QR Bilim jäne ğylym ministrlyğı. Astana, 2005. -15 b.
2. «Üstaz – özgertuşi tülğa. Pedagogtardyñ sanasyn jañğyrtu» ädistemelik üsynymdamalary – Astana: Y.Altynsarin atyndağy ŪBA, 2018.-87 b.
3. Kuzmina N.V. Struktura pedagogicheskikh sposobnostei. - M.:2004.
4. Kojaspirova G.M. Pedagogika: ucheb.–M.: Gardariki, 2004.–s.428–429
5. Sovremennyi slovär inostrannyh slov. – M., İzd-vo «Ruski iazyk». – 1993. – S. 299.
6. Chernichenko B.A. Sovremennyi molodoi uchitel — ot profesionälnoġo samoopredelenia do profesionälnoi ustoichivosti // Vestnik Altaiskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – 2016 – № 3 – S. 10-14.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ, БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ, АРНАЙЫ ЖӘНЕ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО, СПЕЦИАЛЬНОГО И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

УДК 378.14
МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-5496.14>

Айтпаева А.К.¹, Акпарова Ж.М.²

²*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г.Алматы, Республика Казахстан*

²*Академии «Bolashaq»,
г.Караганда, Республика Казахстан*

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С СОЦИУМОМ ПРИ РАЗНЫХ ВАРИАНТАХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В современной психолого-педагогической науке понятие «социализация» трактуется, как процесс развития и саморазвития человека в ходе усвоения и воспроизводства социокультурного опыта. И, конечно, очень важно обеспечить успешную социализацию подрастающего поколения. В современном мире проблема социального развития подрастающего поколения становится одной из актуальных. Родители и педагоги как никогда раньше обеспокоены тем, что нужно сделать, чтобы ребенок, входящий в этот мир, стал уверенным, счастливым, умным, добрым и успешным. В этом сложном процессе становления человека немало зависит от того, как ребенок адаптируется в мире людей, сможет ли он найти свое место в жизни и реализовать собственный потенциал.

На первый взгляд, кажется, что социальный мир ребенка-дошкольника невелик. Это его семья, взрослые и сверстники, которых он встречает в детском саду. Однако люди, окружающие ребенка, вступают в разнообразные взаимоотношения — родственные, дружеские, профессионально-трудовые и пр. Поэтому уже в дошкольном возрасте у детей необходимо сформировать представление о многообразии человеческих отношений, рассказать им о правилах и нормах жизни в обществе, вооружить моделями поведения, которые помогут им адекватно реагировать на происходящее в конкретных жизненных ситуациях. Иными словами, необходимо управлять процессом социализации.

Ключевые слова: взаимодействие дошкольного учреждения с социумом, партнерство, сотрудничество, ознакомление детей с субъектами социальной сферы.

Айтпаева А. К.¹, Акпарова Ж.М.²

¹ *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті*

Алматы қ, Қазақстан

² *«Bolashaq» Академиясы,
Қарағанды қ, Қазақстан*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘРТҮРЛІ НҮСҚАЛАРЫ БАР ҚОҒАММЕН ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ

Аңдатпа

Қазіргі психологиялық-педагогикалық ғылымда "әлеуметтену" ұғымы әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеру және көбейту барысында адамның дамуы мен өзін-өзі дамыту процесі ретінде түсіндіріледі. Әрине, жас ұрпақтың сәтті әлеуметтенуін қамтамасыз ету өте маңызды. Қазіргі әлемде өскелең ұрпақтың әлеуметтік даму мәселесі өзекті мәселелердің біріне айналады. Ата-аналар мен тәрбиешілер бұл әлемге енген баланың сенімді, бақытты, ақылды, мейірімді және сәтті болуы үшін не істеу керек деп алаңдайды. Адамның қалыптасуының осы күрделі процесінде баланың адамдар әлеміне қалай бейімделуіне, өмірде өз орнын таба алатындығына және өз әлеуетін жүзеге асыра алатындығына байланысты.

Бір қарағанда, мектеп жасына дейінгі баланың әлеуметтік әлемі аз сияқты. Бұл оның отбасы, ересектер және балабақшада кездесетін құрдастары. Сондықтан, мектеп жасына дейінгі балаларда нақты өмірлік жағдайларда кездесетін адамдар арасындағы қарым-қатынастардың әртүрлілігі туралы түсінік қалыптастыру, оларға қоғамдағы өмірдің ережелері мен нормалары туралы айтып беру, оларды бар нәрсеге барабар жауап беруге көмектесетін мінез-құлық үлгілерімен жабдықтау керек. Басқаша айтқанда, әлеуметтену процесін басқару қажет.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі мекеменің қоғаммен өзара іс-қимылы, серіктестік, ынтымақтастық, балаларды әлеуметтік сала субъектілерімен таныстыру.

Aitpayeva A. K.¹ Akparova Zh. M.²

¹ *Abai Kazakh National Pedagogical University,*

Almaty city, Republic of Kazakhstan

² *the Academy "Bolashaq",*

Karaganda city, Republic of Kazakhstan

INTERACTION WITH SOCIETY IN DIFFERENT VERSIONS OF PRESCHOOL EDUCATION

Abstract

In modern psychological and pedagogical science, the concept of "socialization" is interpreted as the process of development and self-development of a person during the assimilation and reproduction of socio-cultural experience. And, of course, it is very important to ensure the successful socialization of the younger generation. In the modern world, the problem of social development of the younger generation is becoming one of the most urgent. Parents and educators are more concerned than ever about what needs to be done to ensure that a child entering this world becomes confident, happy, intelligent, kind, and successful. In this complex process of becoming a

person, a lot depends on how the child adapts to the world of people, whether he will be able to find his place in life and realize his own potential.

At first glance, it seems that the social world of a preschool child is small. This is his family, adults and peers, whom he meets in kindergarten. However, the people around the child enter into a variety of relationships — kinship, friendship, professional and labor, etc. Therefore, even at preschool age, children need to form an idea of the diversity of human relations, tell them about the rules and norms of life in society, and equip them with behavioral models that will help them adequately respond to what is happening in specific life situations. In other words, it is necessary to manage the process of socialization.

Keywords: interaction of preschool institutions with society, partnership, cooperation, familiarization of children with the subjects of the social sphere.

Введение. Сложившаяся социально-политическая ситуация диктует определенный социальный заказ образовательным учреждениям, которые являются одним из институтов социализации подрастающего поколения. Вследствие этого одной из актуальных задач становится решение вопроса о создании условий для приобретения детьми жизненно важных знаний, умений, раскрытия и развития детских интересов, природного творческого потенциала личности, формирования у ребенка социального опыта, освоение им различных социальных ролей.

В современной психолого-педагогической науке понятие «социализация» трактуется, как процесс развития и саморазвития человека в ходе усвоения и воспроизводства социокультурного опыта. И, конечно, очень важно обеспечить успешную социализацию подрастающего поколения.

Период дошкольного возраста является очень важным в становлении личности ребенка. Именно в учреждениях дошкольного образования выкладывают первый фундамент в подготовке детей к обществу, к работе в коллективе, умению находить компромиссы и конечно же воспитанию и передаче знаний. Одним из важных аспектов в педагогике является социум и его влияние на развитие ребенка. Рассматривая социум, нужно отметить важность понимания ребенком его социальной роли, которая непосредственно влияет на социализацию личности, то есть на получение навыков для комфортного существования в обществе.

Современное дошкольное образовательное учреждение не может успешно реализовывать свою деятельность и развиваться без широкого сотрудничества с социумом на уровне социального партнерства. По мнению П.Н. Третьякова, социальное партнерство - это приемлемый для социальных субъектов вариант отношений, мера консенсуса их потребностей, интересов, ценностных ориентиров. В современных условиях реформирования образования, ДОУ представляет собой открытую и развивающуюся систему. Основным результатом ее жизнедеятельности должно стать успешное взаимодействие с социумом, осваивая которое дошкольное образовательное учреждение становится мощным средством социализации личности

Одним из показателей социально-экономического благополучия общества является состояние развития детей, поскольку дети составляют важнейший резерв страны, который будет определять уровень ее экономического и духовного развития, состояние науки и культуры. С каждым годом общество предъявляет все более высокие требования к образованию детей: неуклонно растет объем знаний, которые им нужно передать педагогам, причем важно не только качество самих знаний, но и способов передачи информации. Способов, методов, возможностей масса, и один из которых - взаимодействие с другими организациями, с социальными партнерами, так называемый «выход в свет». Дошкольное детство является важным этапом вхождения ребенка в человеческое сообщество, адаптации к различным социальным ситуациям, приобретения опыта социальных отношений. В

сотрудничестве с окружающими людьми ребенок знакомится с социально приемлемыми формами поведения и учится сознательно их поддерживать. [1]

Материалы и методы. В нашей статье мы использовали комплекс теоретических методов исследования: анализ и синтез, обобщение, абстрагирование, конкретизация, моделирование, что позволило раскрыть сущность изучаемого явления. Материалами являлись труды ученых по изучаемой проблеме. Так, в современной психолого-педагогической науке понятие «социализация» трактуется, как процесс развития и саморазвития человека в ходе усвоения и воспроизводства социокультурного опыта. И, конечно, очень важно обеспечить успешную социализацию подрастающего поколения.

В современном мире проблема социального развития подрастающего поколения становится одной из актуальных. Родители и педагоги как никогда раньше обеспокоены тем, что нужно сделать, чтобы ребенок, входящий в этот мир, стал уверенным, счастливым, умным, добрым и успешным. В этом сложном процессе становления человека немало зависит от того, как ребенок адаптируется в мире людей, сможет ли он найти свое место в жизни и реализовать собственный потенциал. На первый взгляд, кажется, что социальный мир ребенка-дошкольника невелик. Это его семья, взрослые и сверстники, которых он встречает в детском саду. Однако люди, окружающие ребенка, вступают в разнообразные взаимоотношения — родственные, дружеские, профессионально-трудовые и пр. Поэтому уже в дошкольном возрасте у детей необходимо сформировать представление о многообразии человеческих отношений, рассказать им о правилах и нормах жизни в обществе, вооружить моделями поведения, которые помогут им адекватно реагировать на происходящее в конкретных жизненных ситуациях. Иными словами, необходимо управлять процессом социализации. Сложившаяся социально-политическая ситуация диктует определенный социальный заказ образовательным учреждениям, которые являются одним из институтов социализации подрастающего поколения. Вследствие этого одной из актуальных задач становится решение вопроса о создании условий для приобретения детьми жизненно важных знаний, умений, раскрытия и развития детских интересов, природного творческого потенциала личности, формирования у ребенка социального опыта, освоение им различных социальных ролей. [2].

В педагогической практике преобладает ограничивающее взаимодействие педагогов и родителей. Оно характеризуется четкими границами и формальностью общения, что затрудняет развитие отношений с семьей. Педагогами и методистами дошкольных образовательных учреждений осуществляется практика использования поддерживающего и развивающего или продуктивного взаимодействия с родителями. Эти типы взаимодействия помогают решать актуальные проблемы воспитания детей при обоюдной готовности воспитывающих взрослых, включают родителей в учебно-воспитательный процесс как равноправных и равно ответственных партнеров. В практической деятельности учитываются и свойства образовательного процесса, способствующие формированию активной позиции родителей:

- доступность информации о деятельности дошкольного учреждения;
- разноплановость социокультурных связей дошкольного учреждения;
- учет потребностей различных типов семей, конкретных детей и родителей для оказания образовательных услуг;
- направленность педагогов и администрации ДОУ на повышение педагогической культуры родителей, изучение опыта семейного воспитания и использование его элементов в образовательном процессе;
- использование педагогами специальных активизирующих методов и приемов.

Учет перечисленных свойств помогает педагогам, методистам ДОУ решать основные на данном этапе задачи:

- Интенсифицировать работу с семьей на основе двустороннего воздействия: ДОУ на семью и семьи на ДОУ.

- Пересмотр информационной политики в сторону увеличения доли участия семьи в образовательном процессе и усиления субъективной позиции родителей в управлении этим процессом.

- Один из способов реализации поставленных задач сотрудничества педагогов и родителей – организация их совместной деятельности, в которой родители – не пассивные наблюдатели, а активные участники процесса.

- Включение в деятельность ДОУ актуализирует потребности семьи в образовании собственного ребенка и способствует педагогическому просвещению родителей как основных заказчиков образовательных услуг.

Одним из активизирующих методов является метод проектов, который получил большое распространение в ДОУ. Он позволяет эффективнее использовать внутренние ресурсы образовательной системы ДОУ, включать нетрадиционные модели взаимодействия с семьей.

Взаимодействие ДОУ с социумом включает в себя:

- Работу с государственными структурами и органами местного самоуправления,
- Взаимодействие с учреждениями здравоохранения,
- Взаимодействие с учреждениями образования, науки и культуры,
- Взаимодействие с общественными организациями.
- Взаимодействие со структурами 1 и 2 группы в основном направлено на

качественное выполнение социального заказа. При выстраивании партнерских отношений со структурами 3 и 4 группы педагоги ДОУ стремятся к обогащению содержания деятельности учреждения.

Взаимодействие с каждым из партнеров базируется на следующих принципах:

- добровольность;
- равноправие сторон;
- уважение интересов друг друга;
- соблюдение законов и иных нормативных актов;
- обязательность исполнения договоренности;
- ответственность за нарушение соглашений.

В договоре, который мы заключаем с каждым из социальных партнеров, четко определяем, что делает детский сад в интересах партнера и какую работу осуществляет партнер.

Процесс социализации индивида протекает на трех уровнях.

Биологический: Под этим уровнем мы понимаем связь человека с природой. Человек зависим от нее, от погоды и т.д.

Психологический уровень: В процессе социализации выделяется две стороны личности – как субъекта, так и объекта общественных отношений. Под субъектом понимается деятельное начало индивида, процесс активного воздействия на себя (самореализация) и на окружающую среду (преобразующая деятельность). Таким образом, процесс социализации человека в существенной мере выступает как результат двух процессов: первый из них определяется активностью самого человека, а второй - логикой развертывания внешних, по отношению к нему, проблемных ситуаций.

Социально-педагогический уровень. Осуществление связей внутри сообществ. Например, ребенок ищет сообщество с определенным предписанием, и общество ему его предоставляет [3].

Как помочь ребенку войти в окружающий мир без боязни и страха? Мы считаем, что важно познакомить детей с объектами ближайшего окружения города, в котором они живут, научить ребенка свободно ориентироваться там, где находится его детский сад, школа, в которой он будет учиться. И, что немаловажно, одновременно воспитывать любовь и бережное отношение к своей малой родине, формировать ценностное отношение детей к культуре, через посещение библиотек, музеев, выставок.

Система мероприятий по ознакомлению детей с объектами социального окружения, перспективные планы взаимодействия с учреждениями - партнерами. Уже ранее упомянутый «выход» осуществляется постепенно, в зависимости от возраста и готовности детей. Знакомство с социальной сферой города мы начинаем со своего детского сада, который является частью социальной инфраструктуры города. Детский сад представляет собой социальный мир в миниатюре, здесь представлены такие социальные сферы, как образование, культура, сфера услуг, общественное питание, медицина и др. Для наших младших дошкольников детский сад – это большой, непознанный мир, где много незнакомых, но интересных людей, предметов, вещей. Знакомя малышей с детским садом, воспитатели детально рассказывают о находящихся здесь предметах, объясняют их назначение, сообщают названия, показывают пример восприятия окружающего, своего отношения к нему. Такая экскурсия способствует более быстрой и легкой адаптации детей к дошкольному учреждению. Знакомые помещения, предметы и люди не пугают ребенка, становятся близкими и понятными.

Начиная со средней группы, воспитатели знакомят детей с объектами, находящимися за пределами детского сада. Социум, окружающий детский сад, представлен учреждениями образования, здравоохранения, культуры, сферы услуг. Проводятся целевые прогулки на ближайшие улицы, в процессе которых дети усваивают нормы поведения на улице, закрепляют свои знания о транспорте, правилах дорожного движения, рассматривают общественные здания и жилые дома. Родители дошкольников оказывают помощь при подготовке продолжительных экскурсий и целевых прогулок, сопровождают группу детей. По темам прогулок и экскурсий в дошкольном учреждении организуются фотовыставки, открытые обобщающие занятия и досуговые мероприятия, создаются альбомы, макеты.

В старшем дошкольном возрасте главными объектами ознакомления с социумом города становятся школа, музей, библиотека. По утверждению Александровой Т.И. «Детский сад активно взаимодействует с общеобразовательными школами, проводя совместные мероприятия, целевые посещения, экскурсии для дошкольников. Для создания у дошкольников целостного представления об окружающем мире, развития познавательной мотивации, освоения им общечеловеческих ценностей, формирования базиса личностной культуры мы установили тесные связи с краеведческим музеем.» Посещая краеведческий музей, дошкольники знакомятся с экспозицией «Мой город вчера и сегодня – в чем разность и схожесть», которая рассказывает об истории города и с древнейших времен до начала XX века. Для дошкольников работниками музея разработаны культурно-образовательные программы «Ручейки времени», «Народная игрушка», «Живая природа вокруг нас». [4]

Эти программы направлены на интеграцию различных видов деятельности ребенка, охватывает основные ориентиры его развития – познавательное, художественно-эстетическое, речевое. Подлинные предметы народного быта, культуры являются ведущими средствами общения ребенка и взрослого в программе музея. В нее включены материалы для воспитателя и творческие задания для детей.

Каждое занятие имеет три этапа:

1. Подготовительный, в котором воспитатели проводят подготовительную работу с детьми в группе, «готовят» детей к участию в музейном путешествии;
2. Информационный - это само занятие в музее, которое планирует и проводит музейный педагог;
3. Рефлексирующий - закрепление материала воспитателем с детьми в группе, присвоение ценностей, полученных в процессе первых двух этапов.

Последний этап очень важен в данной работе, так как позволяет ребенку принять и ввести в свою жизнь полученный социальный опыт. Основными формами на данном этапе являются беседы, игры-путешествия, развлечения, экскурсии, викторины, конкурсы, сюжетно-ролевые и дидактические игры. В основу всех форм работы положен прием максимального и всестороннего погружения детей в тему. Большое значение уделяется

продуктивной детской деятельности: создаются коллажи, альбомы, детские книжки, словари, сочиняются сказки, рассказы, изготавливаются макеты и др.

Весьма эффективен в работе проектный метод. В ходе ознакомления с объектами социальной сферы педагогами совместно с детьми и родителями разрабатывают разнообразные проекты: «Слагаемые здорового образа жизни», «Как помочь Незнайке попасть в страну Знаний?», «Права маленького гражданина», «Все профессии нужны, все профессии важны», «Макет нашего детского сада», «Город будущего» и др.

Использование проектного метода дает ребенку возможность экспериментировать, делать выводы, развивать творческие способности и коммуникативные навыки, что позволяет ему в дальнейшем успешно адаптироваться к ситуации школьного обучения.

С целью закрепления полученных знаний также организуются специальные занятия-презентации полученных знаний в процессе реализации проекта, сюжетно-ролевые игры, развлечения, викторины, конкурсы и т.п. Основываясь на том, что ведущий вид детской деятельности на дошкольном этапе образования - это игра, оснащается особая развивающая среда и организуются сюжетно-ролевые игры: «Супермаркет», «Рекламное агентство», «Телеведущий», игры-путешествия «Когда мы пешеходы», которые помогают детям в увлекательной форме закрепить знания об окружающей действительности, интериоризировать социальные знания.

Предметно-развивающая среда, в соответствии с государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания и обучения (приказ МОН РК от 31 октября 2018 года №604) должна быть спроектирована так, чтобы дошкольники могли в своей игровой, творческой и познавательной деятельности моделировать, отражать взрослые формы деятельности. Для этого мы совместно с родителями пытаемся создать в детском саду социальный мир в миниатюре, представить разнообразные социальные сферы. В каждой группе детского сада при активном участии родителей и детей созданы мини-музеи «Наш родной край», где размещены познавательные и иллюстрированные материалы о родном городе, людях прославивших город, природе края, фотоальбомы, детские и семейные работы.

Результаты исследования и их обсуждение. Развитие социальных связей детского сада с общественными учреждениями дает дополнительный импульс для духовного развития и обогащения личности ребенка. Мы отмечаем, что дети в ходе предметно-развивающих занятий стали более общительными, уверенными в себе, заботливыми, любознательными, внимательными, дружелюбными, почти готовыми выйти в большой взрослый мир, имея за плечами небольшой, но позитивный практический опыт общения с окружающим миром. Почему же приобщение к социуму должно начинаться с дошкольного возраста?

По мнению Маневцовой Л.М. дошкольный возраст – это важнейший период в развитии человека, так как в данном возрасте у ребенка происходит процесс изменения в физиологических, психологических и социальных аспектах. Дошкольное детство выкладывает дорожку в будущее ребенка, поскольку именно оно определяет процесс развития дальнейших этапов на жизненном пути ребенка. [5]

В начале жизни, нашей основной средой обитания является семья и для ребенка семья - это своеобразная зона комфорта. Но стоит ему покинуть зону, как он начинает теряться и замыкаться в себе, но в таких случаях, к ребенку на помощь приходит педагог, который является его наставником, дает советы и помогает найти выход в трудных ситуациях.

В дошкольном возрасте, ведущей сферой деятельности является игра. На сегодняшний день в мире существует большое многообразие методик развития детей путем игры. В жизни ребенка игра это не просто развлечение, игра – это волшебная палочка, которая помогает воспитателю в воспитании и развитии ребенка. И театрализованные игры, игры – драматизации дают возможность дошкольникам вступить в общение с сверстниками, также такие игры способны развить у ребенка творческие способности, которые развивают его, как личность, то есть происходит социализация личности. Именно поэтому игры способны приобщить дошкольника к социуму.

Немаловажным в дошкольном возрасте является ознакомление с социальными объектами, начало которого начинается с дошкольного учреждения. Детский сад – это маленькая копия настоящего социального мира. В нем существуют различные сферы деятельности, такие как культурные, образовательные, медицина, питание и др. И приходя в дошкольное учреждение, у ребенка начинается социальная адаптация, поскольку перед ним стоит большой, непознанный мир, где много незнакомых, но интересных личностей. И экскурсия по детскому саду, способна помочь ребенку адаптироваться в новой местности.

Организации дошкольных учреждений знакомят и с такими социальными объектами, как музеи, театры, библиотеки и др. Что дает развиваться ребенку, как творческой личности, а также помогает в понимании социальной роли.

Выводы. Исходя из выше сказанного, можно сделать вывод, что организации дошкольного обучения и различные варианты дошкольного образования взаимодействуют с социумом и являются проводником в социальную жизнь. Социальный мир дошкольника еще не велик, именно поэтому нужно правильно его развивать. А это заключается в наставлении ребенку, что окружающий его социум – это многообразие взаимоотношений между людьми, это определенные правила жизни в обществе. Хотелось бы также отметить, что дошкольный возраст является основным периодом в становлении личности, и если ребенок встречается с какими – либо трудностями, ему всегда поможет – педагог-воспитатель, который должен быть не только учителем для ребенка, но и быть его другом. Также хочется отметить, что дошкольное учреждение уже является маленьким социальным миром, который является подготовкой к взрослой жизни для дошкольников. Из этого следует, что деятельности дошкольных организаций напрямую взаимодействуют с социумом, во время передачи знаний.

Список использованной литературы:

1. P. N. Tretyakov. "Education of a culture of behavior in children aged 5-7 years: A methodological guide. - М.: Shopping center Sphere, 2009. - 128 s. [Электронный ресурс]:(дата обращения: 21.04.2021).

2. Леонтьева, А.С. Сущность социализации как педагогическая категория/ А.С. Леонтьева. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2020. - №30 (320)- С. 274-275.- URL: <https://moluch.ru/archive/320/72806> (дата обращения: 22.04.2021).

3. Interaction of DOW with society / О. А. Volkova, I. A. Kartazaeva, E. V. Korneeva [et al.]. // Theory and practice of education in the modern world: materials of the X International Scientific Conference-Chita: Young Scientist Publishing House, 2018. - pp. 22-24

[Электронный ресурс] : <https://moluch.ru/conf/ped/archive/277/14080/> (дата обращения: 21.04.2021).

4. Alesandrova T. I. Interaction of DOW with other social institutions Management of preschool educational institution. 2003, - № 4. [Электронный ресурс]:

<https://www.sfera-podpiska.ru/zhurnaly-arkhiv/2003/upravlenie-dou-4-2003>

(дата обращения: 22.04.2021).

5. Manevtsova L. M. Management of innovative preschool educational institution in the conditions of social partnership. / Shel I. B. Social partnership / I. B. Shel, E. S. Rodionova//Directory of the senior preschool teacher.Moscow, 2009. - No. 2.

[Электронный ресурс]: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-partnerstvo-kak-usloviye-sotsializatsii-detey-doshkolnogo-vozrasta>(дата обращения: 21.04.2021).

References:

1. P. N. Tretyakov. \ "Education of a culture of behavior in children aged 5-7 years: A methodological guide. - M.: Shopping center Sphere, 2009. - 128 s. [Elektronnyj resurs]:(data obrashcheniya: 21.04.2021).
2. Leont'eva, A.S. Sushchnost' socializacii kak pedagogicheskaya kategoriya/ A.S. Leont'eva. – Tekst: neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. – 2020. - №30 (320)- S. 274-275.-URL: <https://moluch.ru/archive/320/72806> (data obrashcheniya:22.04.2021).
3. Interaction of DOW with society / O. A. Volkova, I. A. Kartazaeva, E. V. Korneeva [et al.]. // Theory and practice of education in the modern world: materials of the X International Scientific Conference-Chita: Young Scientist Publishing House, 2018. - pp. 22-24 [Elektronnyj resurs] : <https://moluch.ru/conf/ped/archive/277/14080/> (data obrashcheniya: 21.04.2021).
4. Alesandrova T. I. Interaction of DOW with other social institutions Management of preschool educational institution. 2003, - № 4. [Elektronnyj resurs]: <https://www.sfera-podpiska.ru/zhurnaly-arkhiv/2003/upravlenie-dou-4-2003.>(data obrashcheniya: 22.04.2021).
5. Manevtsova L. M. Management of innovative preschool educational institution in the conditions of social partnership. / Shel I. B. Social partnership / I. B. Shel, E. S. Rodionova//Directory of the senior preschool teacher.Moscow, 2009. - No. 2. [Elektronnyj resurs]: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnoe-partnerstvo-kak-uslovie-sotsializatsii-detey-doshkolnogo-vozrasta>(data obrashcheniya: 21.04.2021).

ПЕДАГОГ-ҒАЛЫМДЫ ЕСКЕ АЛУ

Ұлттық құндылықтарға бағдарланған тұғырлы тұлға тағылымы

Текті қазақ халқының сан ғасырлық тарихында қалыптасқан төл мәдениетін, қайталанбас өзіндік бет-бейнесін, болмыс-бітімін, ұлттық рухын, тәлім-тәрбиелік мәні зор салт-дәстүрлерін қайта жаңғыртып, жас ұрпақ санасына ұлттық патриотизм идеяларын сіңіру мәселелерін теориялық тұрғыдан тереңінен зерттеп, оның практикалық маңызын дамытуға саналы ғұмырын арнаған педагогика саласындағы белгілі ғалым, п.ғ.д., профессор **Иманбаева Сауле Тохтарқызының** еңбегі зор.

Ұлағатты ұстаз Иманбаева С.Т. халықаралық педагогикалық білім және ғылым академиясының академигі (МАНПО, Ресей), КОНКОРД халықаралық академиясының корреспондент-мүшесі (Франция), Қазақстан Республикасының «Білім беру ісінің үздігі», Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2010 жылғы «ЖОО-ның үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының иегері, және Ы.Алтынсарин атындағы төсбелгімен, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Грамотасымен, Қазақстан Республикасы «Нұр Отан» партиясының Алғыс хатымен, Франция мемлекеті, Халықаралық КОНКОРД академиясы, француз математигі «MARIA AGNESI» (2015) медалімен марапатталған.

Ғалымның ұлттық құндылықтарға бағдарланған тағылымында 230-дан астам еңбектері, соның ішінде «Педагогика», «Педагогика тарихы», «Әлеуметтік педагогика», «Мәңгілік ел», «Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі» *оқулықтары*, «Мектептегі тәрбие теориясы мен әдістемесі», «Педагогика школы», «Школоведение», «Тұлғаға бағдарланған тәрбие технологиясы», «Педагогика межличностных отношений», «Болашақ маманның интеллектуалды әлеуеті», «Ұлттық тәрбие», «Студенттердің зияткерлік әлеуеті», «Бастауыш мектеп оқушыларының рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру», «Мектептегі қоғам-

дық ұйымдар арқылы жоғары сынып оқушыларын әлеуметтендірудің тәжірибесі» (1989-2009) оқу құралдары, «Мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы» атты монографиясы және т.б. еңбектері жас ұрпақ үшін қалдырылған құнды мұра.

Өзінің өлшеулі ғұмырында Иманбаева С.Т. кәсіби-педагогикалық білім беру бойынша халықаралық ынтымақтастықты дамыту арқылы (Ресей, Германия, Франция) ұлттық құндылықтарымызды шетелдік білім беру кеңістігінде жан-жақты танытып, паш етуде аянбай еңбек еткен. 2013 жылы ғалым өзінің табысты еңбегінің нәтижесінде КОНКОРД халықаралық академиясының халықаралық деңгейде білім саласы бойынша *эксперті* болып тағайындалған.

С.Т.Иманбаеваның тағы бір ерекше кәсіби-педагогикалық қыры ретінде оның ЖОО мен орта мектеп арасындағы байланысты күшейтіп, сабақтастығын нығайту негізінде ұлттық құндылықтарды жас өрендерге мектеп жасынан бастап дарытуға қосқан үлесін атап өтуге болады.

Ол оқушылардың ұлттық сана-сезімдерін қалыптастыру мақсатында «Қазақстан Республикасы Мемлекеттік рәміздері арқылы оқушылардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру», «Ерлік тағылымы» атты факультативтік, арнаулы курс бағдарламаларын, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің тапсырысы бойынша түсірілген «Абылай хан», «Қабанбай батыр», «Қазақстан мәдениеті мен өнері» атты оқу-тәрбиелік фильмдерін, «Қазақ батырлары» атты таныстырылымдық фильмін әзірлеген.

Жас ұрпаққа ұлттық құндылықтарға бағдарланған тәрбие беру жүйесін іске асыруда сыныптан тыс уақытта «Болашақ» оқушылар ұйымының үлгі ережесін республика мектептеріне үлгі ретінде ұсынған. Ұйымның құрылымындағы «Асыл мұра», «Ізденіс», «Достық», «Ұшқын», «Домбыра-дастан», «Ерлік», «Бизнес», «Сымбат», «Өсиет», «Ізгілік» шығармашылық бағыттарының мазмұнын айқындаған.

Өзінің ұлттық тәрбиеге арналған ғылыми зерттеулерінде С.Т.Иманбаева патриотизмнің мазмұнын анықтау үшін ұлттық құндылықтарды бүкіл адамзаттық құндылықтармен ұштастыру қажеттігін анықтай отырып, қазіргі көпұлтты Қазақстан жағдайында патриоттық құндылықтары қалыптасқан патриот-тұлға моделін ұсынған. Осы ұсынылған модель бойынша жас ұрпақтың бойындағы патриоттық құндылықтарының негізгі көрсеткіштері ретінде төмендегідей қасиеттерге баса назар аударылған: Қазақстан Республикасы мемлекеттік рәміздеріне, халықтардың мәдениетіне, тарихына, дәстүріне, тіліне, дініне құрметпен қарайтын, халықтар арасындағы достықты нығайтатын, Отанды қорғауға және жалпыадамзаттық тыныштықты сақтауға өз үлесін қосатын, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды меңгерген, Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті елдер қатарына кіруге өз үлесін қосатын патриот азамат.

Ғалым өзінің диссертациялық зерттеулерінің өзегі болған ұлттық патриотизм тақырыбын ғылыми тұрғыда үнемі жетілдіру мақсатында көптеген Халықаралық және Республикалық ғылыми және әлеуметтік жобаларға қатысып, оның нәтижелерін Scopus базаларындағы ғылыми басылымдарға жариялап отырған.

Сонымен қатар педагогикалық теория мен практиканың интеграциясын қамтамасыз ету мақсатында мектеп мұғалімдерімен тығыз байланыста бола біліп, оларға арнайы семинарлар, конференциялар өткізуде, өзінің ғылыми-әдістемелік тәжірибесімен бөлісуде еңбегін де, уақытын да аяған емес.

С.Т. Иманбаеваның үнемі жаңашылдыққа ұмтылуы, жаңа идеяларды зерделеуі, үздіксіз ізденісте болуы және өз тәжірибесімен бөлісуге әрқашан дайындығы оның ғылыми-педагогикалық іс-әрекетінің мызғымас қырларының бірі.

Ғылыми-педагогикалық және кәсіби іс-әрекеттерімен қатар, ғалымның көптеген Республикалық және қалалық жұмыс комиссияларының құрамында, түрлі педагогикалық және психологиялық журналдардың редакциялық алқаларында, ғылыми-педагогикалық олимпиадаларда, жарыстарда сарапшылық жұмыстарға белсене қатысуы оның жоғары қоғамдық жауапкершілігі мен әлеуметтік белсенділігінің көрсеткіштері болып табылады.

Кафедраның ішкі жұмыстарына да белсене араласа отырып С.Т.Иманбаева халықаралық ынтымақтастықты нығайту және профессор-оқытушылар құрамының рейтингтік сараптау жүйесіне қатысуларына үлкен жауапкершілікпен қарап, жыл сайын жақсы көрсеткіштерге қол жеткізуге бар ынтасымен атсалыса білген жан.

Жастарға ұлттық тәрбие беруде өзінің елеулі еңбегін сіңірген құрметті Сауле Тохтарқызы отандық педагогика саласындағы белгілі ғалым, ұлағатты ұстаз, кәсіби шебер маман, және қазақтың қайсар қыздарының бірі ретінде өзінің өнегелі өмірінің соңына дейін жоғары әлеуметтік жауапкершілігімен, патриоттық рухымен, ұлтжандылығымен, адамгершілік қадір-қасиеттерімен, қайырымдылығымен, қарапайымдылығымен, басқаларға риясыз көмек көрсетуге даярлығымен үлкен құрметке ие болған ұмытылмас тұлғалардың бірі болып қала бермек.

Университет бойынша педагогикалық циклдегі пәндер бөлімі.

Психология және педагогика институты.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ

Жампеисова Қорлан Қабыкеновна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Колумбаева Шолпан Жаксыбаевна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор kolumb_09@mail.ru

Фейзулдаева Салтанат Арасатовна – PhD доктор, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің аға оқытушысы., Талдықорған, Қазақстан

Жұмаш Жанар – педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан

Әбдулқайом Кесиджи – Еуропадағы қазақтар ассоциациясы, саяси ғылымдар докторы, Мюнхен, Германия

Берикханова Айман Еженхановна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор. Алматы, Қазақстан. brt.aiman@gmail.com

Калимолдаева Ардак Кенесбаевна – п.ғ.д., педагогика және психология кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Ербол Мадина – 7М01101-«Педагогика және психология», педагогика және психология кафедрасының 2 курс магистранты Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Майгельдиева Жаннат Мусабековна – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, jmussabek@mail.ru

Курманбаев Рахат Хамитович – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, биология ғылымдарының кандидаты, доцент, rakhat72@mail.ru

Коянбаева Улдана Берикқызы – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, 7М01517 Биология мамандығының 2 курс магистранты, uldan.koyanbayeva@mail.ru

Мамытбаева Жанат Абдиманаловна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің PhD докторанты 2 курс, Алматы, пр. Достық,13, 87086301431 zhanat02014@mail.ru

Қыяқбаева Ұлбосын Қозыбаевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасының меңгерушісі., п.ғ.к., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан. E-mail kyakbaeva@mail.ru

Мамаева Айгуль Еркеновна – педагогика кафедрасының аға оқытушысы, филология ғылымдарының кандидаты, Шымкент, Қаратау ауданы, 225 квартал, 426 ғимарат matayeva68@mail.ru

Қиясова Бақыт Айдархановна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Маликова Найла Токтамуратовна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Информатика мамандығы 1-курс магистранты, mag_agu_2018@mail.ru

Саудабаева Гүлмира Сауытжанқызы – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, gylmiras75@mail.ru

Шолпанқұлова Гүлнар Кеңесбекқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, sh.gul@mail.ru

Төлеуханова Айгүл Дәлелханқызы – педагогика магистры, аға оқытушы, С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Aigul76.vko@mail.ru

Бейсембаев Амангельды Ракишевич – Инновациялық Еуразия университеті, филология ғылымдарының докторы, профессор, Павлодар қ., Қазақстан

Сатынская Айсулу Кабдылмажитовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, қауымдасқан профессоры, Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., satynskayaa@mail.ru

Утилова Айгуль Муратовна – аға оқытушы, Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ.

Кажимова Карылгаш Рахымовна – М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің қауымдастырылған профессоры, философия (PhD) докторы, kkr_1980@mail.ru

Батырбаева Жанерке Бауыржанқызы – М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, 7М03104 – Психология мамандығының 2-курс магистранты, batyrbayeva.zh@mail.ru

Туралбаева Алмаш Тұрғанбайқызы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті PhD, аға оқытушысы, turalbaeva_a@mail.ru

Шатаева Айгерим Муратбекова – Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің 3 курс докторанты, Алматы, Қазақстан. Koshita_1987@mail.ru.

Макина Лаззат Хайыржановна – психология ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті. Алматы, Қазақстан. arlaybalin@gmail.com

Батаев Дулат Алшынбаевич – Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің оқытушысы. Шымкент, Қазақстан Bataev.dulat1983@mail.ru.

Рахимбекова Айгуль Танатовна – Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, педагогика ғылымдарының магистрі, оқыту және тәрбиелеу кафедрасының оқытушысы, aigul_unk@mail.ru

Алпысбаева Нургуль Саркытбековна – Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, педагогика ғылымдарының магистрі, оқыту және тәрбиелеу кафедрасының аға оқытушысы, nurka.tk@mail.ru

Айтпаева Алмагуль Карекбаевна – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, alma-arujan@mail.ru

Акпарова Жанна Муслимовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, профессор «Bolashaq» Академиясы, zhan_mus@mail.ru

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Жампеисова Корлан Кабыкеновна** – Казахский национальный педагогический университет им.Абая, доктор педагогических наук, профессор
- Колумбаева Шолпан Жаксыбаевна** – кандидат педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая kolumb_09@mail.ru
- Фейзулдаева Салтанат Арасатовна** – доктор PhD, старший преподаватель Жетысуского университета им. И. Жансугурова,Талдыкорган, Казахстан
- Жумаш Жанар** – магистр педагогических наук, старший преподаватель Казахского национального педагогического университета имени Абая, Алматы, Казахстан
- Әбдулкаюм Кесиджи** – Ассоциация казахов в Европе, доктор политических наук. Мюнхен, Германия
- Берикханова Айман Еженхановна** – Казахский национальный педагогический университет им. Абая, кандидат педагогических наук, профессор. Алматы, Казахстан. brr.aiman@gmail.com
- Калимолдаева Ардак Кенесбаевна** – д.п.н., ст. преп кафедры педагогики и психологии КазНПУ имени Абая
- Ербол Мадина** – магистрант 2 курса по специальности 7М01101-Педагогика и психология Казахский национальный педагогический университет имени Абая
- Майгельдиева Жаннат Мусабековна** – кандидат филологических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, jmussabek@mail.ru
- Курманбаев Рахат Хамитович** – кандидат биологических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, rakhat72@mail.ru
- Қоянбаева Ұлдана Берікқызы** – магистрант 2 курса специальности 7М01517 Биология, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, uldan.koyanbayeva@mail.ru
- Мамытбаева Жанат Абдиманановна** – Докторант PhD Казахского национального педагогического университета имени Абая 2 курс, г.Алматы, пр. Достык,13 , 87086301431 zhanat02014@mail.ru
- Кыякбаева Улбосын Козыбаевна** – зав. кафедры Дошкольного образования и социальной педагогики, к.п.н., профессор КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Республика Казахстан. E-mail kyakbaeva@mail.ru
- Мамаева Айгуль Еркеновна** – кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры педагогики Шымкент, Каратауский район, 225 квартал, здание 426.
- Киясова Бакыт Айдархановна**–Казахский национальный педагогический университет им.Абая, кандидат педагогических наук, доцент
- Маликова Найла Токтамуратовна** – магистрант 1-курса по специальности «Информатика», Казахский национальный педагогический университет имени Абая, mag_agu_2018@mail.ru
- Саудабаева Гульмира Сауытжановна** – доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, gylmiras75@mail.ru
- Шолпанкулова Гульнар Кенесбековна** – кандидат педагогических наук, профессор Евразийский Национальный университет им Л.Н. Гумилева, sh.gul@mail.ru
- Толеханова Айгуль Далелхановна** – магистр педагогики, ст.преподаватель, Восточно-Казахстанский университет им. С.Аманжолова, Aigul76.vko@mail.ru
- Бейсембаев Амангельды Ракишевич** – доктор филологических наук, профессор, Инновационный Евразийский университет г. Павлодар, aman2908@mail.ru
- Сатынская Айсулу Кабдылмажитовна** – кандидат педагогических наук, доцент, НАО Павлодарский педагогический университет г.Павлодар, satynskayaa@mail.ru
- Утилова Айгуль Муратовна** – старший преподаватель, НАО Павлодарский педагогический университет г. Павлодар, aigulutilova@mail.ru

Кажимова Карылгаш Рахымовна – Ассоциированный профессор Западно-Казахстанского университета им. М. Утемисова, доктор философии (PhD), kkr_1980@mail.ru

Батырбаева Жанерке Бауыржановна – Западно-Казахстанский университет имени М.Утемисова, магистрант 2 курса специальности 7М03104-Психология, batyrbayeva.zh@mail.ru

Туралбаева Алмаш Турганбаевна Казахский национальный педагогический университет имени Абая старший преподаватель, PhD. turalbaeva_a@mail.ru

Шатаева Айгерим Муратбекова – Докторант 3 курса Казахстанского национального педагогического университета имени Абая, Алматы, Казахстан. Koshita_1987@mail.ru.

Макина Лаззат Хайыржановна – Кандидат психологических наук, доцент Казахстанского национального педагогического университета имени Абая, Алматы, Казахстан. arlaybalin@gmail.com

Батаев Дулат Алшынбаевич – преподаватель Южно-Казахстанского государственного педагогического университета. Шымкент, Казахстан Bataev.dulat1983@mail.ru.

Рахимбекова Айгуль Танатовна – магистр педагогических наук, преподаватель кафедры методик обучения и воспитания Жетысуского университета имени Ильяса Жансугурова, aigul_unk@mail.ru

Алпысбаева Нургуль Саркытбековна – магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры методик обучения и воспитания Жетысуского университета имени Ильяса Жансугурова, nurka.tk@mail.ru

Айтпаева Алмагуль Карекбаевна – кандидат педагогических наук, доцент Казахский национальный педагогический университет имени Абая, alma-arujan@mail.ru

Акпарова Жанна Муслимовна – кандидат педагогических наук, доцент, профессор Академии «Volashaq», zhan_mus@mail.ru

OUR AUTHORS

Zhampeissova Korlan Kabikenovna – Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Doctor of pedagogical science, professor

Kolumbayeva Sholpan – Candidate of Pedagogical Sciences, professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai kolumb_09@mail.ru

Feyzuldayeva Saltanat – Doctor PhD, senior lecturer of Zhetysu university named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Zhumash Zhanar – Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer of Kazakh national pedagogical university named after Abai, Almaty, Kazakhstan

Abdulkaium Kesidgi – Association of Kazakhs in Europe, doctor of political sciences. Munkhen, Germany

Berikkhanova Aiman – Abai University, the candidate of pedagogical sciences. Almaty, Kazakhstan. brr.aiman@gmail.com

Kalimoldayeva Ardak – Doctor of Pedagogical Sciences Abai Kazakh National Pedagogical University

Yerbol Madina – 2nd year master's student in the specialty 7M01101-Pedagogy and Psychology Abai Kazakh National Pedagogical University

Maigeldiyeva Zhannat Musabekovna – Candidate of Philological Sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, jmussabek@mail.ru

Kurmanbayev Rakhat Khamitovich – Candidate of Biological Sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, rakhat72@mail.ru

Kojanbayeva Uldana Berikkyzy – 2-year undergraduate speciality 7M01517 - Biology, Korkyt Ata Kyzylorda University, uldan.koyanbayeva@mail.ru

Mamytbayeva Zhanat Abdimanapovna – PhD student of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai 2nd year, Almaty, Dostyk ave., 13 87086301431 zhanat02014@mail.ru

Kiyakbaeva Ulbosyn Kozybaevna – Candidate of pedagogical Sciences, Professor, head of the Department of Preschool education and social pedagogy, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan. E-mail kyakbaeva@mail.ru

Mamayeva Aigul Yerkenovna – Candidate of Philological Sciences, senior lecturer of the Department of “Pedagogy” Shymkent University Shymkent, Karatau district, 225 block, 426 building. mamayeva_68@mail.ru

Kiyassova Bakyt Aidarhanovna – Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Candidate of Pedagogical Sciences, dozent

Malikova Naila – Master, Abai Kazakh National Pedagogical University, mag_agu_2018@mail.ru

Saudabayeva Gulmira Sautjanovna – doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, gylmiras75@mail.ru

Sholpankulova Gulnar Kenesbekovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, sh.gul@mail.ru

Toleukhanova Aigul Dalelkhanovna – master of pedagogy, senior lecturer, S.Amanzholov East Kazakhstan University, Aigul76.vko@mail.ru

Beisembayev Amangeldy – doctor of Philology, Professor, Innovation Eurasian University, Pavlodar, Kazakhstan

Satynskaya Aisulu – doctor of pedagogical, dozent, academic title of associate professor, Innovative University Of Eurasia, Pavlodars, satynskayaa@mail.ru

Utilova Aigul – senior lecturer, Innovative University Of Eurasia, Pavlodars, Kazakhstan

Kazhimova Karylgash – Associate Professor of the West Kazakhstan University named after M. Utemisov, Doctor of Philosophy (PhD), kkr_1980@mail.ru

Batyrbayeva Zhanerke – West Kazakhstan University named after M. Utemisov, 2nd year Master's student of specialty 7M03104-Psychology, batyrbayeva.zh@mail.ru

Turalbayeva Almash – Kazakh national pedagogical University named after Abai senior lecturer, doctor(PhD) turalbaeva_a@mail.ru

Aigerim Shatayeva – 2nd year doctoral student, KazNPU. Abaya, Almaty, Kazakhstan Koshita_1987@mail.ru.

Lyazzat Makina – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor KazNPU. Abaya, Almaty, Kazakhstan. arlaybalin@gmail.com

Dulat Batayev – Teacher, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan Bataev.dulat1983@mail.ru

Rakhimbekova Aigul – Master of Pedagogical Sciences, teacher of the Department of Teaching Methods and Education ZhSU named after I. Zhansugurov, aigul_unk@mail.ru

Alpysbayeva Nurgul – Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer of the Department of Teaching Methods and Education ZhSU named after I. Zhansugurov, nurka.tk@mail.ru

Aitpayeva Almagul – Candidate of pedagogical sciences, associate Professor Kazakh National Pedagogical University named after Abai, alma-arujan@mail.ru

Akparova Zhanna Muslimovna – Candidate of pedagogical sciences, associate professor, professor Academy "Bolashaq", zhan_mus@mail.ru